

Proef ingediend met het oog op het behalen
van de graad van Master in de Agogische Wetenschappen

HUISJE-TUINTJE-KINDJE: NIET ZO VANZELFSPREKEND?

**Een kwalitatief onderzoek naar de rol van
kinderloosheid in het leven van bewust kinderloze
ouderen**

**HANNELORE STEGEN (0527113)
2018-2019**

Aantal woorden: 14.932

Promotor en begeleider: Prof. Dr. Liesbeth De Donder
Psychologie & Educatiewetenschappen

SAMENVATTING MASTERPROEF

(na het titelblad inbinden in de masterproef + 1 keer een afzonderlijk A4-blad)

Naam en voornaam: Stegen Hannelore

Rolnr.: 0527113

KLIN
AO
ONKU
AGOG

Titel van de Masterproef: Huisje-tuintje-kindje: niet zo vanzelfsprekend? Een kwalitatief onderzoek naar de rol van kinderloosheid in het leven van bewust kinderloze ouderen

Promotor: Prof. Dr. Liesbeth De Donder

Samenvatting: (300 woorden)

Deze thesis onderzoekt de rol en de evolutie van percepties omtrent bewuste kinderloosheid doorheen de levensloop bij bewust kinderloze ouderen. Na een korte analyse van hun levensverhalen, wordt ingegaan op de ervaringen van de eigen kinderloosheid, de redenen om bewust voor kinderloosheid te kiezen en de effecten van deze kinderloosheid op micro-, meso- en macroniveau.

De dataverzameling gebeurt aan de hand van individuele interviews (n=13) met Nederlandstalige bewust kinderloze ouderen van 60 jaar of ouder uit Vlaanderen of Brussel. Het onderzoek gebruikt de levensverhaaltechniek van McAdams (2005) waarbij de respondenten hun leven vertellen als een boek dat ze opdelen in verschillende hoofdstukken.

De resultaten tonen ten eerste aan dat ervaringen van kinderloosheid variëren, gaande van gemis tot berusting en opluchting. Spijt van hun keuze hebben de respondenten zelden. Verschillende respondenten geven ook aan dat hun leven een heel andere wending had genomen met kinderen (vb. grotere sociale netwerken), maar dat de leemte die mogelijks ontstond door kinderloosheid deels wel werd opgevuld door andere vrijetijdsbestedingen of door jonge mensen in de nabije omgeving. Ook de timing speelt in dit onderdeel een rol, benadrukt door het gemaakte onderscheid tussen "vroeg beslissers" en "groeiers".

Ten tweede zijn vanuit de redenen vier profielen af te leiden: de vrijgevochten carrièretijger, de maatschappijcriticus, de volgzame partner en kinderloos-zijn vanuit levensloopomstandigheden.

Het laatste onderdeel behandelt de effecten van bewuste kinderloosheid. Bewust kinderloze ouderen ondervinden effecten op microniveau (vb. (vrije)tijdsbesteding, financiële mogelijkheden en

werkcarrière), op mesoniveau (vb. andere sociale netwerken, negatieve reacties vanuit de omgeving) en op macroniveau (de eerder kritische visies op de overheid, maatschappij en jeugd).

Bewuste kinderloosheid bij ouderen is in het verleden nog maar weinig onderzocht. Deze groep ouderen kenmerkt zich echter door een grote diversiteit op verschillende vlakken. Omdat vandaag ook veel meer jongere generaties kiezen voor kinderloosheid, is verder onderzoek dus vereist.

DANKWOORD

Het is maar een thesis. Met deze gevleugelde woorden begon het thesisavontuur anderhalf jaar geleden in de les Agogisch Onderzoekspracticum. En toch... Al snel voelde mijn perfectionistische zelve dat dit iets was dat ik echt heel graag én heel goed wilde doen. Een onderwerp kiezen dat mij oprecht interesseerde (en mij ook zou blijven interesseren), was dus de eerste stap van een proces waarvan ik wist dat het veel tijd en energie zou vragen in mijn masterjaar. Uiteindelijk hebben bewust kinderloze ouders mij een heel jaar weten boeien, en heb ik nog geen minuut spijt gehad dat ik er uiteindelijk voor koos om die vier jaar agogiek af te sluiten met een thesis over dit thema.

Allereerst wil ik dan ook de 13 respondenten, die ik het vuur aan de schenen mocht leggen, ongelooflijk hard bedanken: bedankt om zoveel tijd voor mij vrij te willen maken, voor de diepgaande gesprekken, voor de levenslessen, om soms mijn ogen te openen en voor het glas water, de koffie of thee, de koekjes, de broodjes en zelfs het ontbijt dat ik van jullie heb gekregen. Stuk voor stuk hebben jullie mijn masterproef gemaakt tot wat deze nu geworden is, en ik kan niet genoeg benadrukken hoe dankbaar ik ben dat jullie op de één of andere manier mijn pad kruisten en dat jullie het zagen zitten om met mij in gesprek te gaan.

Aan alle vrienden en familie die mij hielpen in het verspreiden van mijn oproep voor thesisrespondenten: ook aan jullie een dikke merci! Ik had mijn 13 respondenten nooit bereikt zonder jullie massale Facebook-reposts of zonder de affiches die ik jullie mocht meegeven om ze ergens op te hangen. Bedankt om zoveel interesse te tonen in mijn thesis, want het voelt goed als mensen vragen waar je mee bezig bent.

Nu, wie thesis zegt, zegt promotor. Prof. De Donder, bedankt! Vanaf het eerste moment dat we overlegden hoe we deze thesis zouden aanpakken, voelde ik al dat het goed zat, en tot op het moment dat ik dit dankwoord schrijf, had ik mij geen betere promotor kunnen wensen. Elke keer was ik zo enthousiast na een afspraak of een mailtje (daar kunnen mijn medestudenten, vrienden en familie over meespreken), omdat het mij steeds de goesting gaf om verder te schrijven. Bedankt om te luisteren, om zo snel bereikbaar te zijn als ik weer eens een prangende vraag had, om zo positief mee te denken, om zo grondig na te lezen, om mij op te peppen als de stress het even overnam en om mijn duizenden vragen één voor één te beantwoorden. Kortom: bedankt om de promotor te zijn die ik nodig had om deze thesis tot een goed einde te brengen.

Deze thesis is meteen ook het sluitstuk van vier jaar agogiek aan de VUB. In die vier jaar leerde ik niet alleen mezelf beter kennen, maar ook met een aantal medestudenten bouwde ik een band op waarvan ik oprecht hoop dat we die de komende jaren alleen nog sterker zullen maken. Ook zij verdienen dus een dikke merci, want mannen, ik kijk serieus uit naar de plannetjes die we nog gaan smeden! Ook de professoren die ons de afgelopen jaren les gaven, verdienen een bedankje vind ik: ik heb nooit het gevoel gehad "een nummer" te zijn, integendeel, en dat maakte het zoveel aangenamer om naar de les te gaan, zelfs al viel de regen met bakken uit de lucht of had ik weer een zoveelste "bad hair day".

Mama en papa, ik richt mij in dit laatste stukje van mijn dankwoord graag tot jullie. Jullie gaven mij vier jaar geleden de kans om mijn agogisch hart te volgen, maar dat is zeker niet alles. Papers nalezen, mij naar de VUB brengen als de treinen weer niet reden, vieruurtjes klaarmaken om dat studiebrein van voldoende suikers te voorzien en mijn gezaag over ik-weet-niet-wat-allemaal aanhoren; jullie hebben het allemaal gedaan. In drievoud dan nog, want ook Florian en Liesanne kregen (en krijgen) dezelfde steun. DANKJULLIEWEL! En Garfield, merci om al 19 jaar mijn favoriete studybuddy te zijn 🐱

Allee hup, genoeg bedankt en ge-merci't nu... Aan de lezer die deze thesis momenteel in zijn/haar handen heeft: veel leesgenot!

Hannelore Stegen, augustus 2019

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting masterproef	II
Dankwoord	IV
Deel 1: Inleiding	1
1. Probleemstelling	1
2. Literatuurstudie	2
2.1. Kinderloosheid gedefinieerd	2
2.1.1. <i>Kinderloosheid: verschillende vormen</i>	2
2.1.2. <i>Kinderloosheid bij ouderen</i>	3
2.2. Redenen van bewuste kinderloosheid bij ouderen	4
2.2.1. <i>Toename van bewuste kinderloosheid: enkele theorieën</i>	5
2.2.2. <i>De culturele en historische context</i>	6
2.3. Effecten van kinderloosheid bij ouderen	7
2.3.1. <i>Effecten op microniveau</i>	7
2.3.2. <i>Effecten op mesoniveau</i>	8
2.3.3. <i>Effecten op macroniveau</i>	9
2.4. Conclusie	9
3. Onderzoeksvragen en conceptueel model	10
Deel 2: Data en methode	12
1. Deelnemers	12
2. Dataverzamelmethode	15
3. Materiaal	15
4. Analyseprocedure	16
Deel 3: Resultaten	18
1. Het leven als een boek	18
1.1. Toekomstvisie	19
2. De ervaringen van bewuste kinderloosheid	20
2.1. Algemeen	20
2.2. Hypothetisch gedeelte: visie op een leven met kinderen	22
2.3. Timing van de beslissing	23
2.3.1. <i>De vroege beslisser</i>	23
2.3.2. <i>De groeier</i>	23

3. Redenen voor bewuste kinderloosheid: een aantal profielen	24
3.1. De vrijgevochten carrièretijger	24
3.2. De maatschappijcriticus	25
3.3. De volgzame partner	26
3.4. Bewust kinderloos als gevolg van levensloopomstandigheden	26
4. Effecten van bewuste kinderloosheid	27
4.1. Effecten op microniveau	27
4.2. Effecten op mesoniveau	27
4.3. Effecten op macroniveau	28
Deel 4: Discussie en conclusie	30
1. Bespreking	30
2. Beperkingen eigen onderzoek	32
3. Aanbevelingen verder onderzoek	33
4. Praktische en beleidsaanbevelingen	34
5. Conclusie	34
Referentielijst	36
Bijlagen	40
Bijlage 1: Overzicht respondenten	40
Bijlage 2: Werving respondenten	44
Bijlage 3: Overzicht gegevens respondent	46
Bijlage 4: Verloop van interview	48
Bijlage 5: Hulpdocument interview levensverhaaltechniek	53
Bijlage 6: Informatiebrief	54
Bijlage 7: Uitgetypt interview	59
Bijlage 8: Definitieve labellijst voor de analyse van de interviews	113

DEEL 1: INLEIDING

1. Probleemstelling

Permanente kinderloosheid in Europa is de laatste decennia toegenomen, en dan vooral vanaf de jaren '70 van de vorige eeuw (Fiori, Rinesi, & Graham, 2017). Fiori e.a. (2017) geven aan dat deze stijging vooral te wijten is aan twee trends. Zo is er sprake van een daling in de vruchtbaarheid enerzijds, omdat vrouwen kinderen steeds langer uitstellen. Anderzijds bestaat er een grotere sociale acceptatie van kinderloosheid, door veranderende normen en waarden.

Daarenboven kan kinderloosheid verschillende vormen aannemen, gaande van mensen die altijd alleenstaand zijn gebleven, tot samenwonenden en gehuwden die ongewenst dan wel bewust geen kinderen kregen (Tanturri & Mencarini, 2008).

Door de stijging van kinderloosheid wordt ook de populatie kinderlozen steeds ouder. Desalniettemin werd kinderloosheid specifiek bij ouderen nog maar weinig onderzocht (Wenger, Dykstra, Melkas, & Knipscheer, 2007) en krijgen kinderloze ouderen nog vaak te maken met een onterechte oversimplificatie en homogenisering (Dykstra & Hagestad, 2007a, 2007b).

Uit diverse studies blijkt echter dat kinderloze ouderen een heterogene groep vormen met uiteenlopende redenen om kinderloos te zijn (Wenger e.a., 2007). Bovendien komt het bewust maken van de keuze om geen kinderen te krijgen binnen de reeds bestaande onderzoeken over kinderloze ouderen zelfs nog minder aan bod (Koropecj-Cox & Call, 2007; Rowland, 2007). Het onderscheid tussen ongewenste versus bewuste kinderloosheid wordt bij oudere leeftijdscohorten weinig gemaakt, in tegenstelling tot reeds bestaande studies over jongere cohorten bij wie dit onderscheid wel als relevant wordt gezien (Connidis & McMullin, 1996). Veel studies over kinderloze ouderen hebben het over onvruchtbaarheid als voornaamste oorzaak van kinderloosheid (Dykstra & Wagner, 2007), en in ouder onderzoek van eind jaren '90 en begin jaren '2000 wordt soms gesuggereerd dat bewuste kinderloosheid bij ouderen niet bestaat, omdat bijna alle vrouwen op z'n minst één kind zouden wensen (Tanturri & Mencarini, 2008). Kreyenfeld en Konietzka (2018) verduidelijken dit: in samenlevingen waar bewuste kinderloosheid nog niet zo aanvaard is, zorgt sociale druk er vaak voor dat vrouwen soms toch nog één kind krijgen. Echter, dit uitgangspunt kan genuanceerd worden: in Westerse landen is door de afgenomen religiositeit het hebben van kinderen steeds minder vanzelfsprekend geworden, onder meer doordat niet alle vrouwen zich willen engageren als moeder, en omwille van de andere interesses die soms belangrijker zijn dan kinderen, zoals carrières en vrijetijdsbesteding (Kreyenfeld & Konietzka, 2018; Tanturri & Mencarini, 2008).

Verder leeft vaak de impliciete assumptie dat kinderloosheid problematisch is (Connidis & McMullin, 1996; Dykstra & Hagestad, 2007b), en weinig studies bestuderen de mogelijke voordelen van kinderloosheid doorheen het leven (Albertini & Kohli, 2009; Dykstra & Wagner, 2007; Gibney, Delaney, Codd, & Fahey, 2015). Bovendien zal het aantal bewust kinderloze ouderen de komende decennia toenemen, aangezien vanaf de jaren '70 blijkt dat meer en meer mensen deze keuze maakten (Fiori e.a., 2017). Over het algemeen is er in de meeste Europese landen sprake van een

enorme stijging in kinderloosheid sinds de laatste decennia. In de Duitstalige landen (Duitsland, Zwitserland en Oostenrijk) liggen de percentages het hoogst, met meer dan 20% van de vrouwen die op het einde van hun vruchtbare periode geen kinderen hebben. Andere Europese landen lijken deze trend te volgen (Kreyenfeld & Konietzka, 2018). Omdat de toename van het aantal bewuste keuzes voor kinderloosheid in verschillende studies mogelijk een verklaring kan vormen voor de stijging van kinderloosheid in het algemeen (Basten, 2009; Kreyenfeld & Konietzka, 2018), is bewuste kinderloosheid bij ouderen dus zeker een maatschappelijk relevant fenomeen dat verder onderzoek vereist.

Dit onderzoek kijkt naar de levensverhalen van bewust kinderloze ouderen, en de invloed van kinderloosheid doorheen het leven. Aan de hand van de levensverhaaltechniek van McAdams (2005) wordt onder meer nagegaan hoe bewust kinderloze ouderen hun kinderloosheid ervaren, welke redenen ze hiervoor aanhalen en wat de ervaren effecten van kinderloosheid volgens hen zijn. Eveneens is het mogelijk dat er doorheen het leven een evolutie is in deze drie voorgaande elementen, en daarom wil dit onderzoek meer inzicht bieden in de levensloop van ouderen die bewust voor kinderloosheid kozen.

2. Literatuurstudie

De opzet van dit onderdeel is om dieper in te gaan op de bestaande literatuur over bewuste kinderloosheid bij ouderen. Echter, de wetenschappelijke literatuur over deze specifieke groep mensen is erg beperkt, en daarom is onderstaande literatuurstudie voornamelijk opgebouwd uit artikels over bewuste kinderloosheid enerzijds, en over kinderloze ouderen anderzijds.

2.1. KINDERLOOSHEID GEDEFINIEERD

Kinderloosheid an sich is een begrip dat verschillende ladingen dekt. Gibney e.a. (2015) en Wenger e.a. (2007) spreken simpelweg over kinderloosheid wanneer iemand geen levende kinderen heeft. Dykstra en Hagestad (2007b) zijn iets specifiek en definiëren kinderloosheid als 'het niet hebben van levende biologische of adoptiekinderen'. Diegenen die enkel stief- of pleegkinderen hebben, worden volgens hen dus ook als kinderloos beschouwd. Bovendien zijn mensen volgens hen ook kinderloos wanneer hun kinderen sneller overlijden dan zichzelf. Deze groep stemt echter qua gedachtegang sterk overeen met ouders, omdat zij effectief ervaren hebben wat het is om als ouder door het leven te gaan. Voorgaande definitie verschilt licht met die van Fiori e.a. (2017), omdat personen met stiefkinderen door hen niet als kinderloos worden beschouwd.

2.1.1. Kinderloosheid: verschillende vormen

Kinderloosheid kan eveneens, los van de algemene definities waarvan hierboven sprake, uitgebreider gedefinieerd worden omwille van verschillende vormen. Naast mensen die altijd alleenstaand zijn gebleven tot zij die kinderen bleven uitstellen tot op het moment dat het moederschap niet meer mogelijk was, zijn er ook koppels die allerhande beperkingen hebben ervaren in hun kinderwens (fysiek, economisch of relationeel) en mensen die er echt vrijwillig voor kiezen (Tanturri & Mencarini,

2008). Desalniettemin is er in de literatuur soms sprake van het feit dat een bewuste keuze voor kinderloosheid niet veel voorkomt, en dat het niet krijgen van kinderen vooral te wijten is aan vruchtbaarheidsproblemen of het (ongewild) uitstellen van kinderen (Dykstra & Wagner, 2007). Bovendien wordt het onderscheid tussen ongewenst en bewust kinderloos soms wel gemaakt, maar niet bij alle groepen in de samenleving. Zo zijn er onderzoeken over kinderloze ouderen die dit onderscheid niet maken (Connidis & McMullin, 1996), hoewel er wel een grote diversiteit is aan kinderlozen bij ouderen (Dykstra, 2009).

Ondanks de moeilijke afbakening van beide termen, worden bewuste en ongewenste kinderloosheid in verschillende studies wel gedefinieerd. Dykstra en Hagestad (2007b) beschrijven bewust kinderlozen, conform de definitie van Beckman en Houser (1982), als mensen die geen kinderen wensten, te druk bezig waren met andere dingen of andere interesses hadden dan het krijgen van kinderen. Volgens hen is ongewenste kinderloosheid vooral van toepassing in een medisch-biologische context, voornamelijk wanneer er sprake is van vruchtbaarheidsproblemen. Echter, zoals reeds aangehaald is het onderscheid tussen ongewenste en bewuste kinderloosheid niet zo zwart-wit, en daarom doet zich regelmatig de vraag voor of zo'n strikte dichotomie wel relevant is. Het onderscheid klinkt namelijk aantrekkelijk, maar kinderloosheid blijkt vaak het gevolg te zijn van levensomstandigheden, en niet per se van het al dan niet maken van een bewuste keuze (Dykstra, 2009; Dykstra & Liefbroer, 1998). Zo kunnen er ook ongewenste omstandigheden aan de basis liggen van bewuste kinderloosheid (Connidis & McMullin, 1996; Rowland, 2007). In sommige studies is er zelfs sprake van een derde categorie, de zogenaamde uitstellers ('postponers') (Dykstra & Liefbroer, 1998; Peterson, 2015; Tanturri & Mencarini, 2008). Sommige vrouwen stellen het krijgen van kinderen namelijk altijd uit, totdat carrières, onderwijs en de levensstijl de kans op het krijgen van kinderen beperken. Connidis en McMullin (1996) verkiezen om die reden een onderscheid te maken tussen kinderloosheid als keuze enerzijds en kinderloosheid als gevolg van omstandigheden anderzijds, in plaats van de dichotomie van ongewenste tegenover bewuste kinderloosheid.

Een andere, specifiekere verdeling die de hele discussie rond bewuste versus ongewenste kinderloosheid illustreert, is het zogenaamde "continuum of childlessness" volgens McAllister en Clarke (Dykstra, 2009; Fiori e.a., 2017): 1) de 'early articulators' (diegenen die van in het begin zeker waren dat ze geen kinderen wilden), 2) zij die na een aantal negatieve ervaringen zeker waren geen kinderen te willen, 3) zij die kinderloosheid accepteren, 4) zij die er ambivalent tegenover staan en 5) zij die kinderloosheid aanvoelen alsof het een beslissing is die voor hen genomen werd. Kinderloosheid is dus zeker en vast te nuanceren, en is niet zomaar terug te brengen tot een of-of-verhaal.

2.1.2. Kinderloosheid bij ouderen

Kinderloosheid bij ouderen heeft altijd al bestaan. Het percentage kinderloze 45-jarige vrouwen in België schommelt in de geboortecohorten tussen 1905 en 1954 altijd tussen de 12 en 16% (Dykstra, 2009; Rowland, 2007). Omdat vrouwen op deze leeftijd vaak naar het einde gaan van hun vruchtbare periode, is er genoeg bewijs om aan te nemen dat deze leeftijdscategorie representatief is voor oudere leeftijdscohorten (Rowland, 2007). Belangrijk is wel om te vermelden dat in sommige

leeftijdscohorten enkel gehuwde (en dus geen alleenstaande) vrouwen bevestigd werden, en er daardoor mogelijks sprake is van een onderrapportering. De echte cijfers zouden namelijk hoger kunnen liggen, omdat kinderloosheid vaker voorkomt bij alleenstaanden dan bij gehuwden (Koropecj-Cox & Call, 2007). De SHARELIFE-data, die in 2010 een onderzoek deden naar het aantal kinderlozen in de cohorten van 55- tot 75-jarigen, hebben het dan weer over 10,9% kinderloze ouderen in België (Gibney e.a., 2015). Dat dit cijfer iets lager ligt dan voorgaande vermelde cijfers, is mogelijks te wijten aan het feit dat mannen hier mee in de analyse zijn genomen: vrouwen blijken in veel landen vaker kinderloos te zijn dan mannen (Koropecj-Cox & Call, 2007). Rowland (2007) ten slotte behandelt specifiek West-Europese vrouwen geboren in de jaren '50 van de vorige eeuw en verduidelijkt dat onder hen tussen de 10 en 20% nooit kinderen gehad zal hebben.

Een deel van de ouderen is dus altijd kinderloos gebleven, maar specifiek bij deze groep mensen blijft de vraag echter of een onderscheid tussen ongewenst en bewust kinderloos überhaupt interessant is: zij zijn namelijk opgegroeid met andere normen en waarden, en het kijken naar hun redenen voor kinderloosheid met een hedendaagse blik moet dus heel voorzichtig gebeuren (Dykstra & Hagestad, 2007b). In de literatuur wordt eveneens vermeld dat het zich al dan niet beschouwen als bewust kinderloos bij ouderen vaak afhankelijk is van hun gevoel van subjectief welzijn (Connidis & McMullin, 1996). Desalniettemin is wel bewezen dat er, zelfs in de oudere leeftijdscohorten van vandaag, reeds pioniers waren in het maken van individuele beslissingen, die daardoor meer belang hechtten aan educatie en werk dan aan ouderschap (Hagestad & Call, 2007). Vooral bij vrouwen is er over het algemeen een sterke positieve relatie tussen educatie en kinderloosheid (Keizer, Dykstra, & Jansen, 2008).

2.2. REDENEN VAN BEWUSTE KINDERLOOSHEID BIJ OUDEREN

Tot op heden leeft vaak de impliciete assumptie dat kinderloosheid problematisch is (Connidis & McMullin, 1996; Dykstra & Hagestad, 2007b). Zo heersen er bijvoorbeeld percepties waarbij het krijgen van kinderen wordt gezien als een maatstaf voor de eigen gezondheid, zoals wanneer er sprake is van vruchtbaarheidsproblemen (Dykstra & Hagestad, 2007b; Dykstra & Wagner, 2007; Fiori e.a., 2017; Tanturri & Mencarini, 2008). Ook wanneer de familie rekt op een verderzetting van het gezin en dit niet gebeurt, krijgt kinderloosheid vaak een negatieve bijklank (Dykstra & Hagestad, 2007b). Kinderloosheid wordt dan als een tekort gezien, omdat reeds aangetoond werd dat volwassen kinderen van belang zijn voor de latere sociale netwerken van ouderen (Koropecj-Cox & Call, 2007). Mede hierdoor bestaat ook vandaag de dag nog een sterk stigma rond kinderloosheid (Moore, 2017), onder meer omdat kinderloosheid als een afwijking wordt gezien van het normale te verwachten leven (Dykstra & Wagner, 2007; Gibney e.a., 2015). Daarenboven krijgen bewust kinderlozen, ook in de oudere leeftijdscohorten, nog vaak te maken met specifieke vooroordelen, onder meer dat ze egoïstisch zouden zijn (Peterson, 2015).

2.2.1. Toename van bewuste kinderloosheid: enkele theorieën

Een theorie waarnaar in dit kader regelmatig wordt verwezen, is de keuzebiografie van Ulrich Beck, die tegenover de 'normale biografie' kwam te staan (Dykstra, 2009; Dykstra & Hagestad, 2007b; Keizer e.a., 2008). Vanaf de jaren '70 van de vorige eeuw kregen mensen vaker de kans om individuele keuzes te maken, en ook kinderloosheid werd sindsdien steeds meer beschouwd als een individuele bewuste keuze, onder meer door de opkomst van contraceptiva (Dykstra & Hagestad, 2007b; Koropecj-Cox & Call, 2007; Peterson, 2015; Rowland, 2007). Echter, de opmerking die sommige onderzoekers hierbij maken, is dat niet alle oudere leeftijdscohorten volgens deze keuzebiografie zijn opgegroeid, en dat het maken van een bewuste keuze over het al dan niet krijgen van kinderen destijds zeker niet vanzelfsprekend was (Dykstra, 2009; Dykstra & Hagestad, 2007b). Toch blijken er indicaties te zijn om aan te nemen dat sommigen hier reeds vóór de jaren '70 bewust voor kozen: welgestelden, hoogopgeleiden, stadsinwoners en mensen met een liberale visie deden toen al vaker aan geboortebeperking (Dykstra, 2009). Kreyenfeld en Konietzka (2018) verduidelijken dat bij de leeftijdscohorten geboren vanaf 1950 er in veel delen van Europa een stijgende lijn te zien is wat betreft het percentage kinderlozen (hoewel deze trend zich in België, Frankrijk en Scandinavië pas later voordeed). Hoewel bewuste kinderloosheid ook vandaag nog vrij zeldzaam is, leggen heel wat studies vaak een link tussen de toename van kinderloosheid sinds de jaren '70 in het algemeen, en de stijgende lijn in het aantal mensen dat bewust voor kinderloosheid kiest (Kreyenfeld & Konietzka, 2018).

Een andere theorie die de toenemende keuze voor kinderloosheid mede kan verklaren, is de preferentietheorie van Hakim, die aangeeft dat vrouwen steeds meer hun eigen voorkeuren volgen zonder gestigmatiseerd te worden, ook wat betreft het krijgen van kinderen (Fiori e.a., 2017; Tanturri & Mencarini, 2008). Reeds aan het einde van de 20ste eeuw verklaarde Hakim (1998) dat vrouwen in de 21ste eeuw verschillende "work-life preferences" kunnen hebben: zo zijn er aan de ene kant vrouwen voor wie kinderen en familie primeren op hun werk ("home-centered"), en aan de andere kant vrouwen die voornamelijk met hun werk begaan zijn en bijgevolg geen kinderen krijgen omdat hun carrière de voorkeur draagt ("work-centered"). Tussen deze twee uitersten bevindt zich nog een derde groep van vrouwen die hun werk wel belangrijk vindt, maar die ook tijd spendeert aan het eigen gezin ("adaptive"). Hakims preferentietheorie is ontstaan vanuit de idee dat contraceptiva er vanaf het midden van de jaren 1960 voor zorgen dat vrouwen steeds meer onafhankelijke controle over hun eigen leven krijgen. Sindsdien kunnen ze zelfstandig kiezen tussen hun carrière, het moederschap of een combinatie van beide (Hakim, 1998).

Binnen deze theorieën over de toenemende autonomie in het maken van keuzes, passen verschillende redenen die door onderzoekers worden aangehaald om de keuze voor kinderloosheid te verklaren. Peterson (2015) heeft het in dit opzicht over twee discours: het vrijheidsdiscours ("freedom discourse") en het risicodiscours ("risk discourse"). Het vrijheidsdiscours heeft het over de toenemende individualisering en vrijheid die mensen ervaren wanneer ze niet kiezen voor kinderen, zowel op financieel vlak (Dykstra & Hagestad, 2007b) als op persoonlijk vlak door een hogere educatie, meer aansluiting bij het werk, het invullen van andere interesses, het later huwen en een bevredigend huwelijk (Koropecj-Cox & Call, 2007; Peterson, 2015). Binnen deze visie past

ook de introductie van de term 'kindervrij' of 'childfree', die een positievere connotatie heeft dan 'kinderloos' of 'childless'. Deze laatste term past meer binnen een levensstijl waarbij onafhankelijkheid en autonomie voorop staan (Peterson, 2015). Zij die om deze redenen kiezen voor kinderloosheid laten zich leiden door de voordelen die kinderloosheid met zich meebrengt, zoals geen ouderschapsverantwoordelijkheden, zorgen of verplichtingen tegenover kinderen (Dykstra & Wagner, 2007).

Het risicodiscours heeft het daarentegen specifiek over het verwerpen van het ouderschap, waarbij vrouwen bijvoorbeeld de moederrol weigeren (Tanturri & Mencarini, 2008), ze een beperkte interesse hebben in kinderen en ze soms zelfs aangeven een gebrek aan 'moederinstinct' te hebben (Moore, 2017; Peterson, 2015). Hier wordt het kind gezien als een obstakel voor de eigen persoonlijke ontwikkeling, dat zou kunnen zorgen voor een verlies van controle en identiteit (Peterson, 2015; Tanturri & Mencarini, 2008). Soms kan er zelfs sprake zijn van een psychologische afkeer van kinderen (Rowland, 2007), maar dit is zeker niet altijd het geval (Peterson, 2015). Ook de angst voor een pijnlijke geboorte past binnen dit risicodiscours (Peterson, 2015). Echter, niet enkel persoonlijke risico's zijn hier van belang; ook maatschappelijke risico's zijn soms bepalend in de bewuste keuze voor kinderloosheid, zoals humanitaire zorgen over de populatietoename (Moore, 2017; Peterson, 2015).

2.2.2. De culturele en historische context

Zowel de culturele als de historische context spelen eveneens mee in het al dan niet bewust kiezen voor kinderloosheid (Dykstra, 2009; Dykstra & Hagestad, 2007a; Fiori e.a., 2017). Zo bestaan er landenverschillen, en is de kans op bewuste kinderloosheid onder meer groter in landen als Zweden (Peterson, 2015) of Noorwegen (Gibney e.a., 2015). In deze landen is er namelijk sprake van een sterk ontwikkelde welvaartsstaat. Modernisering en emancipatie zorgden in Zweden bijvoorbeeld voor een sterke gendergelijkheid, waardoor bewuste kinderloosheid er makkelijker aanvaard wordt (Peterson, 2015). Ook in de Noorse welvaartsstaat, waar ouderen steeds minder afhankelijk zijn van hun volwassen kinderen door de sterk ontwikkelde gezondheidszorg en pensioenvoordelen, worden kinderen niet meer gezien als een zogenaamde verzekering voor later (Gibney e.a., 2015).

Op historisch vlak zijn er bij de oudste ouderen gebeurtenissen als de Tweede Wereldoorlog en de crisis van de jaren 1930 die een negatieve invloed kunnen hebben op het aantal kinderen (Hagestad & Call, 2007). Koropecj-Cox en Call (2007) voegen hier wel aan toe dat de hierop volgende generatie ouderen, die kind waren tijdens de Tweede Wereldoorlog, opnieuw meer kinderen hebben dan de generatie daarvoor. Echter, door het belang van de keuzebiografie volgens Ulrich Beck wordt door Dykstra en Hagestad (2007b) aangevuld dat vanaf de jaren '70 steeds meer mensen zelf die keuze voor kinderen kunnen maken, waardoor het krijgen van kinderen ineens niet meer zo vanzelfsprekend wordt.

2.3. EFFECTEN VAN KINDERLOOSHEID BIJ OUDEREN

Het staat vast dat kinderloosheid, zowel bewust als ongewenst, diverse effecten heeft op ouderen. Omdat de literatuur over de effecten van kinderloosheid bij ouderen vaak niet specificeert of het om bewuste dan wel ongewenste kinderloosheid gaat, wordt in dit gedeelte geen onderscheid gemaakt tussen beide, tenzij expliciet vermeld. In verschillende artikels wordt namelijk aangegeven dat het maken van deze onderverdeling niet altijd evident is, en dat niet in elke studie met dit criterium rekening werd gehouden (Connidis & McMullin, 1996; Dykstra, 2009; Gibney e.a., 2015; Koropecjy-Cox & Call, 2007; Rowland, 2007; Tanturri & Mencarini, 2008).

De effecten zijn onder te verdelen in drie niveaus, namelijk het micro-, meso- en macroniveau (Silverstein & Giarrusso, 2011). Hieronder komen deze drie niveaus uitgebreider aan bod.

2.3.1. Effecten op microniveau

Het microniveau focust op het individu. Zo heeft kinderloosheid, ook bij ouderen, invloed op het psychisch welzijn, afhankelijk van de manier waarop ze tot kinderloosheid kwamen (Dykstra, 2009). Dykstra en Liefbroer (1998) en recenter Gibney e.a. (2015) geven aan dat er over het algemeen enkel sprake is van verminderd psychisch welzijn indien de kinderloosheid ongewenst is; bewuste kinderloosheid zou hier dus niet toe leiden. Echter, ander onderzoek stelt dat de levenskwaliteit geen effect zou ondervinden van kinderloosheid in het algemeen, omdat het vooral de sociale, economische en gezondheidsfactoren zijn die het psychisch welzijn voorspellen, en niet zozeer de eigenlijke kinderloosheid (Gibney e.a., 2015). Waar kinderloosheid mogelijks wel effect op heeft volgens Dykstra (2009), is de gezondheid: bij kinderloze vrouwen is de levensduur korter en de gezondheid zwakker. Dit effect wordt licht opgeheven indien deze vrouwen gehuwd zijn, omdat er bij het huwen soms sprake is van een selectie op basis van gezondheid (Dykstra, 2009). Toch blijkt uit sommige studies dat kinderlozen sneller roken of alcohol drinken, en ze minder bewegen dan ouders (Dykstra & Hagestad, 2007a). Dit zou te wijten zijn aan de sociale controle die de bovenhand neemt bij het krijgen van kinderen; hetzij door geïnternaliseerde normen van de ouder zelf, hetzij door anderen die ouders op 'gezond' gedrag wijzen vanaf de geboorte van hun kinderen (Kendig, Dykstra, van Gaalen, & Melkas, 2007).

Een ander effect op microniveau heeft te maken met inkomen en beroepsstatus. Kinderlozen hebben namelijk vaker een betere opleiding genoten (Koropecjy-Cox & Call, 2007), wat gepaard gaat met een hogere beroepsstatus (Keizer e.a., 2008) en een hoger loon (Dykstra & Liefbroer, 1998; Dykstra & Wagner, 2007; Hagestad & Call, 2007; Koropecjy-Cox & Call, 2007). Zo leggen kinderloze vrouwen zich soms volledig toe op hun werk (Hakim, 1998), waardoor ze op latere leeftijd hogere pensioenen hebben, zeker in landen met een sterk uitgebouwde welvaartstaat (Koropecjy-Cox & Call, 2007). Koropecjy-Cox en Call (2007) stellen namelijk dat vrouwen zich verplicht kunnen voelen om te stoppen met werken van zodra ze kinderen hebben, en dus hebben vrouwen zonder kinderen een betere mogelijkheid om zich op hun carrière te richten.

Ten slotte is er op dit niveau ook nog een verschil qua woonomstandigheden: ondanks de invloed van het land en de cultuur, leven kinderloze ouderen over het algemeen vaker alleen of met broers/zussen/neven/nichten ten opzichte van hun generatiegenoten met kinderen (Koropecjy-Cox

& Call, 2007). In stedelijke gebieden blijkt het percentage kinderlozen ook hoger te liggen, maar of dit een effect is van kinderloosheid is nog onduidelijk. Daarnaast is bewezen dat kinderloze ouderen, net als ongehuwde, sneller naar een woonzorgcentrum gaan dan ouderen met kinderen, omdat ze een te beperkt netwerk hebben om op terug te vallen (Dykstra, 2009; Koropecj-Cox & Call, 2007).

2.3.2. Effecten op mesoniveau

De effecten op mesoniveau hebben hoofdzakelijk te maken met de sociale netwerken die mensen doorheen hun leven opbouwen. Zo zou levenslange kinderloosheid resulteren in kleinere sociale en familiale netwerken (Dykstra & Wagner, 2007), waardoor er eveneens een afname is van sociale, psychologische en economische steun (Gibney e.a., 2015). Ouders zouden zich bovendien meer burgerlijk engageren in gemeenschapsvorming en burenaïviteiten om de levenskansen van hun kinderen te verbeteren, in tegenstelling tot de kinderlozen (Dykstra, 2009). Dit engagement is dan weer van invloed op de latere sociale netwerken, die over het algemeen kleiner zouden zijn bij kinderlozen (Dykstra & Liefbroer, 1998). Desalniettemin is sociale isolatie een fenomeen dat niet enkel kinderlozen, maar ook ouders kan treffen, in tegenstelling tot wat in oudere studies soms aangehaald wordt (Wenger e.a., 2007). Wenger e.a. (2007) geven zelfs aan dat er weinig verschillen bestaan tussen kinderloze ouderen en ouders wat betreft gemeenschapsparticipatie: zowel qua religieuze activiteiten als qua actief lidmaatschap van vrijwilligersorganisaties en het uitoefenen van vrijwilligerswerk zijn de verschillen tussen beide groepen ouderen beperkt.

De persoonlijke relaties van kinderloze ouderen en ouders vertonen echter wel enkele verschillen. Zo hebben ouderen uit de eerstgenoemde groep minder contact met naaste familie (Dykstra & Hagestad, 2007a); hoogstens met een broer, zus, neef of nicht (Wenger e.a., 2007). Daarnaast speelt gender een belangrijke rol in het contact dat (al dan niet) kinderloze ouderen hebben met hun omgeving: kinderloze vrouwen blijken betere kansen te hebben op duurzame vriendschappen enerzijds en op wekelijks contact met burenaïviteiten anderzijds (Wenger e.a., 2007). Opvallend is dat Wenger e.a. (2007) concluderen dat mogelijke verschillen in sociale inbedding ('social embeddedness') enkel een rol spelen als er sprake is van gezondheids- of mobiliteitsproblemen: dan zijn de kinderlozen volgens hen mogelijk in het nadeel ten opzichte van de ouders. Het ontbreekt de kinderloze ouderen vaker aan steun van naasten op lange termijn, waardoor ze sneller op zoek moeten gaan naar externe en bijgevolg formele hulp (Deindl & Brandt, 2017; Wenger e.a., 2007).

Dykstra en Hagestad (2007b) vermelden verder nog dat, bij het kijken naar de effecten van kinderloosheid, het ook van belang is te kijken naar de huwelijksstatus. Deze factor heeft namelijk invloed op de effecten die kinderloosheid met zich meebrengt. Bijvoorbeeld: omdat ouderschap sterk gelinkt is aan het huwelijk, ervaren gehuwden die kinderloos blijven meer teleurstelling uit hun omgeving dan ongehuwden die kinderloos blijven, omdat de familie rekent op nakomelingen (Dykstra & Hagestad, 2007b).

2.3.3. *Effecten op macroniveau*

Op macroniveau moedigen overheden en andere instituten mensen vaak aan om kinderen te krijgen, door bepaalde extra middelen te voorzien voor ouders (Dykstra & Hagestad, 2007b; Fiori e.a., 2017; Haan & Wrohlich, 2009). Soms heeft dit ook effect: Haan en Wrohlich (2009) stellen onder meer dat hoogopgeleide vrouwen en vrouwen die voor de eerste keer moeder worden, positief beïnvloed kunnen worden in het aantal kinderen dat ze krijgen door de financiële voordelen die samengaan met het krijgen van kinderen. Zoals reeds kort aangehaald in onderdeel 2.2.2 (over de rol van de culturele en historische context in de redenen voor bewuste kinderloosheid), zijn er zowel gelijkenissen als verschillen tussen landen in de effecten van kinderloosheid op hun inwoners, omwille van de uitbouw van de welvaartstaat en de bijhorende invloed van culturele, sociale en economische factoren (Koropecj-Cox & Call, 2007).

2.4. CONCLUSIE

Kinderloosheid bij ouderen is een thema waarover nog heel wat onduidelijkheid bestaat. Zo is er nog veel onzekerheid over het effectieve bestaan van bewuste kinderloosheid bij ouderen: de omstandigheden waarin zij zijn opgegroeid, verschillen sterk met die van jongere leeftijdscohorten en de vraag blijft of een bewuste keuze voor kinderloosheid toen reeds gemaakt kon worden (Dykstra & Hagestad, 2007b). Bovendien hangt ook veel af van de perceptie van de eigen kinderloosheid, vermits de specifieke redenen voor kinderloosheid medebepalend zijn voor de omschrijving die mensen aan het eigen 'kinderloos-zijn' geven (Connidis & McMullin, 1996).

Wat betreft de redenen voor bewuste kinderloosheid, is de keuzebiografie van Ulrich Beck een belangrijke factor: de toenemende individualisering vanaf de jaren '70 van de vorige eeuw verklaart dat ook kinderloosheid meer en meer een bewuste keuze werd (Dykstra, 2009; Dykstra & Hagestad, 2007b; Keizer e.a., 2008). Daarenboven is aan te nemen dat zelfs voor deze periode sommige mensen reeds bewust voor een leven zonder kinderen kozen (Dykstra, 2009). In het verlengde hiervan ligt de preferentiethorie van Hakim (1998), waarbij vrouwen vaker hun eigen voorkeuren volgen zonder gestigmatiseerd te worden, ook wat betreft hun kinderwens. Het vrijheidsdiscours van Peterson (2015) past binnen deze visie, omdat hier sprake is van een vrijheid die mensen ervaren wanneer ze niet kiezen voor kinderen. In tegenstelling tot dit discours waarbij autonomie en onafhankelijkheid primeren, ziet het risicodiscours kinderen als een barrière voor de eigen persoonlijke ontwikkeling (Peterson, 2015). Echter, niet enkel individuele redenen, maar ook de context speelt een rol in het kiezen voor kinderloosheid. Factoren als landenverschillen (Gibney e.a., 2015; Peterson, 2015) en de historische context (Hagestad & Call, 2007; Koropecj-Cox & Call, 2007) kunnen de keuze voor kinderloosheid mede verklaren.

Los van het feit of de kinderloosheid bewust is of niet, brengt het ook een aantal effecten met zich mee. Silverstein en Giarrusso (2011) onderscheiden effecten op micro-, meso- en macroniveau. Het microniveau focust op het individu, en omvat vooral effecten van kinderloosheid op het psychisch welzijn (Dykstra, 2009; Gibney e.a., 2015), gezondheid (Dykstra, 2009), opleidingsniveau (Koropecj-Cox & Call, 2007), beroepsstatus (Dykstra & Wagner, 2007; Hagestad & Call, 2007;

Koropecj-Cox & Call, 2007) en woonomstandigheden (Koropecj-Cox & Call, 2007). De effecten op mesoniveau hebben betrekking op sociale netwerken (Wenger e.a., 2007) en gemeenschapsparticipatie (Dykstra, 2009). Ten slotte is er het macroniveau, dat vooral te maken heeft met de rol die overheden spelen ten aanzien van bewust kinderloze ouderen (Dykstra & Hagestad, 2007b; Dykstra & Wagner, 2007; Fiori e.a., 2017; Koropecj-Cox & Call, 2007). Ook de visie van bewust kinderloze ouderen op de overheid, de maatschappij en de jeugd past binnen dit macroniveau (Silverstein & Giarrusso, 2011).

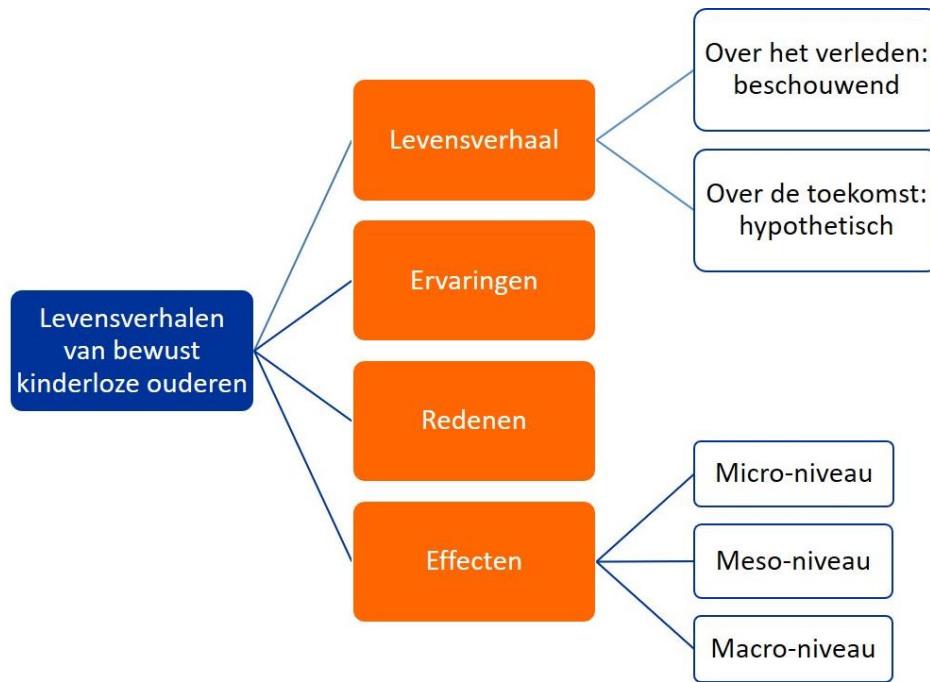
3. Onderzoeksvragen en conceptueel model

Uit voorgaande literatuurstudie blijkt dat bewuste kinderloosheid bij ouderen een fenomeen is waar nog niet veel onderzoek over werd verricht. De meeste onderzoeken handelen hetzij over kinderloosheid bij ouderen, hetzij over bewuste kinderloosheid in het algemeen, maar de combinatie van beide thema's komt weinig voor. Dit thesisonderzoek gaat daarom dieper in op de specifieke doelgroep van bewust kinderloze ouderen.

Deze thesis onderzoekt vier grote onderdelen:

1. **Levensverhaal:** Hoe kijken bewust kinderloze ouderen naar hun eigen levensloop?
 - a. Hoe kijken ze terug op hun voorbije levensloop?
 - b. Hoe kijken ze naar de toekomst?
2. **Ervaringen kinderloosheid:** Hoe ervaren bewust kinderloze ouderen de eigen kinderloosheid doorheen hun levensloop?
 - a. Hoe kijken ze naar hun eigen kinderloosheid (onder andere het gevoel hierbij), nu en doorheen de levensloop?
 - b. Hoe denken ze dat hun leven eruitgezien zou hebben als ze wel kinderen hadden?
3. **Redenen:** Welke redenen geven bewust kinderloze ouderen aan om destijds niet voor kinderen te opteren en hoe voelen ze zich daar nu bij?
4. **Effecten:** Wat zijn de ervaren effecten van kinderloosheid op het leven van bewust kinderloze ouderen doorheen hun levensloop?
 - a. ... op microniveau?
 - b. ... op mesoniveau?
 - c. ... op macroniveau?
 - d. In welke mate is er doorheen hun leven een evolutie waar te nemen in de gerapporteerde effecten?

De antwoorden zullen verkend worden met kwalitatief onderzoek, via de levensverhaaltechniek van McAdams. Uit de onderzoeksvragen blijkt dan ook dat de gerapporteerde antwoorden niet bedoeld zijn om algemene conclusies uit te trekken, maar dat dit onderzoek vooral tot doel heeft om meer inzicht te krijgen in de levensverhalen van bewust kinderloze ouderen en de rol van kinderloosheid in hun leven.

Figuur 1. Conceptueel model met de vier hoofdonderzoeksvragen en enkele belangrijke subonderzoeksvragen van dit thesisonderzoek.

DEEL 2: DATA EN METHODE

1. Deelnemers

Dykstra en Hagestad (2007b) geven aan dat kinderloze ouderen een enorm heterogene groep vormen, en daarom was het de bedoeling dat ook de respondentengroep zo heterogeen mogelijk was samengesteld. Jonge ouderen en oudere ouderen, mannen en vrouwen, werkenden en gepensioneerden: hoe diverser de groep, des te breder de inkijk in het leven van bewust kinderloze ouderen. Op die manier zouden de verhalen van heel verschillende mensen met verschillende achtergronden en ervaringen aan bod komen.

De deelnemers aan dit kwalitatief onderzoek waren 13 Nederlandstalige ouderen van 60 jaar of ouder, woonachtig in Vlaanderen of Brussel. De minimumleeftijd op 60 jaar vastpinnen, was gelinkt aan het feit dat in andere onderzoeken die zich eveneens focussen op onder meer Vlaanderen en Brussel, zoals de Belgian Ageing Studies, de minimumleeftijd tevens 60 jaar bedraagt (De Donder e.a., 2014; De Witte e.a., 2012). Vermits de wettelijke pensioenleeftijd in België 65 jaar is ("Wettelijke pensioenleeftijd", 2018), waren sommige ouderen nog actief op de arbeidsmarkt en gingen andere reeds met pensioen. Zo konden werkende en gepensioneerde bewust kinderloze ouderen bevroegd worden.

De keuze voor respondenten uit zowel Vlaanderen als Brussel lag aan het feit dat op die manier zowel ouderen woonachtig in een gemeente als in een grote stad bevroegd konden worden. Koropecjy-Cox en Call (2007) geven namelijk aan dat de literatuur over de woonplaats van kinderloze ouderen allesbehalve eenduidig is, en dus kon het interessant zijn om zowel respondenten uit een gemeente als uit een grootstad te bevroegen. Het doel was om zo heterogeen mogelijke verhalen te bekomen van de respondenten – vandaar de keuze om ook een grote stad als Brussel te includeren. Dat de deelnemers Nederlandstalig waren, had vooral te maken met mogelijke nuanceverschillen als gevolg van taalverschillen die konden optreden bij het vertalen en analyseren van de interviews achteraf. Indien niet alle interviews in het Nederlands (de moedertaal van de interviewer) werden afgenomen, konden mogelijke interpretatie- en vertaalfouten zorgen voor een verkeerde analyse van wat de respondenten vertelden, omdat een vertaling niet altijd de hele lading zou dekken van wat ze oorspronkelijk gezegd hebben (Filep, 2009).

Verder moesten de respondenten ook bewust kinderloos zijn. Voor het afbakenen van dit laatstgenoemde criterium werd de omschrijving van Beckman en Houser (1982) gebruikt, die ook Dykstra en Hagestad (2007b, p. 1297) aanhalen om het verschil met "ongewenste kinderloosheid" (hier: als gevolg van medisch-biologische oorzaken) te duiden. Beckman en Houser (1982) beschrijven bewust kinderlozen als mensen die geen eigen kinderen wensten, te druk bezig waren met andere dingen of andere interesses hadden dan het krijgen van kinderen. Hoewel bewuste kinderloosheid in de enge zin een doordachte keuze voor kinderloosheid impliceert, werden hier dus ook de zogenaamde 'postponers' of uitstellers (Dykstra & Liefbroer, 1998; Peterson, 2015)

meegenomen in de analyse – dit zijn de ouderen die kinderen bleven uitstellen door uiteenlopende omstandigheden tot op het moment dat kinderen krijgen niet meer mogelijk was. Omdat een strak onderscheid tussen bewuste kinderloosheid en ongewenste kinderloosheid soms moeilijk te maken is (Dykstra & Hagestad, 2007b), wordt bewuste kinderloosheid in dit onderzoek daarom breder gedefinieerd. Het voornaamste was in feite dat de kinderloosheid van de respondenten niet te wijten mocht zijn aan medisch-biologische oorzaken (vb. vruchtbaarheidsproblemen).

De eigenlijke groep respondenten bestond uit 13 ouderen, geboren tussen 1935 en 1958, onder wie 6 mannen en 7 vrouwen. Alle respondenten hadden de Belgische nationaliteit, maar verder was hun achtergrond vrij divers: van gehuwd of samenwonend tot weduwe/weduwenaar of alleenstaand, gepensioneerd of nog aan het werk, wonend in een grote stad of een kleine gemeente, enzovoort. Allemaal waren de respondenten in zekere mate bewust kinderloos: bij sommigen was de kinderloosheid gegroeid door omstandigheden, anderen gaven aan expliciet de keuze voor kinderloosheid te hebben gemaakt. Tabel 1 toont een korte beschrijving van de respondenten. Een uitgebreider overzicht van alle respondenten is te raadplegen in bijlage 1.

Tabel 1. Overzichtstabel van de 13 thesisrespondenten. *M=man, V=vrouw

Respondent + gender*	Leeftijd	Korte persoonsbeschrijving
1 V	68	Gescheiden, liet zich op 28-jarige leeftijd steriliseren, heeft een relatie gehad met respondent 3M. Deze respondente heeft tijdelijk pleegkinderen gehad, en dus heeft ze in een periode van haar leven ervaren hoe het was om ouder te zijn.
2 M	67	Geboren in Kinshasa (kind van koloniale in Congo), heeft nooit eigen kinderen gewild, vroegere echtgenote was ooit wel zwanger, maar kreeg een miskraam waardoor respondent 2M aangaf "opgelucht te zijn". Heeft momenteel wel stiefkinderen door zijn huidige relatie.
3 M	70	Weduwenaar, echtgenote was bevriend met respondent 1V, respondent 3M heeft daarna zelf nog een relatie gehad met respondent 1V. Keuze voor geen kinderen kwam vooral van zijn overleden echtgenote die zich liet steriliseren, maar respondent 3M ging akkoord met die keuze en legt de "schuld" daarom bij zijn eerste vrouw omdat dat naar eigen zeggen het "makkelijkste" is.
4 V	83	Weduwe, woont in een woonzorgcentrum, wilde eerst kinderen, maar op 25 jaar vond ze zichzelf hiervoor te oud en heeft ze met haar echtgenoot beslist dat kinderen niet meer "nodig" waren.
5 M	61	Alleenstaand, nadenken over kinderloosheid begon al op jonge leeftijd door het zien van scheidingen bij de ouders van leeftijdsgenootjes, dit wilde hij zelf niet voor zijn eigen kinderen. Is een vriend van respondent 10M.
6 M	72	Heeft al 44 jaar een relatie met respondent 7V, houdt enorm veel van kinderen, zo gaf hij aan, maar keuze voor kinderloosheid groeide vanuit zijn eigen grootvader die hem afraaide om kinderen te krijgen.

7 V	62	Al 44 jaar een relatie met respondent 6M, heeft nooit een moedergevoel gehad en dus nooit nood aan kinderen. Wanneer 6M aan mensen aangeeft dat de keuze voor kinderloosheid van hem komt, vult 7V resoluut aan dat zij zelf ook geen eigen kinderen wilde. Ze heeft wel een metekind waar ze veel tijd mee doorbrengt.
8 V	84	Ex-non, kinderloosheid lijkt meer een gevolg te zijn van keuze voor het kloosterleven op jonge leeftijd (vraag naar kinderen heeft zich nooit gesteld omdat ze deel uitmaakte van een kloostergemeenschap), zou zichzelf wel geen goede moeder gevonden hebben.
9 M	71	Weduwnaar, echtgenote in 2008 overleden. Angst voor kinderen met een handicap speelde mee, want echtgenote had een wankele gezondheid (o.a. veel stress) en dus namen ze niet het risico om kinderen te krijgen.
10 M	62	Een vriend van respondent 5M, hanteert naar eigen zeggen een individualistische levensstijl. Is al van op jonge leeftijd van mening dat de economie (die gericht is op bevolkingsgroei) en de ecologie (waarbij de bevolkingsgroei een gevaar vormt) niet samengaan. In de relaties die hij had, zag hij nooit de mogelijkheid om een kind groot te brengen, en hij wilde zijn toekomstige kinderen ook niet opzadelen met "de last van het leven". Heeft twee neven (kinderen van zijn zus) met wie hij wel een sterke band heeft en met wie hij activiteiten onderneemt die hij anders met zijn kinderen zou doen.
11 V	67	Heeft verschillende relaties gehad alvorens met haar huidige partner te huwen in 2007. Zelf beschrijft ze haar kinderloosheid als een resultaat van "niet de goeie man op het goeie moment te ontmoeten". Bovendien hadden enkele van haar vorige partners reeds een kind, en nam ze dan de opvoeding van die kinderen mee op zich. Toen ze huwde met haar huidige partner (ook kinderloos), was ze reeds 55 jaar, en waren kinderen geen mogelijkheid meer.
12 V	82	Woont sinds enkele jaren in een woonzorgcentrum (serviceflat), is destijds gehuwd met een man die 25 jaar ouder was en reeds twee kinderen van haar leeftijd had. Heeft nooit een vaderfiguur in haar leven gehad, vermits haar vader altijd ziek geweest is vanaf haar geboorte. Heeft naar eigen zeggen nooit stilgestaan bij een eventuele kinderwens en nam al van op jonge leeftijd (ongeveer 20 jaar) de pil wegens heel onregelmatige maandstonden.
13 V	77	Heeft heel haar leven in onderwijsgerelateerde sectoren gewerkt, en is sinds haar pensioen in 2000 nog erg actief in het vrijwilligerswerk. Ook reizen en culturele activiteiten maken vandaag nog sterk deel uit van haar dagelijkse leven. Haar goedgevulde carrière heeft altijd op de eerste plaats gestaan. 13V heeft een heel deel van haar leven als leerkracht en in het jeugdwerk gewerkt, en was dus steeds omringd door kinderen. Mocht haar inmiddels overleden echtgenoot een grote kinderwens gekoesterd hebben, dan geeft ze aan dat ze hem misschien verlaten zou hebben, omdat die wens bij haar niet aanwezig was.

2. Dataverzamelmethode

De data werden verzameld via individuele interviews, via de levensverhaaltechniek van McAdams (McAdams, 2005). Iedere respondent kreeg de tijd die nodig was om zijn/haar verhaal te vertellen. Het stond de respondent vrij te kiezen waar het interview zou worden afgenomen; 12 interviews vonden plaats in een thuisomgeving (thuis of in het woonzorgcentrum waar de respondent verbleef), 1 interview werd afgenomen op de VUB-campus in Etterbeek, op initiatief van de betrokken respondent. Het eerste interview vond plaats op 15 november 2018, het laatste op 10 april 2019. De interviews zelf duurden gemiddeld 1u57min.; het kortste interview duurde 1u26min., het langste 2u35min. Dat het respondentenaantal 13 is, heeft te maken met het feit dat de gebruikte interviewtechniek, met name interviews over het levensverhaal, erg tijdsintensief is (Jupp, 2006, p. 159).

Om de respondenten te bereiken, werd eerst gepolst in de naaste omgeving van de thesisstudent, met name familie, vrienden en kennissen die mogelijks iemand kenden die binnen de doelgroep van dit onderzoek zou passen. Verder werden verschillende ouderenorganisaties en tijdschriften met een ouder leespubliek aangeschreven, met de vraag om een oproep via hun kanalen te delen, wat verschillende van deze organisaties ook deden (onder meer via hun nieuwsbrief of Facebookpagina). Ook via Facebook plaatste de thesisstudent meermaals een oproep om respondenten te bereiken. Zodra enkele deelnemers werden gevonden, was soms ook de sneeuwbalmethode geschikt om via de reeds bereikte personen op zoek te gaan naar andere ouderen die tot de doelgroep zouden behoren. Van belang was hier dat de heterogeniteit niet in het gedrang kwam, omdat bij de sneeuwbalmethode het risico bestaat te blijven hangen in de vrienden- en kennissenkring van de eerste respondent (Baarda e.a., 2013). In de hoop voldoende respondenten te bereiken, werden verder ook nog 50 affiches (25 in A3- en 25 in A2-formaat) verspreid doorheen Vlaanderen en Brussel (in o.a. woonzorgcentra, culturele centra, gemeenschapscentra en lokale dienstencentra in het Pajottenland; ook heel wat familie, vrienden en medestudenten van de thesisstudent hingen een affiche uit in hun buurt) (zie bijlage 2 voor affiche, Facebookoproep en gecontacteerde organisaties).

Van zodra een potentiële respondent contact opnam (via mail of telefoon), werd eerst telefonisch overlegd wat de bedoeling zou zijn van het interview, wat de respondent kon verwachten en wat er met de verkregen gegevens zou gebeuren. Daarna werd via mail de informatiebrief reeds doorgestuurd, zodat elke respondent beschikte over alle informatie alvorens een datum voor het interview vast te leggen. De respondent had zo de kans om op voorhand vragen te stellen of om zich alsnog terug te trekken uit het onderzoek. Wanneer de respondent niet over een e-mailadres beschikte, ging de thesisstudent bij de respondent langs om de informatiebrief persoonlijk af te geven met een woordje uitleg.

3. Materiaal

De individuele interviews werden afgenomen met behulp van de levensverhaaltechniek van McAdams. De deelnemers waren als het ware verhalenvertellers die hun leven moesten opdelen in hoofdstukken. In die levensverhalen lag de focus op de betekenissen die mensen geven aan hun

eigen leven enerzijds, en op de levensloop als een psychosociaal construct anderzijds dat persoonlijke overtuigingen en bepaalde waarden en tradities in de maatschappij reflecteert (McAdams, 2005). Belangrijk was om via de levensverhalen te weten te komen welke rol bewuste kinderloosheid gespeeld heeft in het leven van ouderen.

Het begin van elk interview zoomde in op het eigenlijke levensverhaal van de respondenten, met de vraag om het eigen leven als een boek te zien, en dit boek in hoofdstukken op te delen (tussen 2 en 7). Na het overlopen van het eigen levensverhaal, werd ingegaan op de kinderloosheid en de ervaringen, redenen en effecten die daarmee gepaard gingen doorheen de levensloop. Eveneens was er in elk interview plaats voor een hypothetisch gedeelte: wat als de respondent toch kinderen had gekregen? Tot slot eindigde het interview terug met het levensverhaal, en kregen de respondenten de vraag om nog één toekomstig hoofdstuk aan het eigen levensverhaal toe te voegen (zie bijlage 3 voor het schema waarmee een aantal basisgegevens van de respondent werd verzameld, bijlage 4 voor een document met verdere info over het verloop van een interview volgens de levensverhaaltechniek, bijlage 5 voor het hulpdocument dat gebruikt werd in A3-formaat tijdens de interviews en bijlage 6 voor de informatiebrief). Na het interview werd nog even kort gereflecteerd over de gebruikte interviewtechniek en kregen de respondenten een kleine attentie.

Om de levensverhaaltechniek wat beter in de vingers te krijgen, werd eerst een testinterview afgenomen van een bewust kinderloos koppel (nog geen 60 jaar) op 9 oktober 2018, opdat duidelijk werd op welke eventuele problemen in te spelen tijdens de echte interviews en om feedback te bekomen over de gestelde vragen (O'Leary, 2004, pp. 165–166; Turner, 2010). Deze feedback was nuttig om het definitieve interviewschema verder op punt te stellen. Belangrijk is dat dit testinterview geen deel uitmaakt van de data, vermits het kinderloos koppel niet voldeed aan de vereisten om deel uit te maken van de respondentengroep (namelijk jonger dan 60 jaar).

4. Analyseprocedure

Tijdens de analyseprocedure werden alle interviews letterlijk uitgetypt en geanonimiseerd (zie bijlage 7 voor een uitgetypt interview), waarbij gebruik werd gemaakt van het analyseprogramma MAXQDA om analyses op de data uit te voeren. Er was sprake van een thematische analyse (Vaismoradi, Turunen, & Bondas, 2013), omdat dit thesonderzoek deductief vertrok vanuit enkele vastgelegde topics, met name de levensverhalen enerzijds, en de ervaring van, de redenen voor en de effecten van bewuste kinderloosheid anderzijds. De labels voor de analyse werden zowel deductief als inductief vastgelegd – zie bijlage 8 voor de definitieve labellijst. Bij de ervaringen bijvoorbeeld werd eerder deductief te werk gegaan (vb. de labels 'overweging kinderen', 'opluchting' en 'spijt' lagen op voorhand vast), terwijl de redenen sterker inductief geanalyseerd werden vermits de labels pas tijdens een eerste lezing van de interviews werden bepaald. Bij deze inductieve analyse van de redenen werd eerst open gecodeerd (alle mogelijke antwoorden op de vraag naar de redenen voor kinderloosheid werden aangeduid met bijhorend label). De volgende stap was het axiaal coderen, om sommige labels die bij elkaar horen, samen te plaatsen (vb. 'het verkleinen van de ecologische voetafdruk' en 'de angst voor overbevolking' kwamen onder het label 'milieu') (Mortelmans, 2011, pp. 355–356).

Het analyseren gebeurde in totaal twee keer, opdat zo veel mogelijk informatie uit de interviews kon worden gehaald en er geen labels of citaten over het hoofd werden gezien. Alle bekomen citaten werden opgeslagen in een Excel-document, zodat bij het uitschrijven van de resultaten makkelijk kon worden gezocht naar citaten over een bepaald topic. Voor het onderdeel "Redenen" van de resultatensectie uit deze thesis werd eveneens gebruik gemaakt van selectief coderen (Mortelmans, 2011, pp. 413, 421): om een aantal typologieën van bewust kinderloze ouderen te onderscheiden, werden verschillende labels uit de vorige stappen met elkaar gelinkt om zo tot enkele profielen te komen.

DEEL 3: RESULTATEN

1. Het leven als een boek

De interviews in het kader van deze thesis werden afgenomen volgens de levensverhaaltechniek van McAdams (McAdams, 2005). De eerste vraag die elke respondent kreeg, was dan ook om het eigen leven onder te verdelen in een aantal hoofdstukken, met de vraag naar een korte beschrijving van elk hoofdstuk en de redenen voor de keuze voor deze specifieke onderverdeling. De verschillende hoofdstukken vormden op die manier een weerspiegeling van het levensverhaal tot op het moment van het interview. Het levensverhaal moest tussen twee en zeven hoofdstukken bevatten. In tabel 2 staat een overzicht van het aantal mogelijke hoofdstukken in het levensverhaal en het bijhorende aantal respondenten dat het eigen leven in dat aantal hoofdstukken opdeelde.

Tabel 2. Overzicht van het aantal respondenten dat het levensverhaal in bijhorend aantal hoofdstukken opdeelde.

Aantal hoofdstukken	2	3	4	5	6	7
Aantal respondenten	/	1	2	2	5	3

Het opdelen van het leven kon op verschillende manieren gebeuren. 12 van de 13 respondenten kozen ervoor om hun leven chronologisch op te delen.

Bovendien verliep de opdeling bij deze 12 respondenten vrij gelijkaardig: de meeste respondenten startten met hun jeugd in het eerste hoofdstuk. Bij een aantal respondenten eindigde het eerste hoofdstuk op de leeftijd van 12 jaar, en betekende dit de start van het tweede hoofdstuk tot de leeftijd van 20 of 21 jaar (vaak "studententijd"). 12 jaar was namelijk de leeftijd dat men naar de middelbare school ging, een overgang die bij een aantal respondenten een zekere periode van verandering inluide.

Na dit jeugdgedeelte volgde bij veel respondenten het zogenaamde volwassen leven. Deze periode bestond vaak uit 2, 3 of meer hoofdstukken. Sommige respondenten deelden hun leven in op basis van hun carrière (verschillende jobs bijvoorbeeld), andere woonplaatsen of het aantal relaties dat ze hadden.

Euhm... Nu moet ik efkes denken. En dan zou ik het rangschikken naargelang de relaties die ik gehad heb denk ik, dus dat zouden er dan euh, drie periodes dan nog nadien komen, drie relaties. – respondent 10M

Het laatste hoofdstuk ten slotte was bij veel respondenten het "pensioen tot nu"-hoofdstuk, waarbij respondenten aangaven dat ze na het afsluiten van hun loopbaan een leven begonnen te leiden op hun eigen tempo. Sommige respondenten waren op het moment van het interview nog actief op de

arbeidsmarkt, maar ook bij hen kenmerkte het laatste hoofdstuk zich door het afbouwen van hun werkcarrière.

De chronologische indeling verliep niet bij iedereen gelijk. Zo omvatte het eerste hoofdstuk van respondent 8V de periode van 0 tot 45 jaar – een tijdspanne die andere respondenten liever opdeelden in meerdere hoofdstukken. Zoals reeds vermeld, hoeft een levensverhaal echter niet per se chronologisch ingedeeld te worden. Zo deelde respondent 4V haar leven op in drie grote thema's, met name "werken" als belangrijkste, gevolgd door "vakantie" en "sport". Een mogelijke reden die ze hiervoor aangaf, is dat de herinneringen van de kindertijd hiervoor te beperkt waren. Door het opdelen van het leven in thema's kwamen uiteindelijk wel gebeurtenissen uit de gehele levensloop naar voren.

De gevoelens die in het algemeen overheersten bij het eigen levensverhaal, zijn onder te brengen onder de noemer "het is goed geweest, maar hier en daar had het beter gekund". Zo waren veel respondenten tot op vandaag tevreden met hun levensloop, ondanks stukgelopen relaties, tegenvallers op het werk of het overlijden van een naaste. Ook met gezondheidsproblemen werden een aantal respondenten reeds geconfronteerd. Desalniettemin overheerste vaak een soort berusting of zelfs tevredenheid over het eigen leven. Het interview werd door verschillende respondenten dan ook als een soort stand van zaken gezien, waarbij sommige het naar eigen zeggen fijn vonden om die reflectie over het leven te maken.

1.1. TOEKOMSTVISIE

Elke respondent kreeg tevens de vraag om nog één hoofdstuk aan het eigen levensverhaal toe te voegen om de eigen toekomstvisie te belichten, evenals de kijk op ouder worden en op zorgbehoefte.

Een thema dat in dat toekomstig hoofdstuk bij verschillende respondenten centraal stond, is gezondheid. Vaak wensten respondenten nog van hun leven te kunnen genieten zoals ze dat tot op de dag van het interview deden, met een zo goed mogelijke gezondheid en indien van toepassing met de partner. Echt grote plannen of dromen hadden ze meestal niet meer, hoewel reizen bij sommigen nog iets was dat wel op de verlanglijst stond.

Toch was er af en toe sprake van een aantal angsten met betrekking tot de toekomst. Vaak hingen deze angsten samen met de visie op ouder worden en de nood aan zorg die zich mogelijk zou opdringen.

Zolang ge goed zijt, dat ge, dat ge actief zijt, dat ge geen problemen hebt, dan staat ge bij niks stil he? En dat ge met twee zijt. Maar 't is ne keer daarna, als ik, ja, dan zeg ik, ik zal zo niet meer reageren misschien binnen 10 jaar he? – respondent 11V

Respondent 11V linkte dit aspect bovendien aan het al dan niet hebben van spijt van haar keuze voor kinderloosheid: op het moment van het interview had ze hier nog geen spijt van, maar het feit

dat ze tot dan toe nog geen prangende gezondheidsproblemen had, speelde hier volgens haar in mee. Als de nood aan zorg te groot zou worden, zou er volgens haar alsnog een gevoel van spijt kunnen ontstaan.

Ook het financiële aspect speelde soms een rol in de ongerustheid naar de toekomst toe. Zo leefde bij respondent 2M een zekere angst over wat er met zijn eigendom zou gebeuren wanneer hij overlijdt, vermits hij geen eigen kinderen heeft die het eigendom overerven. Hoewel deze respondent wel stiefkinderen had, is hij nog niet gehuwd met zijn huidige partner en beschouwt de Belgische wet deze kinderen niet als *zijn* kinderen.

Mijn grote zorg, dat was, ik heb euhm... ik ben toch niet onbemiddeld, ik heb een mooi huisje, ik heb een centje, ik heb een pensioen en allemaal, niks overdreven, maar wat gaat er gebeuren als ik sterf? – respondent 2M

Tot slot is de angst om mensen te verliezen en de eenzaamheid die daaruit mogelijks volgt, ook een aspect dat meespeelde bij een aantal respondenten.

Da's het ergste aan oud worden he, al die mensen van wie je houdt zien verdwijnen... (...) en moeten missen, ja... Maar ja, 't is, c'est la vie he? – respondent 12V

Desalniettemin gaven verschillende respondenten aan vrij zelfstandig te zijn, en willen ze zo min mogelijk mensen belasten van zodra ze nood hebben aan zorg. Vandaar dat een aantal respondenten aangaf dat ze reeds het nodige hebben geregeld opdat euthanasie een reële mogelijkheid kan zijn wanneer de zorgnood te prangend wordt. Formele zorg was voor een aantal respondenten eveneens een optie, maar dan wel in beperkte mate (tenzij de respondent reeds in een woonzorgcentrum verbleef natuurlijk).

Stel dat het zou nodig zijn, euh, strijk en zo, zo familiehelp, dat zou ik wel euh, aanvaarden, maar op het vlak, allee... Ik vind het zo belangrijk, hygiëne allemaal euh, of je eigen sanitair, als dat niet meer zou lukken, nee, dan, oei... (...), hoeft het niet meer. – respondent 13V

2. De ervaringen van bewuste kinderloosheid

2.1. ALGEMEEN

Waar het uiteenzetten van het levensverhaal nog vrij algemeen bleef, werd in het volgende onderdeel effectief ingegaan op de bewuste kinderloosheid van de respondenten. Een eerste onderwerp dat tijdens de interviews grondig werd bevraagd, was de ervaring van het bewust kinderloos zijn. Hoe ervaren de respondenten hun bewuste kinderloosheid? De voornaamste topics die hier aan bod kwamen, waren acceptatie, gemis, spijt en opluchting.

Een eerste gevoel dat bij sommige respondenten leefde, was een gevoel van **acceptatie**, met name het gevoel geen problemen (meer) te hebben met de eigen kinderloosheid. Deze respondenten zijn hun kinderloosheid doorheen het leven meer en meer gaan aanvaarden, en berusten in hun situatie zoals deze nu is. Respondent 3M spreekt bijvoorbeeld letterlijk van berusting.

Ik mag het woord 'berusting' gebruiken, komt met de jaren, dat wordt met de jaren (...) Ik euhm, ik heb, ik voel dat niet aan als een gemis momenteel. Dus de berusting werd altijd maar... groter en groter, ja. – respondent 3M

Bovenstaande quote verwees ook al even naar een tweede gevoel, met name een mogelijk **gemis** dat gepaard kan gaan met bewuste kinderloosheid. Hoewel de keuze voor kinderloosheid vaak bewust werd gemaakt, werden sommige leemtes toch niet helemaal opgevuld doorheen het leven. Het gemis verwees bijvoorbeeld naar het niet vertrouwd zijn met de leefwereld van de huidige jongere generaties, zoals recentere evoluties uit de technologie of de onderwijssector.

Alles wat, wat educatie aangaat zo, daar zeker ben ik niet mee, ook van studiekeuzes enzovoort, da's één punt. Dan alles wat euhm... IT te maken heeft zagezegd, weet ik heel zeker dat kinderen mij meer up-to-date hadden gehouden. – respondent 5M

Ook het niet kunnen krijgen van hulp (bijvoorbeeld om boodschappen te doen) werd soms aangehaald als een gemis, hoewel dan vaak werd toegevoegd dat dit geen reden zou mogen zijn om kinderen te hebben.

Verder werd eveneens het gemis van de aanwezigheid van kinderen naar voren geschoven. Hieronder valt het niet hebben van iemand die voor een stuk gelijkenissen vertoont, het niet kunnen overdragen van eigen kennis, inzichten en vaardigheden (m.a.w., een gebrek aan generativiteit), en het soms ontbreken van gezelschap en een vriendenkring die kinderen vaak met zich meebrengen.

Langs de andere kant... hebt ge ook niet die gezelligheid he, ge hebt die... Als de kinderen van mijn zus hier komen, ja, mijn zus komt hier en dan hebt ge meer ja, zoiets gelijk een gezin eigenlijk dat ge anders niet hebt. – respondent 10M

Desalniettemin waren er ook een aantal respondenten die de notie van een gemis helemaal niet hebben ervaren.

Naast acceptatie en gemis was er ook nog het gevoel van **geen spijt**. Over dit aspect waren veel respondenten het eens: ze hadden geen spijt dat ze kozen voor een leven zonder kinderen.

Ik heb nooit geen spijt gehad dat wij geen kinderen hebben, want ik heb altijd gezegd, en ik zeg dat nu nog dikwijls, hoe ouder dat ik werd of word, hoe belangrijker dat ik het vind dat wij zonder kinderen zijn. – respondent 7V

Niet alleen hadden de respondenten meestal geen spijt, sommige drukten ook expliciet een gevoel van **opluchting** uit. Vaak was die opluchting naar eigen zeggen een gevolg van het niet kennen van

de mogelijke "miserie" die kinderen zoal met zich mee hadden kunnen brengen (door ziekte, slechte schoolresultaten, puberteit, ...).

2.2. HYPOTHETISCH GEDEELTE: VISIE OP EEN LEVEN MET KINDEREN

Hoe zou het leven eruitgezien hebben met kinderen? De respondenten kregen deze (heel open) vraag, en konden dus alle richtingen uit met hun antwoorden. Ondanks het feit dat sommige respondenten ooit in nauw contact hebben gestaan met kinderen (pleegkinderen, stiefkinderen, petekinderen, ...), gaven de meeste aan dat deze hypothetische vraag niet makkelijk te beantwoorden is.

Ten eerste zeiden sommige vrouwelijke respondenten (o.a. 1V en 13V) dat ze een "gewone fiere mama" zouden zijn, maar dat ook de **carrière** wel nog steeds een belangrijke rol zou spelen, al dan niet aangepast aan een leven met kinderen. Verder vermoedden verschillende respondenten dat ook hun **sociaal netwerk** mogelijks iets groter was geweest, door de contacten die ze zouden hebben met de ouders van vrienden van de eigen kinderen.

Wat ook vaak werd aangehaald, is dat de respondenten hun kinderen een stukje van hun **eigen waarden, normen en levensstijl** hadden doorgegeven, zoals een sportieve ingesteldheid, een carrière in het jeugdwerk, het advies om niet te roken of het geven van rijlessen. Uiteraard hingen deze waarden en normen sterk samen met de interesses van de respondent in kwestie. In elk geval, alle respondenten waren het erover eens dat het krijgen van kinderen een ontegensprekelijke grote invloed op hun leven gehad zou hebben.

Ja, ik kan alleen maar herhalen dat ik iemand anders zou geworden zijn. – respondent 8V

Verder bleek dat heel wat respondenten de **leemte**, die mogelijks ontstond door hun kinderloosheid, vaak hebben opgevuld met andere bezigheden of personen. Zo was er bij sommige respondenten sprake van een compensatie van de tijd zonder kinderen door meer tijd te spenderen aan andere activiteiten, bijvoorbeeld door te werken, te sporten of te reizen. Soms werd die "kinderrol" ook ingevuld door andere jonge mensen in de nabije omgeving van de respondent, zoals pleegkinderen, stiefkinderen, neven en nichten, petekinderen of kinderen van vrienden. Desalniettemin was deze substitutie vaak maar gedeeltelijk, net omdat de respondenten niet de ouders waren van de kinderen waarvan sprake en het opnemen van een ouderrol hen dus ook niet toebehoorde.

Langs de andere kant (...), ge moogt wel vader spelen in een goeie situatie, maar als er dan kritiek komt van mijnentwege, dan wordt het ineens een heel ander verhaal, want dan zijt ge maar een nonkel he, dus euhm... Dat verhaal gaat een beetje langs één kant op. – respondent 10M

Tijdens de interviews kwam nog de vraag aan bod of de respondenten ooit **kinderen overwogen** hebben. De antwoorden hierop varieerden: sommige respondenten antwoordden resoluut nee, terwijl andere ooit wel eigen kinderen overwogen hebben. Toch werd de kinderwens alsnog opgeborgen

door onder andere een gebrek aan tijd, een zwangerschap die te lang op zich liet wachten of een relatie met een partner die ten einde kwam. Respondent 1V heeft wel een tijdlang pleegkinderen gehad, net omdat eigen biologische kinderen voor haar uitgesloten waren. Respondent 2M had op het moment van het interview dan weer stiefkinderen, vermits zijn huidige partner reeds kinderen uit een vorige relatie had.

2.3. TIMING VAN DE BESLISSING

Een belangrijk aspect dat eveneens deel uitmaakt van de ervaringen van kinderloosheid, is de timing van de beslissing voor kinderloosheid. Het moment waarop die keuze werd gemaakt, hangt sterk samen met de perceptie van de eigen kinderloosheid. In die zin zijn er de zogenaamde vroege beslissers (die vrij jong de keuze maakten) en de groeiers (die pas op latere leeftijd definitief voor kinderloosheid kozen).

2.3.1. De vroege beslisser

Vroege beslissers zijn bewust kinderloze ouderen die al van op jonge leeftijd wisten dat ze geen kinderen zouden krijgen. Bepaalde gebeurtenissen in de jeugd of ideeën waarmee men al op jonge leeftijd werd geconfronteerd, kunnen hier onder meer toe bijdragen.

Ik heb dat zeker al van mijn 14, 15 jaar dat ik eigenlijk voor mijn eigen beslist heb. – respondent 7V

Ik heb als kind zo altijd wel iets gehad, zo van non-conformistisch te zijn, zo iedereen, allee, iedereen in de maatschappij wordt opgelegd om te trouwen en kinderen te krijgen, ik ga dat nu eens niet doen. – respondent 10M

2.3.2. De groeier

De keuze voor bewuste kinderloosheid kan eveneens een proces van lange adem zijn: het kan namelijk dat mensen aan het begin van hun leven nog niet uitgesproken "bewust" kinderloos waren (en eventueel zelfs een kinderwens koesterden), en dat de bewuste kinderloosheid pas later in het leven tot uiting kwam.

Goh, laat ons zeggen op 25 jaar. En dan begon het stillekes aan, nu is het de moment voor een kind te hebben, en dat kwam dan niet. (...) En dan in ene keer was het te laat, dan vond ik het, dan vond ik mijzelf te oud, en tussenin had ik mijn kameraden, we gingen op vakantie, en dat ging uit mijn kop. – respondent 4V

We hebben daar, als ik mijne man, mijnen eerste man leren kennen heb, hebben wij daarover gepraat, en dan zei ik "ja, ge hebt uw kind", euh, ik zeg "en ik heb niet speciaal goesting om kinderen te hebben, ge hebt er ene, laat ons die zo opvoeden, en we zullen wel zien". – respondent 11V

3. Redenen voor bewuste kinderloosheid: een aantal profielen

De redenen om bewust voor kinderloosheid te kiezen, zijn enorm uiteenlopend en hangen vaak sterk samen met de levensloop. In dit onderdeel wordt een onderscheid gemaakt tussen een aantal profielen van bewust kinderloze ouderen, die vertrekken vanuit gelijkaardige redenen voor kinderloosheid. Sommige respondenten (en bij uitbreiding: bewust kinderloze ouderen) passen perfect binnen één profiel, terwijl andere veel minder makkelijk in één hokje te plaatsen zijn. Daarnaast zijn deze profielen allesbehalve exhaustief en slechts een mogelijke onderverdeling om de heterogeniteit van de redenen van bewust kinderloze ouderen vorm te geven.

3.1. DE VRIJGEVOCHTEN CARRIÈRETIJGER

Een eerste profiel bewust kinderloze oudere is de zogenaamde "vrijgevochten carrièretijger". Hoewel ook mannen voorrang kunnen geven aan hun carrière, gaat het in dit onderdeel specifiek over vrouwen: nooit zagen ze het namelijk zitten om thuis te blijven en te zorgen voor de kinderen, terwijl hun echtgenoot zou zorgen voor gezinsinkomsten.

Eerst en vooral is de tijdspanne waarbinnen deze vrouwen geboren werden sterk van belang. Ze groeiden op in een periode gekenmerkt door de opmars van anticonceptie en een opkomend feminisme, met een kritische blik op de maatschappij als gevolg. Zo liet respondent 1V zich op jonge leeftijd vrijwillig steriliseren. Het tot dan eerder gangbare idee van "de vrouw aan de haard" die thuisbleef voor de kinderen stond vanaf de jaren '60 dan ook onder druk.

*Ik wou absoluut blijven werken, dat was geen sprake dat ik een thuisblijvende moe... (...)
Allee ja, ik wou zo niet, vrijgevochten vrouw, en ja, het feminisme, ik ben van die periode
he. – respondent 1V*

Zoals de titel van dit onderdeel en bovenstaand citaat reeds verraden, hechtten deze vrouwen vrij veel belang aan hun job, vandaar de beschrijving van dit profiel als "carrièretijger" (hoewel ze zichzelf niet per se zo wilden noemen). Hun leven werd gekenmerkt door een zelfstandige en actieve loopbaan die prominent aanwezig was doorheen de verschillende hoofdstukken. Zo was respondent 4V eigenares van verschillende kledingwinkels en verloor ze de kinderwens hierdoor zelf wat uit het oog.

Mijne man, die had zijn occupaties, en ik had de mijne. Hij was directeur in een firma, en ik had mijn winkels, en zo ging dat. (...) Met die winkel, ik was daarin op, opgezet en ik was daar altijd mee bezig, ik vergat dat. – respondent 4V

Verder kenmerken de vrijgevochten carrièretijgers zich vaak door een ontbreken van het zogenaamde oudergevoel (cfr. moedergevoel), met name het gevoel naar eigen biologische kinderen te verlangen en de zorg voor hen op zich te nemen. Respondent 13V gaf bovendien aan dat de relatie met haar echtgenoot misschien geen stand had kunnen houden als hij wel een kinderwens had gekoesterd.

Ik heb nooit dat gevoel gehad, nooit, nooit, dat ik zelf naar kinderen, naar eigen kinderen zou verlangd hebben, op geen enkel moment. Niet als kind, als jong kind, als tienjarige bijvoorbeeld, nooit, later ook niet, nee. – respondent 13V

3.2. DE MAATSCHAPPIJCRITICUS

Een tweede te onderscheiden profiel is de “maatschappijcriticus”. Dit type bewust kinderloze oudere hanteert al van op vrij jonge leeftijd een kritisch maatschappijbeeld, met een aantal angsten die hieruit volgen. De vrijgevochten carrièretijger is hier in zekere zin ook onder te plaatsen, hoewel de nadruk bij dit type meer ligt op de actieve loopbaan en het behouden van zelfstandigheid. De maatschappijkritiek is bij de maatschappijcriticus (logischerwijze) dan ook meer uitgesproken.

Typend voor deze categorie bewust kinderloze ouderen is dat zij al vrij vroeg met een kritische blik naar de wereld begonnen te kijken. Al van op jonge leeftijd ontwikkelden zij bepaalde maatschappijkritische ideeën, die ook later bijdroegen aan hun kinderloos-zijn. Ook een als kind ontwikkelde bezorgdheid omtrent ecologie en klimaat hoort hier thuis. Deze respondenten zagen zichzelf als een soort rebel die tegen de alledaagse stroom ingaat, in die zin dat ze inzichten hanteerden die naar eigen zeggen controversieel konden zijn. De gedachte om kinderloos te blijven, is doorheen heel hun leven aanwezig geweest, gevoed door hetgeen ze in de wereld zagen gebeuren – o.a. oorlogen, klimaatopwarming en overbevolking, en de gevolgen die dergelijke gebeurtenissen met zich meebrachten.

Nu, de zwaarste grootste ecologische footprint die ge kunt euhm... op deze wereld maken, is volgens mij het niet en wel krijgen van een kind. (...) Ik weet dat dat misschien heel controversieel is wat ik zeg, maar elke nazaat is iemand die dat opnieuw gaat vervuilen. Door het feit dat ik geen nazaten heb, heb ik niet meegedaan aan dat stuk vervuiling aan de planeet. – respondent 2M

Ik ben toch blij dat ik die kinderen ook niet opgezadeld heb met de last van het leven. Euhm... Want ja, als ge ziet hoeveel zelfmoorden dat er gebeuren, en dat stijgt in België nog, en dat is maar het topje van de ijsberg. Vanonder zit een ganse massa die zich depressief en ongelukkig voelt, maar die geen zelfmoord plegen, die komen ook niet in de media. (...) Want ik weet niet, goh, of dat het allemaal zo, zo plezant is van mens te zijn. – respondent 10M

Het viel eveneens op dat deze maatschappijcritici het moeilijk hadden met de verantwoordelijkheid om voor een kind te zorgen. Het feit dat mensen soms voor kinderen kiezen terwijl ze niet genoeg stilstaan bij de consequenties die het hebben van een kind met zich meebrengt, is bijvoorbeeld iets waar ze het moeilijk mee hadden. De angst dat er iets had kunnen gebeuren met het eigen kind, is dan ook een gevolg van hun sterk ontwikkelde kritische maatschappijbeeld.

3.3. DE VOLGZAME PARTNER

De “volgzame partner” is een derde te onderscheiden type bewust kinderloze oudere, die de eigen kinderloosheid grotendeels aan de partner wijt. Het was in feite de partner die aan de basis lag van de initiële keuze voor kinderloosheid, waarna de oudere zelf met deze keuze instemde. De redenen van de partner om kinderloos te blijven, kunnen natuurlijk variëren. Bij respondenten 3M en 9M waren de partners respectievelijk zelf van jongs af bewust kinderloos (3M) en zou een zwangerschap te veel gezondheidsrisico's ingehouden hebben (9M).

Zij had goede redenen waar dat ik kon inkomen. – respondent 3M

Wanneer naar hun kinderloosheid wordt gevraagd, verwijzen ze dan ook vaak naar hun partner als oorzaak. Verder zijn volgzame partners doorheen hun leven meer en meer overtuigd geraakt van hun kinderloosheid omwille van hun steeds sterker wordende kritische maatschappijbeeld – het gevoel van “geen kinderen op deze wereld te willen zetten” begon doorheen de jaren sterker te overheersen.

3.4. BEWUST KINDERLOOS ALS GEVOLG VAN LEVENSLLOOPOMSTANDIGHEDEN

Een laatste, veel bredere categorie van bewust kinderloze ouderen, is een categorie die de lading dekt van “levensloopomstandigheden”. Er was namelijk sprake van gebeurtenissen doorheen het leven van de oudere (advies van anderen, gebeurtenissen in de jeugd, bepaalde levenskeuzes die men maakte), waaruit de keuze voor kinderloosheid volgde. Een verschil met de “volgzame partner” is dan ook dat deze laatste de keuze in zekere mate met de partner maakte – bij levensloopomstandigheden is de rol van de partner vaak minder dwingend en komt de keuze nog meer vanuit de oudere zelf. Enkele voorbeelden van dit profiel worden verduidelijkt in onderstaande citaten. Het valt dan ook op dat bepaalde gebeurtenissen vaak een doorslaggevende rol hebben gespeeld doorheen heel het leven van de respondenten.

In het lager had ik dus euhm, een goeie vriend en een goeie vriendin, en beide ouders waren gesch-, zijn gescheiden. (...) Maar een scheiding toentertijd, dat sloeg op de kinderen, de kinderen werden daarvoor nagekeken he, heel erg. (...) En ik had zoiets van euhm, “ik wil niet meemaken dat mijn kinderen (...) moeten gaan keuzes maken”. – respondent 5M

't Is altijd het goeie mom-, op de goeie plaats, 't is zo dat het over 't algemeen is, en dus, ik heb niet de goeie man ontmoet denk ik op de goeie plaats. – respondent 11V

Ook een grootvader die het krijgen van kinderen afraadde (6M) of de keuze voor het kloosterleven (8V) zijn omstandigheden die de kinderwens lieten vervagen.

4. Effecten van bewuste kinderloosheid

Een laatste onderwerp dat tijdens de interviews belicht werd, betreft de effecten van bewuste kinderloosheid. Het niet hebben van kinderen heeft dan ook een aantal effecten, zowel op het individu zelf (microniveau) en op diens sociale relaties (mesoniveau) als op de bredere maatschappijvisie (macroniveau).

4.1. EFFECTEN OP MICRONIVEAU

Ten eerste waren er de effecten op het dagelijkse leven van bewust kinderloze ouderen, dat gekenmerkt werd door een zekere **vrijheid** door het niet hebben van kinderen. Elke dag werd dus hoofdzakelijk volgens de eigen voorkeuren ingevuld.

Draai het en keer het zoals ge wilt, er zijn altijd beperkingen, als ge kinderen hebt moet ge zaken laten, en dat hebben wij eigenlijk nooit niet moeten doen. Dus wij hebben altijd kunnen doen wat we graag deden, (...), ge moest voor niemand niet thuis zijn eigenlijk he. – respondent 7V

Het ontbreken van kinderen had verder ook effecten op de eigen job. Het willen en kunnen uitbouwen van een **carrière** kon in die zin zowel een oorzaak (cfr. de vrijgevochten carrièretijger) als een gevolg zijn van het kinderloos-zijn.

Mijn carrière, dus het feit dat ik gemakkelijk carrière kon maken, dat ik naar niks moest zien. – respondent 1V

En niet alleen de carrière speelde een rol, ook de grotere **financiële mogelijkheden** werden door velen gezien als een micro-effect.

Als ik naar mij kijk, ja, degenen die geen kinderen hebben, die hadden een groter spaarpotje natuurlijk. – respondent 3M

Wat betreft de **fysieke en mentale gezondheid** bleken de respondenten naar eigen zeggen geen effecten te ondervinden van het feit dat ze kinderloos waren. Hoewel ze soms in hun leven werden geconfronteerd met fysieke en/of mentale klachten, was het niet de kinderloosheid die hier volgens hen de aanleiding toe vormde.

4.2. EFFECTEN OP MESONIVEAU

De effecten op mesoniveau beschrijven de invloed van kinderloosheid op de sociale relaties van bewust kinderloze ouderen. Ook de reacties uit hun bredere omgeving komen hier aan bod.

De **grootte van de sociale netwerken** had volgens sommige respondenten niets te maken met hun kinderloosheid, hoewel andere wel verklaarden dat kinderen inderdaad voor een groter netwerk hadden kunnen zorgen (o.a. schoolpoorten en vrijetijdsactiviteiten waar ouders hun kinderen komen

halen). Enkele respondenten gaven verder aan dat ze even goede contacten hadden met mensen met én zonder kinderen, terwijl andere voornamelijk contact leken te hebben met kinderlozen.

Ik heb misschien wel meer mensen leren kennen die geen kinderen hadden, omdat die ook automatisch in andere dingen geïnteresseerd zijn en tijd hebben voor andere dingen. – respondent 12V

Op vlak van **kwaliteit van contacten**, vertelden de respondenten dat de beste contacten vooral met naaste familie (ouders, broers en zussen) en enkele goede vrienden verliepen, en ook partners (indien van toepassing) speelden meestal een belangrijke rol. Wat betreft steun, advies of raad konden velen dan ook vaak bij hun partner terecht, hoewel verschillende respondenten wel aangaven dat ze voor belangrijke beslissingen hoofdzakelijk op zichzelf terugvielen. De zelfstandigheid die reeds aan bod kwam in de toekomstvisie schemert dus hier opnieuw door: het lot in eigen handen hebben, was voor veel respondenten van groot belang.

Advies of steun? Dan moest ik bij niemand niet gaan. – respondent 4V

Eveneens te benoemen als een effect op mesoniveau, zijn de **reacties** die bewust kinderloze ouderen krijgen **uit hun omgeving** op het feit dat ze bewust voor geen kinderen kozen. Sommige respondenten (niet allemaal) ondervonden soms een bepaalde verwijtende ondertoon wanneer de bewuste kinderloosheid ter sprake kwam, voornamelijk in gesprekken met collega's, verre kennissen of zelfs vreemden. De respondenten kregen onder meer het verwijt dat ze niet geconfronteerd werden met de zorg voor en de zorgen van kinderen, dat ze meer financiële vrijheid en meer vrijetijd hadden, enzovoort. Desalniettemin verminderden de reacties volgens een aantal respondenten wel naarmate ze ouder werden en leek hun kinderloosheid steeds meer geaccepteerd te worden. Bovendien bleek dat personen uit de naaste omgeving, zoals familie en goede vrienden, de keuze van de respondenten voor kinderloosheid vaak al vroeger hadden aanvaard.

En sommige mensen benijden u daar zelfs voor. Ik heb dat wel zien evolueren, ik moet zeggen, in het begin werd ge zo bekeken als mmm, een rareiteit, maar de wereld is ook geëvolueerd, (...). Dat is bespreekbaar geworden, zoals vele andere zaken ook bespreekbaar zijn geworden, euhm, gelukkig maar zou ik zeggen. En euhm... maar ik... ik heb altijd gevoeld dat euhm... zo van ja, "gij hebt geen kinderen, gij moet er geen rekening mee houden, gij hebt gemakkelijk praten". – respondent 2M

4.3. EFFECTEN OP MACRONIVEAU

De effecten op macroniveau ten slotte beschrijven de visie van bewust kinderloze ouderen op de bredere maatschappij, op de overheid en op de jongere generaties van vandaag. Veel respondenten bleken dan ook met een kritische blik naar deze drie aspecten te kijken.

De **visie op de maatschappij** ten eerste werd bij een aantal respondenten gekenmerkt door een ongenoegen tegenover mensen die kinderen krijgen en die de consequenties ervan niet goed

inschatten. Zo heerste er vaak onbegrip tegenover o.a. ouders die hun kinderen te "los" opvoeden of mensen die een kind ter wereld brengen, wetende dat het een handicap heeft. Ook een wrang gevoel omtrent bijvoorbeeld "de wereld waarin kinderen vandaag terechtkomen" of het milieu – topics waar de "maatschappijcriticus" het al van op jongere leeftijd moeilijk mee heeft – kwamen in dit onderdeel aan bod. Ten slotte heerste er bij sommige respondenten ook ergernis omtrent de ingebakken vanzelfsprekendheid in de samenleving om kinderen te krijgen.

Ik vind het ook raar dat in de maatschappij het steeds de normale gang van zaken is om kinderen te hebben. – respondent 10M

Vervolgens kwam de **visie op de overheid** ter sprake, die vooral de mening over zaken als kindergeld inhield. Sommige respondenten hadden geen probleem met de solidariteit waardoor onze welvaartsstaat wordt gekenmerkt en het feit dat iedereen, ook mensen zonder kinderen, bijdragen aan het kindergeld. Bij andere bracht deze vraag echter wat meer wroef teweeg, en schemerde de ontevredenheid sterker door.

Ik moet oppassen dat ik niet cru ben, maar als ik kies voor een hond, krijg ik ook geen hondengeld. We kiezen vandaag de dag voor iets, dan moet ik eigenlijk niet meebetalen, en (...), als ik dat wil, wil ik dat, maar nu moet ik uw kinderen mee grootbrengen. – respondent 6M

De **visie op de jongere generaties** ten slotte varieerde enorm, en de aan bod gekomen opinies lagen soms ver uit elkaar. Waar sommige respondenten vooral een medelijden uitten omwille van de harde samenleving waarin de jeugd vandaag terechtkomt, bewonderden andere hen omdat jongeren er niet voor terugdeinzen hun stem te laten horen, bijvoorbeeld in klimaatdebatten. Nog andere waren dan weer een stuk kritischer, en waren in zekere mate teleurgesteld in de jongere generaties: jongeren maken volgens hen deel uit van een verwende generatie die van jongs af heel veel kansen meekrijgt, maar deze niet voldoende benut. Opvallend was wel de opmerking van enkele respondenten die aangaven dat hun visie op de jeugd doorheen de jaren vooral vorm gekregen heeft door de media en door verhalen en meningen van anderen. Ze gaven aan dat er een zekere afstand is tussen hen en de jongere generaties, en dat hun mening over de jeugd vaak slechts eenzijdig gevormd is omdat er geen eigen kinderen zijn die de generatiekloof overbruggen.

DEEL 4: DISCUSSIE EN CONCLUSIE

1. Bespreking

Deze thesis onderzocht de levensverhalen van bewust kinderloze ouderen aan de hand van de levensverhaaltechniek van McAdams (2005), om daarna dieper in te gaan op de ervaringen, de redenen en de effecten van bewuste kinderloosheid die deze ouderen ervaren. De levensverhaaltechniek biedt een brede inkijk in het leven van respondenten, vermits de respondenten hun leven moeten opdelen in verschillende hoofdstukken. Deze opdeling kan chronologisch, maar een respondent kan eveneens het eigen leven volgens bepaalde thema's opdelen. Aan de hand van de hoofdstukken werd hun levensloop gereconstrueerd, om hierin vervolgens de rol van kinderloosheid te onderzoeken. De respondenten moesten eveneens een toekomstig hoofdstuk vormgeven. Hierin staat meestal een goede gezondheid op de eerste plaats, met de hoop om zo lang mogelijk zelfstandig te kunnen blijven. Formele zorg kan een mogelijkheid zijn, maar liefst in beperkte mate. Wanneer de zorgnood te zwaar zou worden, was bij een aantal respondenten de keuze voor euthanasie bovendien een reële optie.

De ervaringen kunnen sterk variëren; bewust kinderloze ouderen ervaren gevoelens gaande van gemis (van gezelschap of hulp) tot acceptatie en berusting. Spijt van hun keuze hebben ze vaak niet, en sommige ervaren zelfs expliciet een gevoel van opluchting. Uit de interviews blijkt eveneens dat het leven van de ouderen er heel anders had uitgezien met kinderen, onder meer wat betreft de grootte van hun sociale netwerken (bevriend met ouders van vrienden van de kinderen) en de (vrije)tijdsbesteding (meer gefocust op de kinderen). De leemte die mogelijks ontstaat door kinderloosheid wordt soms deels opgevuld, hetzij door jonge personen in de nabije omgeving, hetzij door een andere invulling van de vrijgekomen tijd door meer tijd te spenderen aan werk, sport of reizen.

Binnen de ervaringen past ook de timing van de keuze voor kinderloosheid: vroege beslissers hakken de knoop op vrij jonge leeftijd door, terwijl groeiers initieel niet per se bewust kinderloos zijn en ze pas later tot bewuste kinderloosheid komen. In de literatuur was reeds sprake van deze vroege beslissers ("early articulators"), met name in het "continuum of childlessness" van McAllister en Clarke (Dykstra, 2009; Fiori e.a., 2017). De groeiers dekken een bredere lading en omvatten onder meer de "postponers" of uitstellers (Dykstra & Liefbroer, 1998; Peterson, 2015).

Afgeleid uit de redenen zijn er vier profielen van bewust kinderloze ouderen te onderscheiden. Het eerste profiel is dat van de vrijgevochten carrièretijger. Hoewel ook mannen hun carrière op de eerste plaats kunnen zetten, ligt de focus in dit profiel meer op vrouwen. Er is namelijk sprake van een periode-effect (Stassen, Anseel, & Levecque, 2016, p. 48): de opmars van het feminisme en het toenemende belang van de pil maakten mogelijk dat vrouwen hun carrière op de eerste plaats konden zetten. Soms ontbreekt het hen ook aan een moedergevoel. Deze bevindingen komen sterk overeen met de preferentietheorie van Hakim (1998) enerzijds, die aangeeft dat vrouwen steeds meer de eigen voorkeuren kunnen volgen (ook wat betreft het krijgen van kinderen), en met de

keuzebiografie van Ulrich Beck anderzijds (Dykstra, 2009; Dykstra & Hagestad, 2007b; Keizer e.a., 2008), waarbij mensen veel meer de kans krijgen om eigen individuele keuzes te maken.

De maatschappijcriticus is het tweede profiel. Dit type bewust kinderloze oudere kijkt al van op jonge leeftijd met een kritische blik naar de maatschappij, onder meer op vlak van ecologie. De wereld waarin we leven is volgens hen niet ideaal om kinderen in op te voeden. Ook de verantwoordelijkheid die de zorg voor een kind met zich meebrengt, is iets waar deze ouderen zich aan wilden onttrekken. Deze inzichten passen binnen het zogenaamde risicodiscours, waarin eveneens humanitaire en ecologische risico's een rol kunnen spelen (Moore, 2017; Peterson, 2015).

Het derde profiel is dat van de volgzame partner. Deze ouderen wijten hun keuze voor kinderloosheid aan hun partner, die de initiële beslissing nam. Desalniettemin gingen ze wel akkoord met die keuze en nam de berusting hierin doorheen het leven toe. Lee en Zvonkovic (2014) hebben het hier bij het maken van de keuze voor bewuste kinderloosheid over een evolutie van "agreement" naar "acceptance", met de nadruk op het koppel dat de beslissing neemt, en niet één van de twee partners. Hoewel volgzame partners soms kunnen laten uitschijnen dat de beslissing volledig in handen van de partner lag, blijkt volgens hen dan ook vaak dat de bewuste keuze om kinderloos te blijven effectief van beide partners komt.

Ten slotte is er nog het vierde profiel, dat de bredere lading dekt van de levensloopomstandigheden die aan de basis van kinderloosheid kunnen liggen. Omstandigheden in de jeugd, advies van een naaste of bepaalde levenskeuzes kunnen de keuze voor kinderloosheid namelijk sterk beïnvloeden.

Het laatste luik dat onderzocht werd, waren de effecten van bewuste kinderloosheid op micro-, meso- en macroniveau. De effecten op microniveau beschrijven de invloed die kinderloosheid doorheen het leven op het individu zelf heeft. Zo spreken bewust kinderloze ouderen onder meer van veel vrijheid (cfr. vrijheidsdiscours (Peterson, 2015)), de kans om zich te kunnen focussen op de carrière (Hakim, 1998) en grotere financiële mogelijkheden (o.a. Dykstra & Wagner (2007)).

Op mesoniveau (het niveau van de sociale netwerken) zijn de eventuele effecten niet eenduidig, vermits niet alle respondenten bepaalde effecten toeschreven aan hun bewuste kinderloosheid. Echter, sommige gaven aan dat de voornaamste sociale contacten hoofdzakelijk via naaste familie en een handvol vrienden verlopen (Dykstra & Wagner, 2007; Gibney e.a., 2015), maar opvallend genoeg vallen bewust kinderloze ouderen voor advies vaak nog terug op zichzelf. Ze krijgen soms ook negatieve reacties uit hun omgeving, vaak met een verwijtende ondertoon dat ze egoïstisch zouden zijn (Peterson, 2015). De vergelijking met de vrijetijdsbesteding van ouders was moeilijk te maken vermits in dit thesisonderzoek enkel bewust kinderlozen bevroegd werden.

Het derde niveau is het macroniveau, waarbinnen de visie van de respondenten op de overheid, maatschappij en jeugd werd behandeld. Binnen dit gedeelte kwam vooral de kritische visie op het Belgische sociale zekerheidssysteem aan bod, alsook de visie op de wereld waarin we vandaag leven. De blik op de jeugd – bij sommigen hoopvol, bij anderen negatief – wordt bij bewust kinderloze ouderen vooral bepaald door de media en mensen uit hun omgeving.

2. Beperkingen eigen onderzoek

Uiteraard bevat dit thesisonderzoek een aantal beperkingen, waarvan er drie hieronder worden toegelicht.

Ten eerste moesten potentiële respondenten eerst ingaan op een advertentie (via een Facebookoproep, affiche of online nieuwsbrief) van de thesisstudent indien ze interesse hadden om deel te nemen aan het onderzoek. De ouderen die participeerden, waren dus in zekere mate reeds geëngageerd. De kans is reëel dat andere ouderen drempels ondervonden om te participeren en dat ze bijgevolg geen contact opnamen. Er is met andere woorden sprake van een zekere selectiebias (Baarda e.a., 2015). Deze bias gaat nog verder, want uit de interviews en de literatuur blijkt eveneens dat er nog een stigma heerst omtrent bewuste kinderloosheid (Moore, 2017), waardoor sommige ouderen misschien liever niet wilden participeren en zich dus ook niet opgaven voor deelname (Stevenson, Keogh, Smith, & West, 2018, p. 2). Bovendien geven Stevenson e.a. (2018, p. 2) aan dat de diversiteit van de onderzochte populatie hierdoor mogelijks niet weerspiegeld wordt in de deelnemers die wel wensten deel te nemen. De 13 respondenten vertoonden op sommige vlakken inderdaad gelijkaardige persoonskenmerken: alle respondenten hadden Belgische roots en hebben/hadden ooit een relatie met iemand van het andere geslacht. Misschien waren de inzichten uit dit thesisonderzoek heel anders geweest indien ook ouderen van buitenlandse origine of met een andere seksuele geaardheid hadden geparticipeerd. Wat betreft de leeftijd was er wel een zekere diversiteit aanwezig in de groep respondenten, hoewel bewust kinderloze mannen ouder dan 80 niet gevonden werden. Dit kan te wijten zijn aan toeval, maar een groot deel van de zoektocht naar respondenten verliep online via Facebook en nieuwsbrieven. Vermits ouderen soms een beperkte toegankelijkheid tot internet hebben omdat ze weinig met computers in aanraking komen, zou ook dit aspect een rol kunnen spelen (Prieto & Leahy, 2012). Echter, hierop werd ingespeeld door het verspreiden van 50 papieren affiches, maar ook dit bleek niet voldoende om tevens een mannelijke 80-plusser in deze studie te kunnen integreren.

Een tweede beperking is het feit dat respondenten nooit een allesomvattend levensverhaal (kunnen) vertellen in een interview. Er bestaat namelijk niet zoiets als één verhaal: een levensverhaal is een "cultureel construct" (Jupp, 2006, p. 160). Soms kan het zijn dat respondenten – op het eerste zicht onbelangrijke – details niet aanhalen, terwijl deze voor een studie als deze misschien wel relevant zouden kunnen zijn. Daarnaast kan ook sociale wenselijkheid optreden, waarbij respondenten een verhaal anders vertellen omdat ze denken dat een bepaalde versie van hun verhaal wenselijker is dan een andere (Jupp, 2006, p. 161).

Een derde beperking is dat de jongste respondenten in dit thesisonderzoek tussen de 60 en 70 jaar oud zijn. In oudere studies, van 10 jaar geleden bijvoorbeeld, komen respondenten uit deze leeftijdscategorie echter nog niet of slechts in beperkte mate aan bod wegens te jong op dat moment. Enkele verschillen tussen de literatuur en de interviews die werden afgenomen in het kader van dit thesisonderzoek, bijvoorbeeld wat betreft de onzekerheid over het effectieve bestaan van bewuste kinderloosheid bij ouderen en de bijhorende cijfers (Dykstra & Hagestad, 2007b), kunnen verklaard

worden door mogelijke generatie-effecten, vermits de 60- tot 70-jarige respondenten deel uitmaken van een andere generatie dan de 70- en 80-plussers die participeerden (Stassen e.a., 2016, p. 48).

3. Aanbevelingen verder onderzoek

Er zijn nog enorm veel mogelijkheden om uitgebreider onderzoek te doen naar bewust kinderloze ouderen. Zo bestaat er reeds literatuur over bewuste kinderloosheid enerzijds en kinderloze ouderen anderzijds, maar de combinatie van beide thema's – bewuste kinderloosheid bij ouderen – komt veel minder voor.

Ten eerste zou een verdieping in het kwalitatieve onderzoeksluik hier dan ook interessant kunnen zijn. De reden hiervoor is dat vandaag veel meer jongere generaties kiezen voor kinderloosheid (Basten, 2009), en dat bewuste kinderloosheid binnen enkele decennia geen "vreemd fenomeen" meer zal zijn. Longitudinaal onderzoek kan bijvoorbeeld een diepgaandere inblik geven in het thema, door herhaaldelijke bevestigingen te organiseren bij dezelfde populatie (Baarda e.a., 2015). Vinden er veranderingen en ontwikkelingen plaats doorheen de jaren in de ervaringen, redenen en effecten van bewuste kinderloosheid?

Verder kwam in de interviews de visie op de jeugd van bewust kinderloze ouderen aan bod. Over de zogenaamde generatiekloof en de verschillende bestaande generaties bestaat al vrij veel literatuur (Heng & Yazdanifard, 2013), maar het kan zeker even interessant zijn om nog verder na te gaan hoe mensen zonder kinderen naar jongere generaties kijken. De reden hiervoor, die eveneens aan bod kwam in de interviews, is dat kinderlozen (hier: ouderen) vaak niet rechtstreeks in contact staan met jongere generaties door het ontbreken van eigen kinderen. Hierdoor wordt hun beeld over jongeren vooral gevormd door meningen van naasten of door de media, maar enkele respondenten gaven zelf reeds aan dat deze visie hierdoor sterk subjectief bepaald wordt – vandaar een tweede aanbeveling om de eventuele kloof tussen kinderlozen en jongere generaties verder te exploreren.

Bewust niet voor kinderen kiezen wordt soms gezien als een niet zo vanzelfsprekende keuze in het leven, zo blijkt uit de literatuur (Dykstra & Wagner, 2007) en de afgenomen interviews. Vroeger was het namelijk meer de norm om meerdere kinderen te krijgen. Echter, vandaag de dag is er een omgekeerde trend: mensen krijgen steeds minder kinderen (Fiori e.a., 2017). Een derde onderzoekspiste kan zijn waarom mensen nu bewust voor *veel* kinderen kiezen (een soort tegengestelde van bewuste kinderloosheid dus). Wat maakt dat sommige jongeren, in tegenstelling tot de algemene trend, net veel kinderen wensen? Ook andere minder evidente levenskeuzes en samenlevingsvormen kunnen op een gelijkaardige manier, aan de hand van de levensverhaaltechniek van McAdams (2005), onderzocht worden: waarom kiezen mensen bewust voor polygamie of langeafstandsrelaties, en welke invloed heeft dit op hun leven?

4. Praktische en beleidsaanbevelingen

Ondanks de bestaande twijfel in de literatuur over het bestaan van bewuste kinderloosheid bij ouderen (Tanturri & Mencarini, 2008), blijkt uit de afgenomen interviews dat dit fenomeen effectief voorkomt. Toch krijgen deze ouderen soms nog te maken met negatieve reacties, waaronder het verwijt dat ze egoïstisch zouden zijn. Daarom is het eerst en vooral van belang om voldoende te sensibiliseren omtrent dit thema. Onder meer ouderenorganisaties kunnen hier een belangrijke bijdrage toe leveren, vermits zij frequent in contact komen met ouderen. Het feit dat bewuste kinderloosheid bij ouderen zelden onderwerp van onderzoek was in het verleden, kan bovendien een oorzaak zijn voor het feit dat zo weinig respondenten deelnamen: het stigma omtrent dit topic is nog niet verdwenen, waardoor ouderen niet altijd durven uitkomen voor het feit dat ze zelf bewust kinderloos zijn.

Daarnaast is bewuste kinderloosheid, ook bij ouderen, geen eenduidig begrip en kan de betekenis ervan variëren (Dykstra, 2009). Ook uit de interviews blijkt dit gegeven: de invalshoek van waaruit bewuste kinderloosheid wordt gedefinieerd, is heel verschillend voor profielen als de vrijgevochten carrièretjger, de maatschappijcriticus of de volgzame partner. Bovendien kunnen levensloopomstandigheden, zoals advies van anderen of gebeurtenissen in de jeugdijaren, eveneens een rol spelen in de redenen voor kinderloosheid. Daarom is het cruciaal om bewust kinderloze ouderen, net zoals "ouderen" in het algemeen, niet als een homogene groep te zien, maar als een overkoepelend begrip voor heel diverse individuen.

Een derde aanbeveling bouwt verder op de visie van bewust kinderloze ouderen op de overheid. In de interviews kwam soms een ongenoegen aan bod omtrent de herverdeling waardoor de Belgische welvaartsstaat gekenmerkt wordt. In deze welvaartsstaat zorgt sociale zekerheid ervoor dat personen binnen dit systeem recht hebben op een vervanging of aanvulling van hun inkomen opdat ze beschermd zijn tegen de gevolgen van bepaalde risico's, zoals onder meer werkongevallen, werkloosheid, ziekte of de zorg voor kinderen (Schoukens & Gorissen, 2019). Het feit dat (bewust) kinderlozen hier ook aan bijdragen is logisch vermits aansluiting bij een ziektefonds en de bijhorende ziekteverzekering verplicht is (RIZIV, 2019). Uiteraard is het sociale zekerheidssysteem in België moeilijk te veranderen, maar toch rijst de vraag of het kindergeld hier nog deel van moet uitmaken, en of er geen andere manier bestaat om personen met kinderen een extra vergoeding te bezorgen. De vergelijking die een respondent maakte met het aanschaffen van een hond en het niet ontvangen van zogenaamd "hondengeld" is hier treffend, hoewel misschien wat kort door de bocht.

5. Conclusie

Over bewuste kinderloosheid enerzijds en kinderloosheid bij ouderen anderzijds bestaan al heel wat onderzoeken, maar een combinatie van beide thema's, met name bewuste kinderloosheid bij ouderen, werd in eerdere studies nog maar weinig onderzocht. Het doel van dit thesisonderzoek was om dieper in te gaan op de levensverhalen van deze ouderen, en om de ervaringen, redenen en effecten in kaart te brengen die bewuste kinderloosheid doorheen het leven met zich meebrengt.

Uit de resultaten blijkt dat bewust kinderloze ouderen vanuit verschillende levenspaden tot bewuste kinderloosheid kunnen komen. De ervaringen van bewuste kinderloosheid beschrijven gevoelens van acceptatie, gemis, opluchting en het niet hebben van spijt voor hun keuze. Ook de timing van de beslissing komt hier aan bod, door het gemaakte onderscheid tussen vroege beslissers en groeiers. Uit de redenen zijn vier profielen af te leiden (vrijgevochten carrièretijger, maatschappijcriticus, volgzame partner en bewust kinderloos als gevolg van levensloopomstandigheden), die desalniettemin niet exhaustief zijn en in de eerste plaats aantonen dat bewust kinderloze ouderen een heterogene doelgroep vormen. De vele effecten op micro- (individueel), meso- (sociale relaties) en macroniveau (visie op overheid, maatschappij en jeugd) kunnen ten slotte sterk verschillen van persoon tot persoon.

Verder onderzoek kan dus een meerwaarde zijn, om de diversiteit van deze doelgroep te erkennen en opdat ook toekomstige generaties weten wat te verwachten indien ze bewust voor kinderloosheid kiezen. Deze thesis wil een opening zijn naar meer en diepgaander onderzoek, want "huisje-tuintje-kindje" hoeft niet vanzelfsprekend te zijn, ook niet bij de oudere generaties van vandaag.

REFERENTIELIJST

- Albertini, M., & Kohli, M. (2009). What childless older people give: Is the generational link broken? *Ageing and Society*, 29(08), 1261–1274. <https://doi.org/10.1017/S0144686X0999033X>
- Baarda, B., Bakker, E., Fischer, T., Julsing, M., Goede, M. P. M. de, Peters, V., & Velden, Th. M. H. van der. (2013). *Basisboek kwalitatief onderzoek: Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek* (3de dr.). Groningen: Noordhoff Uitgevers.
- Baarda, B., Bakker, E., Hulst, M. van der, Fischer, T., Julsing, M., Vianen, R. van, & Goede, M. P. M. de. (2015). *Basisboek methoden en technieken: Kwantitatief praktijkgericht onderzoek op wetenschappelijke basis* (5de dr.). Groningen; Houten: Noordhoff Uitgevers.
- Basten, S. (2009). Voluntary childlessness and being Childfree. *The Future of Human Reproduction: Working Paper*, 5, 1–23.
- Beckman, L. J., & Houser, B. B. (1982). The Consequences of Childlessness on the Social-psychological Well-being of Older Women. *Journal of Gerontology*, 37(2), 243–250. <https://doi.org/10.1093/geronj/37.2.243>
- Connidis, I. A., & McMullin, J. A. (1996). Reasons for and perceptions of childlessness among older persons: Exploring the impact of marital status and gender. *Journal of Aging Studies*, 10(3), 205–222. [https://doi.org/10.1016/S0890-4065\(96\)90021-3](https://doi.org/10.1016/S0890-4065(96)90021-3)
- De Donder, L., De Witte, N., Verté, D., Dury, S., Buffel, T., Smetcoren, A.-S., ... Verté, E. (2014). *Developing Evidence-Based Age-Friendly Policies: A Participatory Research Project*. <https://doi.org/10.4135/978144627305013508507>
- De Witte, N., De Donder, L., Dury, S., Smetcoren, A.-S., Brosens, D., Buffel, T., ... Verté, D. (2012). *Samen de stoep op: Over sociale cohesie en ouderen*. Gent: Provincie Oost-Vlaanderen.
- Deindl, C., & Brandt, M. (2017). Support networks of childless older people: Informal and formal support in Europe. *Ageing and Society*, 37(08), 1543–1567. <https://doi.org/10.1017/S0144686X16000416>
- Dykstra, P. A. (2009). Childless Old Age. In P. Uhlenberg (Red.), *International Handbook of Population Aging* (pp. 671–690). https://doi.org/10.1007/978-1-4020-8356-3_30
- Dykstra, P. A., & Hagestad, G. O. (2007a). Childlessness and Parenthood in Two Centuries: Different Roads—Different Maps? *Journal of Family Issues*, 28(11), 1518–1532. <https://doi.org/10.1177/0192513X07303881>

- Dykstra, P. A., & Hagestad, G. O. (2007b). Roads Less Taken: Developing a Nuanced View of Older Adults Without Children. *Journal of Family Issues*, 28(10), 1275–1310. <https://doi.org/10.1177/0192513X07303822>
- Dykstra, P. A., & Liefbroer, A. C. (1998). Kinderloos en toch gelukkig? Over de gevolgen van kinderloosheid voor de ouderdom. *Mens & Maatschappij*, 73(2), 108–129.
- Dykstra, P. A., & Wagner, M. (2007). Pathways to Childlessness and Late-Life Outcomes. *Journal of Family Issues*, 28(11), 1487–1517. <https://doi.org/10.1177/0192513X07303879>
- Filep, B. (2009). Interview and translation strategies: Coping with multilingual settings and data. *Social Geography*, 4(1), 59–70. <https://doi.org/10.5194/sg-4-59-2009>
- Fiori, F., Rinesi, F., & Graham, E. (2017). Choosing to Remain Childless? A Comparative Study of Fertility Intentions Among Women and Men in Italy and Britain. *European Journal of Population*, 33(3), 319–350. <https://doi.org/10.1007/s10680-016-9404-2>
- Gibney, S., Delaney, L., Codd, M., & Fahey, T. (2015). Lifetime Childlessness, Depressive Mood and Quality of Life Among Older Europeans. *Social Indicators Research*, 130(1), 305–323. <https://doi.org/10.1007/s11205-015-1177-1>
- Haan, P., & Wrohlich, K. (2009). Can Child Care Policy Encourage Employment and Fertility? Evidence from a Structural Model. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1496845>
- Hagestad, G. O., & Call, V. R. A. (2007). Pathways to Childlessness: A Life Course Perspective. *Journal of Family Issues*, 28(10), 1338–1361. <https://doi.org/10.1177/0192513X07303836>
- Hakim, C. (1998). Developing a Sociology for the Twenty-First Century: Preference Theory. *The British Journal of Sociology*, 49(1), 137. <https://doi.org/10.2307/591267>
- Heng, C. Y., & Yazdanifard, R. (2013). Generation Gap: Is There any Solid Solution? From Human Relation Point of View. *International Journal of Economy, Management and Social Sciences*, 2(10), 837–840.
- Jupp, V. (Red.). (2006). *The Sage Dictionary of Social Research Methods*. London; Thousand Oaks, California; New Delhi: SAGE Publications.
- Keizer, R., Dykstra, P. A., & Jansen, M. D. (2008). Pathways into Childlessness: Evidence of Gendered Life Course Dynamics. *Journal of Biosocial Science*, 40(06). <https://doi.org/10.1017/S0021932007002660>
- Kendig, H., Dykstra, P. A., van Gaalen, R. I., & Melkas, T. (2007). Health of Aging Parents and Childless Individuals. *Journal of Family Issues*, 28(11), 1457–1486. <https://doi.org/10.1177/0192513X07303896>

- Koropecj-Cox, T., & Call, V. R. A. (2007). Characteristics of Older Childless Persons and Parents: Cross-National Comparisons. *Journal of Family Issues*, 28(10), 1362–1414. <https://doi.org/10.1177/0192513X07303837>
- Kreyenfeld, M., & Konietzka, D. (Eds.). (2018). *Childlessness in Europe: Contexts, causes, and consequences*. New York, NY: Springer Berlin Heidelberg.
- Lee, K.-H., & Zvonkovic, A. M. (2014). Journeys to remain childless: A grounded theory examination of decision-making processes among voluntarily childless couples. *Journal of Social and Personal Relationships*, 31(4), 535–553. <https://doi.org/10.1177/0265407514522891>
- McAdams, D. P. (2005). Studying Lives in Time: A Narrative Approach. *Advances in Life Course Research*, 10, 237–258. [https://doi.org/10.1016/S1040-2608\(05\)10009-4](https://doi.org/10.1016/S1040-2608(05)10009-4)
- Moore, J. (2017). Facets of Agency in Stories of Transforming From Childless by Choice to Mother. *Journal of Marriage and Family*, 79(4), 1144–1159. <https://doi.org/10.1111/jomf.12402>
- Mortelmans, D. (2011). *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*. Leuven; Den Haag: Acco.
- O’Leary, Z. (2004). *The essential guide to doing research*. London; Thousand Oaks; New Delhi: SAGE.
- Peterson, H. (2015). Fifty shades of freedom. Voluntary childlessness as women’s ultimate liberation. *Women’s Studies International Forum*, 53, 182–191. <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2014.10.017>
- Prieto, G., & Leahy, D. (2012). Online Social Networks and Older People. In K. Miesenberger, A. Karshmer, P. Penaz, & W. Zagler (Eds.), *Computers Helping People with Special Needs* (Vol. 7382, pp. 666–672). https://doi.org/10.1007/978-3-642-31522-0_100
- RIZIV. (2019, april 3). Aansluiten bij een ziekenfonds. Geraadpleegd 30 juni 2019, van <https://www.riziv.fgov.be/nl/themas/kost-terugbetaling/verzekerbbaarheid/Paginas/aansluiten-ziekenfonds.aspx>
- Rowland, D. T. (2007). Historical Trends in Childlessness. *Journal of Family Issues*, 28(10), 1311–1337. <https://doi.org/10.1177/0192513X07303823>
- Schoukens, P., & Gorissen, G. (2019). Internal coordination of social security in federal Belgium. *European Journal of Social Security*, 21(2), 100–118. <https://doi.org/10.1177/1388262719845315>
- Silverstein, M., & Giarrusso, R. (2011). Aging Individuals, Families, and Societies: Micro–Meso–Macro Linkages in the Life Course. In R. A. Settersten & J. L. Angel (Eds.), *Handbook of Sociology of Aging* (pp. 35–49). https://doi.org/10.1007/978-1-4419-7374-0_3

- Stassen, L., Anseel, F., & Levecque, K. (2016). Generatieverschillen op de werkvloer: Een systematische analyse van een mythe. *Gedrag & Organisatie*, 1(29), 44–76.
- Stevenson, J., Keogh, P., Smith, J., & West, E. (2018). Reaching the Right People: Reflexive Practice to Support Effective Recruitment, Participation, and Engagement in Research With Communities Affected by Stigma. *International Journal of Qualitative Methods*, 17(1), 160940691881937. <https://doi.org/10.1177/1609406918819376>
- Tanturri, M. L., & Mencarini, L. (2008). Childless or Childfree? Paths to Voluntary Childlessness in Italy. *Population and Development Review*, 34(1), 51–77.
- Turner, D. W. (2010). Qualitative Interview Design: A Practical Guide for Novice Investigators. *The Qualitative Report*, 15(3), 754–760.
- Vaismoradi, M., Turunen, H., & Bondas, T. (2013). Content analysis and thematic analysis: Implications for conducting a qualitative descriptive study: Qualitative descriptive study. *Nursing & Health Sciences*, 15(3), 398–405. <https://doi.org/10.1111/nhs.12048>
- Wenger, G. C., Dykstra, P. A., Melkas, T., & Knipscheer, K. C. P. M. (2007). Social Embeddedness and Late-Life Parenthood: Community Activity, Close Ties, and Support Networks. *Journal of Family Issues*, 28(11), 1419–1456. <https://doi.org/10.1177/0192513X07303895>
- Wettelijke pensioenleeftijd. (2018, juli 2). Geraadpleegd 4 november 2018, van Pensioenleeftijd website: <https://www.onprvp.fgov.be/NL/futur/retirement/age/Paginas/default.aspx>

BIJLAGEN

Bijlage 1: Overzicht respondenten

Respondent + gender <small>*M=man, V=vrouw</small>	Geboortejaar	Datum afname interview	Duur interview (uu:mm:ss)	Korte persoonsbeschrijving
1 V	1951	15/11/2018	02:15:51	Gescheiden, koos ervoor om zich op 28-jarige leeftijd te laten steriliseren ten tijde van 'Baas in eigen Buik', heeft een relatie gehad met respondent 3M. Deze respondente heeft ook tijdelijk pleegkinderen gehad, en dus heeft ze in een periode van haar leven ervaren hoe het is om ouder te zijn. Toch was er sprake van een opluchtingsgevoel van zodra ze niet meer voor de pleegkinderen moest zorgen.
2 M	1952	21/11/2018	01:50:45	Geboren in Kinshasa (kind van kolonialen in Congo), heeft nooit eigen kinderen gewild, vroegere echtgenote was ooit wel zwanger, maar kreeg een miskraam waardoor respondent 2M aangaf "opgelucht te zijn". Heeft momenteel wel stiefkinderen door zijn huidige relatie.
3 M	1949	23/11/2018	01:44:02	Weduwnaar, zijn echtgenote was bevriend met respondent 1V, respondent 3M heeft daarna zelf nog een relatie gehad met respondent 1V, keuze voor geen kinderen kwam vooral van zijn overleden echtgenote die zich liet steriliseren maar respondent 3M ging akkoord met die keuze. Wanneer anderen naar zijn kinderloosheid vragen, legt hij de schuld bij zijn eerste vrouw omdat dat het "makkelijkste" is, zo zegt hij, maar hij was het wel eens met haar redenering en had daardoor ook geen nood aan eigen kinderen.
4 V	1936	11/12/2018	01:34:21	Weduwe, de enige die haar levensverhaal niet chronologisch opdeelde, maar in drie thema's (werken - vakantie - sport) omdat chronologisch te moeilijk was,

				woont in een woonzorgcentrum, wilde eerst kinderen, maar op 25 jaar vond ze zichzelf hiervoor te oud, en dan heeft ze met haar echtgenoot beslist dat het krijgen van kinderen niet meer nodig was.
5 M	1958	15/12/2018	02:20:25	Alleenstaand, nadenken over kinderloosheid begon al op jonge leeftijd door het zien van scheidingen bij de ouders van leeftijdsgenootjes, en dit wilde hij zelf niet voor zijn kinderen. Is een vriend van respondent 10M.
6 M	1947	01/02/2019	02:14:31	Al 44 jaar een relatie met respondent 7V, houdt enorm veel van kinderen, zo gaf hij aan, maar de keuze voor kinderloosheid groeide vanuit zijn thuissituatie en vanuit het advies van zijn eigen grootvader die hem afraadde om kinderen te krijgen.
7 V	1957	01/02/2019	01:26:34	Al 44 jaar een relatie met respondent 6M, heeft nooit een moedergevoel gehad en dus nooit nood aan kinderen, maar is wel graag omringd door kinderen, net zoals 6M. Wanneer 6M aan mensen aangeeft dat de keuze voor kinderloosheid van hem komt, vult zij resoluut aan dat zij zelf ook nooit eigen kinderen heeft gewild.
8 V	1935	04/02/2019	02:35:22	Ex-non, kinderloosheid lijkt meer een gevolg te zijn van keuze voor het kloosterleven op jonge leeftijd (vraag naar kinderen heeft zich nooit gesteld omdat ze deel uitmaakte van een kloostergemeenschap), zou zichzelf geen goede moeder gevonden hebben.
9 M	1948	22/02/2019	01:32:22	Weduwnaar, echtgenote in 2008 overleden. Angst voor kinderen met een handicap speelde mee, want echtgenote had een wankele gezondheid (o.a. veel stress) en dus namen ze niet het risico om kinderen te krijgen, "beter geen kinderen dan sukkelaars", zo zegt hij.
10 M	1957	07/03/2019	01:44:44	Een vriend van respondent 5M, hanteert naar eigen zeggen een individualistische levensstijl. Hij is al van jongs af aan van mening dat economie (gericht op bevolkingsgroei) en ecologie (waarbij de bevolkingsgroei een gevaar vormt) niet samengaan. Hij heeft een aantal relaties gehad, maar zag hierin nooit de mogelijkheid om een kind groot te brengen. Hij wilde zijn toekomstige kinderen

				ook niet opzadelen met "de last van het leven". Heeft twee neven (kinderen van zijn zus) met wie hij wel een sterke band heeft en met wie hij activiteiten onderneemt die hij anders met zijn kinderen zou doen.
11 V	1952	14/03/2019	01:51:31	Heeft verschillende relaties gehad alvorens met haar huidige partner te huwen in 2007. Zelf beschrijft ze haar kinderloosheid als een resultaat van "niet de goeie man op het goeie moment te ontmoeten": ze is een hele periode alleenstaand geweest waardoor de vraag naar kinderen zich niet stelde, en in vorige relaties zag ze niet de mogelijkheid om een kind de plaats te geven die het nodig zou hebben. Bovendien hadden enkele van haar vorige partners reeds een kind, en nam ze dan eerder mee de opvoeding van die kinderen mee op zich. Toen ze huwde met haar huidige partner (ook kinderloos), was ze reeds 55 jaar, en waren kinderen ook geen mogelijkheid meer.
12 V	1937	27/03/2019	02:22:37	Woont sinds enkele jaren in een woonzorgcentrum (serviceflat), is destijds gehuwd met een man die 25 jaar ouder was en reeds twee kinderen van haar leeftijd had. Heeft nooit een vaderfiguur in haar leven gehad, vermits haar vader altijd ziek geweest is vanaf haar geboorte. Heeft destijds een interview gegeven aan een bekende Vlaamse krant over haar bewuste kinderloosheid, en ze zag het zitten om dit enkele jaren later opnieuw te doen voor dit thesisonderzoek. Heeft naar eigen zeggen nooit stilgestaan bij een eventuele kinderwens en nam al van op jonge leeftijd (ongeveer 20 jaar) de pil wegens heel onregelmatige maandstonden. Ondanks het feit dat ze in 2011 een CVA heeft gehad, is ze nog enorm zelfstandig en woont ze nog graag o.a. theatervoorstellingen bij. Is de eerste respondente die echt details kan aanhalen over haar leven tijdens WO II.
13 V	1942	10/04/2019	01:55:27	Deze respondente heeft heel haar leven in onderwijsgerelateerde sectoren gewerkt, en is sinds haar pensioen in 2000 nog erg actief in het vrijwilligerswerk. Ook reizen en culturele activiteiten maken vandaag nog sterk deel uit van haar dagelijkse leven. Zij is de eerste respondente die echt expliciet vermeldt dat haar

				<p>werk op de eerste plaats kwam doorheen haar leven, en niet de kinderswens. Ze heeft een heel deel van haar leven als leerkracht en in het jeugdwerk gewerkt, en was dus steeds omringd door kinderen. Mocht haar inmiddels overleden echtgenoot een grote kinderswens gekoesterd hebben, dan geeft ze aan dat ze hem misschien verlaten zou hebben, omdat die swens bij haar niet aanwezig was. Wil maximum nog 5 jaar leven (althans in goede gezondheid), en dan mag haar leven op een "waardige manier" eindigen, zo zegt ze.</p>
--	--	--	--	---

Bijlage 2: Werving respondententen

Hieronder staat de affiche die gebruikt werd tijdens de respondentenwerving. Ze werd 50 keer afgedrukt (25 keer in A2- en 25 keer in A3-formaat) en verspreid in culturele centra, woonzorgcentra, lokale dienstencentra, dokterspraktijken, enzovoort. Het was ook deze affiche die twee keer gebruikt werd in een Facebookoproep van de thesisstudent, waarbij de eerste oproep online 99 keer gedeeld werd. Ook werd ze gebruikt bij het aanschrijven van o.a. ouderenorganisaties, met de vraag om deze te verspreiden via Facebook en/of hun nieuwsbrief. Ten slotte werd de affiche als bijlage aan mails toegevoegd wanneer potentiële respondenten de thesisstudent contacteerden, zodat ze een kort overzicht hadden van het vereiste profiel van de respondenten voor het thesisonderzoek.

VUB VRIJE UNIVERSITEIT BRUSSEL

PRESENTS

GEZOCHT

"BEWUST" KINDERLOZE 60-PLUSSERS
Voor een thesisonderzoek aan de Vrije Universiteit Brussel

Ben je 60 jaar of ouder,
"bewust" kinderloos* en woon
je in Vlaanderen of Brussel?

Dan heb ik
jou nodig!

Interesse of vragen?
Contacteer
Hannelore Stegen
hannelore.stegen@vub.be
0477/09.94.12

* "Bewuste" kinderloosheid bij 60-plussers betekent dat men bewust geen kinderen wenste of dat men kinderen doorheen het leven bleef uitstellen om diverse redenen.

Screenshot Facebookoproep:

VUB VRIJE UNIVERSITEIT BRUSSEL

PRESENTS

GEZOCHT

"BEWUST" KINDERLOZE 60-PLUSERS

Voor een thesisonderzoek aan de Vrije Universiteit Brussel

Ben je 60 jaar of ouder, "bewust" kinderloos* en woon je in Vlaanderen of Brussel?

Dan heb ik jou nodig!

Interesse of vragen?
Contacteer
Hannelore Stegen
hannelore.stegen@vub.be
0477/09.94.12

* "Bewuste" kinderloosheid bij 60-plussers betekent dat men bewust geen kinderen wenste of dat men kinderen doorheen het leven bleef uitstellen om diverse redenen.

Hannelore Stegen
24 oktober 2018 · 🌐 · 📌

EDIT: Mijn zoektocht wordt nog een stukje concreter: ik heb al voldoende zestigers, maar ontbreekt momenteel nog vrouwen tussen 70 en 80 jaar enerzijds, en mannen ouder dan 80 anderzijds. Mochten jullie iemand kennen die binnen deze (ik weet het, heel specifieke) doelgroep past, laat mij gerust iets weten!

Niet zeker of iemands kinderloosheid echt bewust is? Je mag mij zeker hun contactgegevens eens bezorgen, ik wil het gerust zelf aftoetsen 😊

Lieve Facebookvriendjes en -vriendinnetjes,

De meesten onder jullie weten dat ik intussen in mijn masterjaar sociale agogiek zit aan de VUB. En wie masterjaar zegt, zegt thesis, en daarvoor kan ik jullie hulp misschien wel gebruiken! Bedoeling van mijn masterproef is dat ik minimum 10 bewust kinderloze 60-plussers interview, en dat ik hen laat vertellen over de ervaringen, redenen en effecten van hun bewuste kinderloosheid. Het vinden van geschikte respondenten is absoluut niet gemakkelijk, maar net omdat het onderzoek over deze specifieke doelgroep zo enorm beperkt is, wil ik mij hier heel graag in verdiepen.

Vandaar: kennen jullie iemand die bewust kinderloos is, ouder is dan 60 jaar én in Vlaanderen of Brussel woont? Spreek hem/haar er eens over aan, en wie weet maken zij (anoniem uiteraard) deel uit van mijn masterproef! Affiches op A2- en A3-formaat zijn te verkrijgen bij mij, dus als je een plekje kent waar regelmatig 60-plussers passeren, laat gerust weten en ik bezorg je heel graag één of meer posters 😊 Tips over plaatsen waar ik posters kan ophangen zijn ook welkom, en dit bericht liken en/of delen mag uiteraard ook altijd! 😊

Foto taggen · Locatie toev... · Bewerken

👍👍 38 · 1 opmerking · 99 keer gedeeld

De gecontacteerde organisaties met de vraag om de oproep te verspreiden (velen hebben dit ook gedaan, hetzij via hun nieuwsbrief, hetzij via de Facebookpagina), waren:

- Vlaamse Ouderenraad
- Brussels Ouderenplatform
- Okra
- Vlaamse Actieve Senioren
- S-Plus
- Neos
- Vief
- Fedos
- Plusmagazine

Bijlage 3: Overzicht gegevens respondent

Dit overzicht is een aangepaste versie van een voorbeelddocument dat de thesisstudent kreeg vanuit de vakgroep Educatiewetenschappen aan de Vrije Universiteit Brussel.

Interviewer:

Datum:

Respondent:

Geboortjaar?	
Heeft u WOII bewust meegemaakt? (Kruis aan a.u.b.)	☐ Ja ☐ Nee
Geslacht? (Kruis aan a.u.b.)	☐ Man ☐ Vrouw
Postcode?	
Nationaliteit bij geboorte?	
Huidige nationaliteit?	
Wat is de hoogste opleiding die u hebt afgerond? (Kruis aan a.u.b.)	☐ Geen afgeronde opleiding ☐ Lager onderwijs ☐ Lager secundair onderwijs ☐ Hoger secundair onderwijs ☐ Hoger onderwijs/universiteit
Wat is uw burgerlijke staat? (Kruis aan a.u.b.)	☐ Gehuwd ☐ Alleenstaand ☐ Gescheiden ☐ Samenwonend ☐ Weduwe/weduwnaar ☐ Andere
Bent u wettelijk gepensioneerd? (Kruis aan a.u.b.)	☐ Ja ☐ Nee

<p>Wat is/was uw hoofdberoep? (Kruis aan a.u.b.)</p>	<table border="0"> <tr> <td>☐ Ongeschoolde arbeider</td> <td>☐ Landbouwer</td> </tr> <tr> <td>☐ Geschoolde arbeider</td> <td>☐ Vrij beroep</td> </tr> <tr> <td>☐ Hulp van zelfstandige</td> <td>☐ Ondernemingsleider</td> </tr> <tr> <td>☐ Lager bediende</td> <td>☐ Groothandelaar</td> </tr> <tr> <td>☐ Hoger bediende</td> <td>☐ Andere zelfstandige</td> </tr> <tr> <td>☐ Andere loontrekkende</td> <td>☐ Huisvrouw/-man</td> </tr> </table>	☐ Ongeschoolde arbeider	☐ Landbouwer	☐ Geschoolde arbeider	☐ Vrij beroep	☐ Hulp van zelfstandige	☐ Ondernemingsleider	☐ Lager bediende	☐ Groothandelaar	☐ Hoger bediende	☐ Andere zelfstandige	☐ Andere loontrekkende	☐ Huisvrouw/-man								
☐ Ongeschoolde arbeider	☐ Landbouwer																				
☐ Geschoolde arbeider	☐ Vrij beroep																				
☐ Hulp van zelfstandige	☐ Ondernemingsleider																				
☐ Lager bediende	☐ Groothandelaar																				
☐ Hoger bediende	☐ Andere zelfstandige																				
☐ Andere loontrekkende	☐ Huisvrouw/-man																				
<p>Wat is uw woonstatus? (Kruis aan a.u.b.)</p>	<table border="0"> <tr> <td>☐ Ik ben eigenaar van mijn woning</td> <td>☐ Ik ben sociaal huurder</td> </tr> <tr> <td>☐ Ik ben privé-huurder</td> <td>☐ Ik woon in een woonzorgcentrum/rusthuis</td> </tr> </table>	☐ Ik ben eigenaar van mijn woning	☐ Ik ben sociaal huurder	☐ Ik ben privé-huurder	☐ Ik woon in een woonzorgcentrum/rusthuis																
☐ Ik ben eigenaar van mijn woning	☐ Ik ben sociaal huurder																				
☐ Ik ben privé-huurder	☐ Ik woon in een woonzorgcentrum/rusthuis																				
<p>Van wie krijgt u hulp? (Kruis aan indien ja)</p>	<table border="0"> <tr> <td>☐ Partner</td> <td>☐ Boodschappendienst</td> </tr> <tr> <td>☐ Andere familieleden</td> <td>☐ Klusjesdienst</td> </tr> <tr> <td>☐ Vriend(en)/kennis(sen)</td> <td>☐ Warme maaltijden</td> </tr> <tr> <td>☐ Buren</td> <td>☐ Dienstencentrum</td> </tr> <tr> <td>☐ Kinesist</td> <td>☐ Vrijwilligers</td> </tr> <tr> <td>☐ Ouderenorganisatie</td> <td>☐ Vervoer door privé en publieke diensten, zoals taxi, mindermobiele centrale</td> </tr> <tr> <td>☐ Oppashulp</td> <td>☐ Dagopvang/kortopvang</td> </tr> <tr> <td>☐ Thuisverpleging</td> <td>☐ Geestelijke gezondheidszorg</td> </tr> <tr> <td>☐ Gezinszorg of –hulp</td> <td>☐ Andere.....(vul in)</td> </tr> <tr> <td>☐ Poetsdienst</td> <td></td> </tr> </table>	☐ Partner	☐ Boodschappendienst	☐ Andere familieleden	☐ Klusjesdienst	☐ Vriend(en)/kennis(sen)	☐ Warme maaltijden	☐ Buren	☐ Dienstencentrum	☐ Kinesist	☐ Vrijwilligers	☐ Ouderenorganisatie	☐ Vervoer door privé en publieke diensten, zoals taxi, mindermobiele centrale	☐ Oppashulp	☐ Dagopvang/kortopvang	☐ Thuisverpleging	☐ Geestelijke gezondheidszorg	☐ Gezinszorg of –hulp	☐ Andere.....(vul in)	☐ Poetsdienst	
☐ Partner	☐ Boodschappendienst																				
☐ Andere familieleden	☐ Klusjesdienst																				
☐ Vriend(en)/kennis(sen)	☐ Warme maaltijden																				
☐ Buren	☐ Dienstencentrum																				
☐ Kinesist	☐ Vrijwilligers																				
☐ Ouderenorganisatie	☐ Vervoer door privé en publieke diensten, zoals taxi, mindermobiele centrale																				
☐ Oppashulp	☐ Dagopvang/kortopvang																				
☐ Thuisverpleging	☐ Geestelijke gezondheidszorg																				
☐ Gezinszorg of –hulp	☐ Andere.....(vul in)																				
☐ Poetsdienst																					
<p>In welke mate meent u rond te komen met het totale huishoudinkomen? (Kruis aan a.u.b.)</p>	<table border="0"> <tr> <td>☐ Zeer moeilijk</td> <td>☐ Eerder gemakkelijk</td> </tr> <tr> <td>☐ Moeilijk</td> <td>☐ Gemakkelijk</td> </tr> <tr> <td>☐ Eerder moeilijk</td> <td>☐ Zeer gemakkelijk</td> </tr> </table>	☐ Zeer moeilijk	☐ Eerder gemakkelijk	☐ Moeilijk	☐ Gemakkelijk	☐ Eerder moeilijk	☐ Zeer gemakkelijk														
☐ Zeer moeilijk	☐ Eerder gemakkelijk																				
☐ Moeilijk	☐ Gemakkelijk																				
☐ Eerder moeilijk	☐ Zeer gemakkelijk																				

Bijlage 4: Verloop van interview

Deze interviewleidraad is een aangepaste versie van een voorbeelddocument dat de thesisstudent kreeg vanuit de vakgroep Educatiewetenschappen aan de Vrije Universiteit Brussel.

Introductie

Stel jezelf kort voor aan de respondent.

Dit is een interview over jouw levensverhaal. Ik ben geïnteresseerd in het horen van jouw verhaal. Dit zal zowel gaan over het verleden zoals je het je herinnert en de toekomst hoe je hem je voorstelt. Uiteraard is het verhaal een selectie, het gaat niet over alles wat je in je leven hebt ervaren of meegemaakt. Ik zal je daarom vragen om te focussen op enkele belangrijke dingen in je leven zoals belangrijke gebeurtenissen, mensen of ideeën. Er zijn geen juiste of foute antwoorden op mijn vragen. Ik zal je door het interview leiden zodat we het in ongeveer twee uren kunnen afronden.

Graag had ik nog eens benadrukt dat ik dit interview niet doe om uit te dokteren of er iets mis met je is en dit is zeker geen klinische analyse of therapeutische sessie. Het interview is voor onderzoeksdoeleinden en het doel is om jouw en andere 60-plussers hun levensverhaal te horen. Als student in de humane wetenschappen verzamelen we levensverhalen om de verschillende manieren waarop mensen in onze maatschappij hun leven leiden te begrijpen. Alles wat je zegt is vrijwillig, wordt anoniem [dit kort uitleggen]¹ verwerkt en wordt vertrouwelijk behandeld. Om het uittypen en verwerken van dit artikel te vergemakkelijken zou ik dit gesprek opnemen. Ben je hiermee akkoord?

[Informed consent laten tekenen]

[Korte vragenlijst laten invullen]

Ik hoop dat je zal genieten van het interview. Heb je vragen?

MATERIAAL

- Deze topiclijst
- Korte vragenlijst
- Informed consent → 2x
- Incentive/bedankje
- Schrijfmateriaal (pen en papier)
- Opnamemateriaal
- Overzichtstabel

AANDACHTSPUNTEN

- Soms is er bij een onderdeel een aandachtspunt bijgeschreven.
- Probeer in de mate van het mogelijke alle bijvragen te stellen.
- Wees alert voor verrassingen, nieuwe aspecten, Vraag ook hier op door.
- Besteed aandacht aan algemene kwalitatieve interviewtechnieken (bv. hummen, knikken, samenvatten, etc.) (cf. Cursus onderzoeksmethoden en agogisch onderzoekspracticum)

¹ Gegevens worden niet doorgegeven aan derden + niet te achterhalen dat de info van jou komt → informatiebrief

A. Hoofdstukken uit het leven

Beeld je je leven in alsof het een boek of roman is. Stel dat je je leven net als een boek in hoofdstukken zou moeten opdelen. In welke hoofdstukken zou je je leven dan opdelen? Wat zouden de titels van deze hoofdstukken zijn? Om te starten vraag ik je om te beschrijven wat deze hoofdstukken in het boek zouden zijn. Geef elk hoofdstuk een titel, en vertel me een beetje over wat elk hoofdstuk gaat en zeg in enkele woorden hoe het ene hoofdstuk in het andere overgaat. Jij vertelt een verhaal hier, je geeft me een algemene samenvatting van jouw levensverhaal, hoofdstuk per hoofdstuk. Je mag zoveel hoofdstukken hebben als je wil, maar ik stel voor dat het tussen de twee en zeven is.

HULPMIDDEL:

- Schrijf de titels van de hoofdstukken op het overzichtsdokument en leg dit voor je respondent

AANDACHTSPUNTEN

- Interviewer is vrij om verduidelijking te vragen doorheen het hele interview, maar in dit eerste gedeelte is het heel belangrijk. Dit gedeelte van het interview zou tussen de 15 en 35 minuten moeten duren, maar mag ook langer duren als je er veel relevante informatie uithaalt.
- Heb je van elke overgang tussen verschillende hoofdstukken een korte beschrijving?

Parafraseren en samenvatten inhoudstafel levensloop. Heeft respondent de kans aan te vullen of te wijzigen. Dit vergemakkelijkt ook om naar de bijvragen over te gaan.

BIJVragen

Gebruik hiervoor de overzichtstabel om af te vinken

1. Kinderen en de ervaring van kinderloosheid: eerst algemeen: **Kan je iets vertellen over hoe je het leven ervaren hebt zonder kinderen? Was die ervaring anders in de verschillende hoofdstukken?**
 - Verduidelijkende bijvragen indien nodig:
 - In welk(e) hoofdstuk(ken) kwam kinderloosheid sterk naar voren in je leven?
 - Heb je in bepaalde hoofdstukken ooit kinderen overwogen?
 - Zijn er een of meerdere hoofdstuk(ken) waarin je je kinderloosheid echt als een voordeel zag? (+ waarom?)
 - Doorheen de levensloop: zijn er een of meerdere hoofdstuk(ken) waarin je blij/opgelucht was met het feit dat je geen kinderen hebt?
 - Doorheen de levensloop: zijn er een of meerdere hoofdstuk(ken) waarin je spijt hebt gehad van het feit dat je geen kinderen hebt?
 - Tijdens welk(e) hoofdstuk(ken) wist/besepte/accepteerde je dat je geen kinderen zou krijgen?
 - Hoe voelde je je er toen bij?
 - Hoe voel je je er vandaag bij?
2. Redenen kinderloosheid: eerst algemeen: **Hoe komt het dat je geen kinderen hebt?**
 - Verduidelijkende bijvragen indien nodig:

- Welk(e) hoofdstuk(ken) waren volgens jou doorslaggevend in de beslissing om geen kinderen te krijgen? Waarom? (→ bepaalde redenen worden aangegeven waarom er geen kinderen zijn)
 - Hoe kijk je hierop terug? (gevoelens?)
 - In welke mate zouden de redenen die je vandaag aangeeft voor je kinderloosheid, verschillen met wat je vroeger aangegeven zou hebben? Is hier een evolutie in merkbaar?
3. Effecten kinderloosheid: eerst algemeen: **Welke effecten heeft je kinderloosheid zoal op je leven gehad?**
- a. Microniveau: individueel: **Hoe beïnvloedde de beslissing/keuze tot kinderloosheid je dagelijks leven (1)/woonst (2)/ mentaal welzijn (3)/fysieke gezondheid (4)/job (5) doorheen je levensverhaal?**
- Verduidelijkende bijvragen indien nodig:
 - Hoe voelde je je bij je dagelijkse leven in dat hoofdstuk? (tevredenheid met status job/dagelijkse leven/...)
 - Waar woonde je in dat hoofdstuk? (platteland/stad, bij wie, ...)
 - Hoe voelde je je mentaal in dat hoofdstuk?
 - Hoe was het gesteld met je fysieke gezondheid in dat hoofdstuk?
 - Lukt het niet per hoofdstuk: in het geheel over levensloop
- b. Mesoniveau: sociale netwerken: **Hoe beïnvloedde de beslissing/keuze voor kinderloosheid je sociaal netwerk doorheen je levensverhaal/levensloop?**
- Verduidelijkende bijvragen indien nodig:
 - Hoe keek je omgeving naar je kinderloosheid? Reacties?
 - Heb je een groot verschil ervaren in je leven t.o.v. leeftijdsgenoten met kinderen?
 - Met wie had je veel contact in dat hoofdstuk?
 - Belangrijk persoon in dat hoofdstuk? Waarom?
 - Op wie kon je rekenen in dat hoofdstuk? Voor wat?
 - Bij wie zocht je steun in dat hoofdstuk? Voor wat?
 - Bij wie kreeg je goede raad in dat hoofdstuk? Over wat?
 - Welke hoogtepunten en dieptepunten heb je samen met deze persoon doorgemaakt?
 - Waar hield je je in je vrijetijd zoal mee bezig in dat hoofdstuk?
 - Hoe belangrijk was je werk voor jou in dat hoofdstuk?
 - Lukt het niet per hoofdstuk: in het geheel over levensloop
- c. Macroniveau: overheid: **Zijn er hoofdstuk(ken) waarin je het gevoel had dat het je ontbrak aan steun van bovenaf (overheid)? Heeft je kinderloosheid je visie op de maatschappij beïnvloed? Hoe kijk je naar de jeugd van vandaag?**
- Verduidelijkende bijvragen indien nodig:
 - Visie op kinderloosheid van de overheid?
 - Financiële steun/regelgeving?
 - Lukt het niet per hoofdstuk: in het geheel over levensloop

d. **Hypothetisch: als je kinderen had gehad, zou je leven er dan anders uitgezien hebben?**

- Verduidelijkende bijvragen indien nodig:
 - Compensatie van kinderen door iets anders?
 - Extra tijd?
 - Extra (emotionele) ruimte? (bv. meer doen met partner)
 - Coping: hoe ga je om met negatieve situaties? (~~terugvallen op kinderen~~)
 - Substitutie: kinderen 'vervangen' door iets anders? (huisdieren, zorg voor iemand, ...)

Nu gaan we het over de toekomst hebben.

B. Toekomstig script

1. **Het volgende hoofdstuk.** Je hebt reeds je hoofdstukken en belangrijke scènes van je levensverhaal uit het verleden beschreven. Gelieve te beschrijven hoe je je volgende hoofdstuk in je leven ziet. Waaruit bestaat je volgende hoofdstuk? Waar speelt het zich af? Van wat wil je in de toekomst genieten?
2. **Dromen, hoop en plannen voor de toekomst.** Gelieve te beschrijven wat je plannen, dromen voor de toekomst zijn? Wat is je hoop voor de toekomst? Wat hoop je te bereiken in de toekomst van je levensverhaal? Wat zou je graag nog eens doen? Kan je dat zelf of heb je daarbij hulp nodig?
3. **Sociale relaties.** Met wie hoop je in de toekomst contact te hebben? Op wie hoop je te kunnen steunen als je hier nood aan hebt?
4. **Visie op zorgbehoevendheid.** Wat is je visie hierop? Als er een dag komt waarop je nood hebt aan zorg, hoe kijk je hier dan naar? Hoe zou je die zorg invullen?
5. **Visie op ouder worden.** Dit interview ging over bewust kinderloze *ouderen*. Hoe kijk je zelf naar ouder worden? Wanneer kan je over iemand zeggen dat hij/zij 'oud' is? (~~kleinkinderen~~)

BIJVRAGEN

- Vraag voor elk van de drie punten hierboven
 - Waar?
 - Wie nodig? (formeel/informeel)
 - Steun? (formeel/informeel)
 - Wat nodig om te realiseren?

C. Reflectie

Hartelijk bedankt voor dit interview. Ik heb nog een vraag voor jou. Veel van de verhalen die je me vertelde, gaan over ervaringen die er uitspringen tegenover het leven van alledag. Aangezien niet veel mensen hun levensverhaal delen op een regelmatige basis, vraag ik me af of je zou kunnen reflecteren over hoe dit interview vandaag voor je was.

Wat waren je gedachten en gevoelens tijdens het interview? Hoe denk je dat dit interview invloed op jou heeft? Heb je nog iets te vertellen over het interview? Hoe vond je het interview?

INSTRUCTIES VOOR INTERVIEWER NA HET INTERVIEW

- Napraten
- Incentive/bedanking
- Is de korte vragenlijst ingevuld?
- Is de informed consent ingevuld?
- Sneeuwbal methode: kennen zij nog een 60-plusser? Aandacht voor bv. mannen of 80-plussers (waar je nog niet veel respondenten van hebt)
- Maak een kort verslag van het interview. Wat is je bijgebleven van het interview? Wat viel er op? Ging het goed? Wat ging er goed? Wat ging er moeilijker? Wat neem je mee naar volgend interview? Reflecteer over het interview, dit komt enkel je onderzoeksproces ten goede.
- Wacht niet te lang met het uittypen van het interview, het zal makkelijker gaan als je dit zo snel mogelijk na het interview doet.

Bijlage 5: Hulpdocument interview levensverhaaltechniek

Dit document is een aangepaste versie van een voorbeelddocument dat de thesisstudent kreeg vanuit de vakgroep Educatiewetenschappen aan de Vrije Universiteit Brussel.

Hoofdstuk	1	2	3	4	5	6	7
Naam/beschrijving							
Woonplaats							
Ervaring kinderloosheid							
Redenen kinderloosheid							
Micro-effecten kinderloosheid Psychisch/fysiek welzijn, job, inkomen							
Meso-effecten kinderloosheid Sociaal netwerk Contact/hulp/steun/raad?							
Macro-effecten kinderloosheid Overheid, visie op maatschappij, ...							

Bijlage 6: Informatiebrief

Deze informatiebrief is deels gebaseerd op een voorbeelddocument dat de thesisstudent kreeg van promotor Prof. Dr. Liesbeth De Donder.

Geachte heer, mevrouw,

In het kader van een thesis aan de Vrije Universiteit Brussel binnen de vakgroep Educatiewetenschappen loopt er een onderzoek naar de levensverhalen van bewust kinderloze ouderen (60+) uit Vlaanderen en Brussel.

Doel van de thesis is om na te gaan welke levenservaringen bewust kinderloze ouderen hebben, wat de redenen voor hun bewuste kinderloosheid zijn en welke effecten bewuste kinderloosheid heeft op hun leven.

Deelname aan het onderzoek houdt in dat u wordt uitgenodigd voor een individueel interview, om uw levensverhaal te vertellen. De afname van het individuele interview gebeurt door de thesisstudente, Hannelore Stegen. Op een locatie van uw voorkeur voert zij met u een open gesprek over uw leven en de rol die kinderloosheid hierin speelt. De thesisstudente zal met u in gesprek gaan aan de hand van een vragenlijst, waarbij vooral u aan het woord komt. U bent echter tot niets verplicht, uw deelname is geheel vrijwillig.

Uiteraard beschermen wij uw privacy. Voordat u akkoord gaat om aan deze studie deel te nemen, vragen wij u om kennis te nemen van wat deze studie zal inhouden, zodat u een welbewuste beslissing kunt nemen. Dit wordt een "geïnformeerde toestemming" genoemd. Wij vragen u de volgende pagina's met informatie aandachtig te lezen. Hebt u vragen, dan kan u terecht bij thesisstudente Hannelore Stegen.

We willen u alvast hartelijk danken voor de nuttige bijdrage die u levert aan het onderzoek.

Met vriendelijke groet,

Hannelore Stegen

hannelore.stegen@vub.be

0477/09.94.12

Promotor: Prof. dr. Liesbeth De Donder

INFORMATIEBRIEF

Thesisonderzoek over bewust kinderloze ouderen

Dit document bestaat uit 2 delen: essentiële informatie die u nodig heeft voor het nemen van uw beslissing (1) en uw schriftelijke toestemming (2).

Deel 1: Doelstellingen en verloop van de studie

Wat is het doel van het onderzoek?

Het doel van de thesis is om na te gaan welke levenservaringen bewust kinderloze ouderen hebben, wat de redenen voor hun bewuste kinderloosheid zijn en welke effecten bewuste kinderloosheid heeft op hun leven.

Hoe kan u deelnemen?

De concrete afspraken omtrent uw deelname worden gemaakt met de thesisstudente. In feite legt de thesisstudente met u een afspraak vast op een locatie van uw voorkeur, en het mondelinge interview wordt ter plekke afgenomen.

Hoe zullen gegevens verzameld worden?

Het interview wordt mondeling afgenomen door thesisstudente Hannelore Stegen. Bij het beantwoorden van de vragen gaat het enkel om uw mening. Er zijn geen goede of foute antwoorden. De duur van het interview kan variëren, maar wordt geschat op maximum 2 uur.

Om aan deze studie te kunnen deelnemen, moet u minimum 60 jaar zijn, woonachtig zijn in Vlaanderen of Brussel en bewust kinderloos zijn. Bewust kinderloos betekent dat men ofwel bewust gekozen heeft om kinderloos te blijven, of dat men kinderen bleef uitstellen door uiteenlopende omstandigheden tot op het moment dat kinderen krijgen niet meer mogelijk was. Uw deelname aan deze studie is eenmalig, namelijk het interview zelf, en houdt geen enkel gezondheidsrisico in.

Intrekking van uw toestemming

U neemt vrijwillig deel aan deze studie en u hebt het recht om uw toestemming voor gelijk welke reden in te trekken. U hoeft hiervoor geen reden op te geven, zelfs al hebt u eerder toegestemd om aan deze studie deel te nemen. Als u aanvaardt om aan deze studie deel te nemen, ondertekent u het toestemmingsformulier. De thesisstudente zal dit formulier ook ondertekenen en zal zo bevestigen dat zij u de noodzakelijke informatie voor deze studie heeft gegeven. U zult het voor u bestemde exemplaar ontvangen. Als u uw toestemming intrekt, zullen de gegevens bewaard blijven die tot op het ogenblik van uw stopzetting werden verzameld. Dit om de geldigheid van de studie te garanderen.

Kosten in verband met uw deelname

U zult geen vergoeding krijgen voor uw deelname aan deze studie en uw deelname zal voor u geen bijkomende kosten met zich meebrengen.

Vertrouwelijkheidsgarantie

Uw deelname aan de studie betekent dat u ermee akkoord gaat dat de thesisstudente anoniem gegevens over u verzamelt en die gebruikt voor onderzoek en in het kader van wetenschappelijke publicaties.

U hebt het recht om aan de thesisstudente te vragen welke gegevens zij over u heeft verzameld en waarvoor ze gebruikt worden in het kader van de studie. U hebt het recht om deze gegevens in te kijken en om verbeteringen te laten aanbrengen indien ze foutief zouden zijn¹. De thesisstudente is verplicht om deze verzamelde gegevens vertrouwelijk te behandelen. Dit betekent dat zij zich ertoe verbindt om uw naam nooit bekend te maken in het kader van een publicatie of een conferentie en dat zij uw gegevens zal coderen (uw identiteit zal worden vervangen door een identificatiecode in de studie).

De thesisstudente zal gedurende de volledige studie de enige persoon zijn die een verband kan leggen tussen de overgedragen gegevens. De overgedragen persoonlijke gegevens omvatten geen combinatie van elementen waarmee het mogelijk is u te identificeren².

Contact: Als u bijkomende informatie wenst, maar ook ingeval van problemen of als u zich zorgen maakt, kan u contact opnemen met thesisstudente Hannelore Stegen op het telefoonnummer 0477/09.94.12.

¹ Deze rechten zijn bepaald door de wet van 8 december 1992 tot bescherming van de persoonlijke levenssfeer ten opzichte van de verwerking van persoonsgegevens en door de wet van 22 augustus 2002 betreffende de rechten van de patiënt.

² De database met de resultaten van de studie zal dus geen elementen bevatten zoals uw initialen en uw volledige geboortedatum (dd/mm/jjjj).

Deel 2: Geïnformeerde toestemming

Deelnemer

Ik, ondergetekende, verklaar hierbij dat ik, als participant aan een onderzoek van de Vrije Universiteit Brussel:

- (1) geïnformeerd ben over de aard, het doel, de duur, de eventuele voordelen en risico's van de studie en dat ik weet wat van mij wordt verwacht. Ik heb kennisgenomen van het informatiedocument. Op elk ogenblik heb ik de mogelijkheid om bijkomende informatie te krijgen.
- (2) alle vragen heb kunnen stellen die bij me opkwamen en een duidelijk antwoord heb gekregen op mijn vragen.
- (3) totaal vrijwillig deelneem aan het onderzoek, door een levensverhaalinterview te laten afnemen door Hannelore Stegen, student aan de vakgroep Educatiewetenschappen van de Vrije Universiteit Brussel.
- (4) begrijp dat er tijdens mijn deelname aan deze studie gegevens over mij zullen worden verzameld en dat de thesisstudente de vertrouwelijkheid van deze gegevens verzekert overeenkomstig de Belgische wetgeving ter zake.
- (5) de toestemming geef aan de thesisstudente om mijn resultaten op anonieme wijze te bewaren, te verwerken en te rapporteren voor verschillende onderzoeksdoeleinden.
- (6) ervan op de hoogte ben dat ik op aanvraag een samenvatting van de onderzoeksbevindingen kan krijgen.
- (7) de toestemming geef om het interview op te nemen.
- (8) weet dat ik elk moment kan stoppen met het interview.
- (9) een exemplaar heb ontvangen van de informatie aan de deelnemer en de geïnformeerde toestemming.

Telefoonnummer van de deelnemer (vul in a.u.b.):

Naam, voornaam van de deelnemer

Datum en handtekening van de deelnemer

Thesisstudente

Ik ondergetekende, thesisstudente, verklaar de benodigde informatie inzake deze studie mondeling te hebben gegeven en ook een exemplaar van het informatiedocument aan de deelnemer.

Ik bevestig dat geen enkele druk op de deelnemer is uitgeoefend om hem/haar te doen toestemmen om mee te doen aan de studie en ik ben bereid om op alle eventuele bijkomende vragen te antwoorden.

Voor akkoord,

Datum en handtekening van de thesisstudente

Bijlage 7: Uitgetypt interview

Transcript interview 6 – 01/02/2019

Vetgedrukt = interviewer

Normale tekst = respondent

Niet te moeilijk maken he?

Nee nee nee, beloofd, het komt allemaal goed, hihi. Dus dees, ik ga u eerst dees geven, ik heb dat twee keer mee, euhm, maar dat is wat dat ik al ne keer via mail had doorgestuurd, euh, zo de informatie...

Ja, dat heeft XXX (naam partner) op haar euh, ja...

Ja, maar ge moet dat just voor mij nog een keer euh, tekenen, zodat ik euh, mijn papierke heb.

Wacht een bekke he...

Dus 't is twee keer hetzelfde ze.

Waar waar waar?

Euhm, 't is meer achteraan, de vierde bladzijde...

Ik ga heel efkes dan... de vierde, ge hebt er maar...? Ah...

Awel ja, de tweede, de achterkant.

Wacht he, ik ga heel heel heel efkes toch... <begint informatiebrief te lezen>

Ja ja, tuurlijk, tuurlijk.

Niet dat ik...

Nee nee, maar tuurlijk, ge moogt dat.

<neemt informatiebrief even door>

Ja, ik weet niet of dat XXX (naam partner) hem al voorgelezen had, want zij doet de computer betreft.

Ja, da's goed, 't is niet, 't is niet veranderd, 't is hetzelfde als...

Awel ja, 't is dat.

... dat ik via mail had doorgestuurd.

't Is daarom dat ik het al... Ik onderteken met mijne naam he?

Ja.

<leest en vult verder in>

Ja, dan moogde daar uw telefoonnummer zetten...

<vult verder in>

Den dag... den eerste, den eerste zijn we vandaag?

Den eerste februari, ja. De eerste maand van het jaar is al gedaan se.

<vult verder in>

Voila se.

Zo ongeveer?

En ik heb dat hier nog eens mee, moet ik het hier nog eens tekenen voor u, want ik heb hier nog een exemplaatje voor jullie ook, allee voor u, want sebiet voor XXX (naam partner) ook nog een apart.

<tekent>

Voila se, dat is dat voor u.

Ja, dan gaan we twee keer hetzelfde hebben?

Da's twee keer hetzelfde ja, ik ga dat hier ook gewoon nog eens efkes rap euhm... tekenen.

Maar euhm... daar staat op dat ge meer dan zestig vragen zijn, meer dan zestig jaar, maar euhm, ons ouderdom staat daar nergens niet op, ge gaat ervan uit dat dat logisch is of?

Ik ga dat sebiet nog op 't einde uw geboortedatum en zo vragen...

Ah...

... maar ik doe dat op het einde zodat we niet, nu efkes niet zo in hokjes moeten, moeten werken.

Ah ja dan is 't goed, omdat ik ja zeg moet ze toch weten dat het zo is, want anders kunde...

Haha, ja nee, dat komt nog, zeker.

Ja, da's goed dan.

Voila, dus, ik ga dees papier hier al efkes leggen, dat gaan we sebiet euh, samen mondeling efkes invullen. Dus vandaag, 't gaat eigenlijk, dus het gaat over die bewuste kinderloosheid, maar het begint eigenlijk als een verhaal van uw leven, dus we beginnen eigenlijk, we gaan eerst kijken naar uw levensverhaal, en dan gaan we een beetje kijken naar de rol die dat die kinderloosheid in uw leven gespeeld heeft. Dus het begint vanuit echt uw leven, en dan specifieker gaan inzoomen, euhm, dus...

Vanaf mijn jongere leven al, van als ik...

Ja, ge moogt dat eigenlijk sebiet zelf invullen, ge gaat direct zien hoe dat dat in zijn werk gaat, euhm, da's zelf hoe dat ge wilt, er zijn geen juiste of foute antwoorden, allee ik

bedoel, het is volledig uw verhaal, 't is ook geen klinische sessie of zo he, het is puur voor mijn thesis gewoon, dus...

Ja ja...

... ge moogt gij zeggen zo veel of zo weinig als dat ge wilt. 't Is volledig vrijwillig, het wordt ook anoniem verwerkt, dus allee, daar moogt ge ook zeker van zijn.

Alles, alles, alles mag gezegd worden, ik heb absoluut niks dinges, maar ge moet het allemaal terug kunnen op zijn plaats zetten he, zoveel jaren terug, ik moet wel een bekke terug kunnen...

Ja, awel, maar dat gaat sowieso in orde komen, ik ben daar zeker van. Euhm dus, ik ben het ook aan het opnemen omdat ik het achteraf moet euhm, moet uittypen ook helemaal, dus euh... voor de rest, ik weet niet of dat ge nog specifieke vragen hebt? Anders...

Euhm, niet echt speciaal nee.

Nee, als ge doorheen het interview een vraag hebt, dan moogde 't altijd vragen he.

Ja, oké, niks speciaal, dat zal misschien wel komen als ik euh...

Ja, als we bezig zijn, haha.

Hahaha, de vragen zullen wel komen he? Ah ja...

Da's goe. Dus de eerste vraag, allee de eerste vraag, het eerste stuk dat we eigenlijk gaan doen is: stel, ik vraag aan u, uw leven is een boek. En ge moet uw leven onderverdelen in verschillende hoofdstukken, ik stel voor tussen de twee en de zeven hoofdstukken om het overzichtelijk te houden, welke hoofdstukken zouden er dan in dienen boek staan? Dat kan chronologisch zijn, maar dat kunnen ook thema's zijn bijvoorbeeld he, dus dat kan heel... op verschillende manieren. Stel, uw leven is nen boek... En we gaan dat dan hierop efkes invullen, de namen daarvan.

Mmm... Ja, als ge, als ge, als ge uw leven terug overdenkt, achter 71 jaar, dan euhm, ja, dan gaan we natuurlijk in, in, in, in hokjes denken he.

Mmm...

Dus hoe was het toen ik jong was, heel jong was? Hoe was de tweede periode van rond de 20 jaar? En hoe is de volgende periode dat we nog werken? En dan komen we aan de periode dat we gepensioneerd zijn. Dus dat zijn een viertal...

Een viertal hoofdstukken?

... een viertal hoofdstukken die ik toch zou kunnen... he, hoe ziet ge..., dat is zo een beetje..., ik denk dat dat...

De manier?

... dat mijn, mijn, mijn gedachtegang zo ongeveer is, van toen ik echt jong was, toen ik rond de 20 was, tussen 20 en gepensioneerd, en dan achteraf, dat zo ongeveer.

Oké, ça va. Dus de eerste van, pakt ja nul tot 20 jaar zoiets dan?

Euh...

Ongeveer?

Euhm, wacht efkes, ge doet twintig, en dan twintig, ja, van nul tot twintig jaar, ja, ja, toch wel ongeveer.

Ja, oké... En dan twintig tot...

Ja, dan zijn we al aan drie niet meer he, want ge hebt eerst heel jong, en dan van twintig tot aan het pensioen zeker he? Dan zijn we maar in drie hokken eigenlijk niet meer he.

Ja... Hebde er liever vier? 't Is hoe dat ge wilt he?

Ik heb er liever vier, maar ja, heel jong dan van nul tot 12, en van, van 12 tot, in dees geval tot 20, en dan van 20 tot euh, pfff, alhoewel ja, <mompelt>, ja, da's goed.

Dus van 20 tot 60 zoiets?

Van 20 tot... Ja ja, prepensioen he, tot zestig he.

En dan tot nu dan?

En dan tot euh, nu he.

Oké... ça va, dus dan moogde gij mij nu zo een keer gewoon stuk per stuk vertellen wat dat er in die hoofdstukken euh staat, ik ga af en toe iets opschrijven, maar daar moet ge u niks van aantrekken he.

Ja ja, nee nee. Het zit hem zo, dus van, van nul tot euh, tien twaalf, zoals we gezegd hadden he, dan euh... herinnert ge u dat mama en papa alletwee gingen werken, eentje in ploegen, moeder in ploegen, van vijf tot één uur of van één tot negen uur, en vader in de dagploeg, van 7u30 tot vijf uur, die tijd. Dat betekent dat ge... als kind dikwijls... geen ouders hebt die thuis zijn, da's al punt één, omdat ze moeten werken, maar dat ge het geluk hebt, dat ik het geluk heb, had, dat mijn grootouders, dus de moeder en de vader van mijn vaders kant heel kort bij ons woonden, op een paar honderd meter van bij ons, en ik daar opvang had. Dus altijd als... dat betekent dat, ik moest daar heel dikwijls gaan slapen als moeder vijf-één stond en vader moest gaan werken, moest ik gaan slapen bij mijn, mijn grootouders. De week dat mijn moeder van één tot negen moest werken, dan niet, dan was zij 's morgens thuis. Dan werd ik wel opgevangen na het school, dus dat zijn al zaken die ge als kind... Het is nu wel zo dat ik heel heel goei, te goei, euh, grootouders had die u dan te fel bedorven, want ik was en-, op die moment was ik enig kleinkind, euh, mijn vader had nog een zus, nog een broer die iets jonger, die jonger was als hij en een zuster. Euh... maar daar waren geen kinderen. De... mijn vader zijn zuster is ook mijn tante dus, is ook euh, altijd euh, die is nooit getrouwd geweest, heeft ook nooit samengewoond, en mijn oom, die was als ik heel heel jong was, die was eigenlijk gebrekkelijk, die had een, één been was korter als zijn ander been, die had dus door omstandigheden jaren in euh, in De Haan aan zee toen in dienen tijd... het is nu, ik denk dat dat nu, ik weet de benaming niet goed van die kliniek nu, daar waar dat nu veel jonge kindjes gaan

met astma en zo, met dinge, het heeft een naam, in De Haan aan zee is er een... senatorium of zoiets.

Preventorium, kan dat?

Of preventorium.

Ja zoiets he? Eén van die twee, haha.

Ja haha, maar ik ken die..., maar dat is nu... En toen in die tijd was dat dus, ja, he, daarvoor... Dus ik was dus als enig kleinkind heel fel... verwend, zeker door mijne peter dan, door mijn grootvader. En dan zijt ge niet altijd even braaf, want als mama en papa iets zeggen, want die waren dan... dan euh, he, ging ge naar grootva.

Hihi, ja.

Dat zijn zo een beetje de... de, de, de, de zaken die ik onthouden heb tot aan uw tien twaalf jaar, als ge echt altijd iemand nodig hebt om voor u te zorgen. Dan natuurlijk, vanaf, vanaf... twaalf jaar, zelfs voor mij al iets jonger want door het feit dat ik altijd veel alleen was en dat ik dan én verwend was én de jongens euh bij ons in de straat, wij woonden dus just op de rand van XXX (stad) eigenlijk, in XXX (dorp) waar dat de suikerfabriek staat, en euh... rond de kerk eigenlijk. En de kameraden waren allemaal minimum twee jaar ouder.

Ah ja...

Dat was nu just zo omdat... ik was dan veel alleen, in plaats van met die die jonger waren, ging ik met die die ouder waren. Dus dan had ge niet veel die dinge nodig, en dan... ik heb nooit, nooit op het slechte pad geweest, dat zeker niet, maar ja, kwajongensstreken, haha...

Hihhi...

... kwajongensstreken uitgestoken. En euh...

Zoals? Nu wil ik een voorbeeld he, hihi.

Euh, van alle zaken, maar om een dingske te zeggen, bijvoorbeeld, euhm, en dat voorbeeld was nu eigenlijk niet zo braaf eigenlijk, een anekdote die ik mij, die ik mij herinner, toen in die tijd hadden wij allemaal een vark dat wij zeggen, dat was dus een, ja, hoe zeggen ze dat in schoon Vlaams, een katapult? Nee, dat is dus een... waar een rek in is, en ge trekt, en daar kunde iets...

Een steentje of zo?

Ja, een steentje, de benaming...

Een katapult he?

Awel... ja, een katapult. Dus, zo bijvoorbeeld, en eerst was dat zo euh, met zo'n elastiek en met een steentje of zoiets, en toen had ik van die haakskes, en daar schoot ik naar de meisjes hun..., of als er iemand door kwam, naar die, naar die benen of die dinges he. Tot als de police mij toch pakte.

Gepakt heeft?

Gepakt heeft. En mijn vader mocht die, ik ken de benaming niet juist, die katapult, ik zal het maar zeggen, die katapult, hij mocht, dus ik zat nog op het politiebureau, en hij mocht die komen terughalen, op eigen verantwoordelijkheid, hij heeft mij wel teruggehaald, maar de rest is daar gebleven. Da's zo'n anekdote, er zijn nog, ik ga daar..., ik zal seffens misschien nog op een paar zaken komen in, in, als ik aan het vertellen was. En voor de rest euh, heel vlug euh... meisjes, meisjes, beetje meisjeszot eigenlijk, ik ben altijd over, over mijn gans leven eigenlijk heb ik altijd graag zonder, en dat wil ik nu toch zeker nog eens herhalen, zonder ook maar één keer over de schreef te gaan, euh, ik bedoel euh, nu ook, als ik voel dat er één..., als er soms..., ja, toen was ik nog kind en dan was ik heel jong, nu ben ik dan, he, "oud". Euh, en als ge nu soms zaken hoort van ne man, of iets misdaan heeft met een jonge vrouw of met kindjes, daar word ik altijd rastig van, daar word ik razend op, daar word ik... daar zou ik kunnen..., ik zou die averechts ophangen en zo, dus dat heb ik zeker nooit gedaan, in die ganse periode heb ik nooit één meisje of één vrouw aangeraakt zonder dat... dat wil ik toch wel zeker... maar ik heb wel altijd heel..., en dat heb ik dus wel geërfd van mijn vader, die dus meer dan 80 jaar geworden is, en die ook altijd, ben ik zeker van, dat was een hele, soms veel te brave, man, ook voor mij, was voor mij... en mijn moeder was heel streng, en mijn vader was veel te braaf, en zij moest de strenge zijn om mij een beetje tussen de lijnen te houden. Het was altijd mama die moest euh..., want mijne pa was veel te braaf. Maar ook het, het, het graag naar meisjes en nu nog altijd, nu nog altijd naar jonge vrouwen kijken, *kijken*, dat is iets dat ik van mijn vader geërfd heb, daar ben ik euh... Ik ben daar misschien wel..., ik heb daar geen problemen mee...

Hahaha... maar ja, kijken is oké he, haha.

Haha, kijken, da's oké, da's ook de reden waarom..., wij gaan veel op vakantie nu, XXX (naam partner) en ik, wij gaan heel veel op vakantie. Wij gaan altijd naar de zon, en dan zeggen ze, dan zeggen mijn kameraden "Naar de zon? En waarom gade gij nooit niet skiën?" Ik zeg "Maar daar hebben de mensen veel te veel kleren aan!". Hahaha...

Hahaha, da's een feit.

Maar dat zeg ik ook, dat zeg ik ook zo.

't Is dat, ja voila.

Ik zeg het altijd zoals het is, <in het plaatselijk dialect> dan is 't maar ook zo he, dan is 't maar ook zo he.

Hahahaha, ja ja ja, voila, kijk.

Dus... Dat heeft misschien niks te maken met geen kinderen te hebben, maar dat is zo, dat is een algemene levensstijl en, en, en, en, en weet ge...

Ja.

Nu, dan zijn we zo ongeveer ja... en dan zijn we boven de twaalf jaar he, dat we dat jong zijn en naar 't school gaan. Euh, wat school betreft heb ik altijd euhm, middenmoot geweest, ik heb nooit niet de ambitie gehad om bij de eersten te zijn, altijd middenmoot en altijd gepasseerd, altijd door. Ik heb euh, ik ben te voet naar school gegaan, in de kleuterklas omdat mijn ouders dan naar,

moesten werken, en toen in diene tijd, dus, en ik ben dus, tussen haakskes, ik ben geboren in, op euh, XXX (dag + maand) '47, XXX (dag + maand) '47, dus euhm, ik weet niet wat de regelingen toen waren, maar ik ben te vroeg naar de kleuterschool geweest, maar ik heb die altijd..., dat betekent dat ik te vroeg naar XXX (stad) kwam, want al mijn kameraden die van XXX (dorp)..., ge kwam naar dé grote school, euh, op twaalf jaar, ik was er maar te goei elf. Ik was overal door, maar ik heb dan ook euhm, al mijn studiejaren, ik ben dan hier naar de technische school gekomen, technische school gekomen, en ik heb de vier jaar plus het vijfde jaar specialisatie euh... heb ik allemaal doorlopen zonder, zonder ene keer...

Zonder problemen?

... maar altijd in de middenmoot.

Ja.

Tien, twaalfde, vijftiende zo altijd, dus dat was wel. Dan een tijd speelde ik voetbal, ook van als ik jong was, van mijn jaar of twaalf, dertien, toen in... Nu spelen ze al voetbal, de gastekes gaan nu al sjotten vanaf ze vijf jaar zijn, vind ik veel persoonlijk te vroeg, maar ja, toen was dat, toen begonnen wij op elf, twaalf jaar bij de voetbal, ook altijd euh, middenmoot en altijd mij goed kunnen..., werd er in eerste ploegen gespeeld, tot bij de tweede ploeg in KVK XXX (stad), toen was dat Racing Club XXX (stad) nog, dus dat allemaal zo lichtekes doorlopen. Ben gaan werken, ook weer een jaar te vroeg, als ge vroeger naar school gaat, zijt ge vroeger afgestudeerd en moet ge te vroeg, moet ge te vroeg gaan werken.

Ge kunt niet anders he? Da's waar.

He, ik ben direct gaan werken, ik heb nog wel de euh, de vakantie gepakt, dat had ik wel goed bekeken, want ik kon eigenlijk direct gaan werken in de suikerfabriek omdat mijn vader daar werkte en mijn grootvader heeft daar..., wij hebben drie volledige generaties suikerfabriek gedaan. Mijn grootvader, van de eerste minuut tot de laatste minuut, gepensioneerd, mijn vader, van de eerste minuut tot de laatste minuut, gepensioneerd, en ik ook. Wij hebben nooit één van de drie ooit één minuut ergens anders gewerkt. Toen, en da's een anekdote, dat in zo'n systeem toch wel allemaal, omdat ik het vandaag nog lees in de krant, toen euh, ik ging werken nog, euh, dan zijn we nu..., ik ben 71, ben begonnen op mijn 17, toen werkten daar in de bietencampagne ongev- meer dan tweeduizend mensen in de suikerfabriek. Vandaag de dag, de bietencampagne is juist gepasseerd, er werkten nog dees jaar 250 mensen in de bietenfabriek. Nu is de bietencampagne, is gedaan, nu staat vandaag in de krant, zijn ze nog met minder als 200 mensen. Toen waren er meer dan 2000 mensen. Dat zijn ook, daar heb ik ook aan meegewerkt, want ik was XXX (benaming functie). Dat betekent, in die veertig jaar, waarvan ik meer dan 30 jaar automatisatie gedaan heb, want automatisatie bestond niet toen ik begon te werken, toen was ik dus mechaniker, en ik werkte in de suikerfabriek een jaar of vijf, zes, en toen is eigenlijk automatisatie in de bedrijven opgekomen. Euh, dus dat betekent, waar wij aankwamen met twee of drie man van onze dienst, en daar werkte op die afdeling vijftig mensen, en wij vertrokken na een half jaar, dan werkten er nog 10. Ik kon er ook niet aan doen, het was m'n job.

Tuurlijk, ja. Technologie he, op dat moment...

Ge kunt, ge kunt, ge kunt niet anders he.

Nee, nu nog altijd he, Proximus en zo.

En dat is dan nog een keer, dat is dan nog eens helemaal, het nog eens voor honderd percent gewisseld in onze periode, dus dat betekent, in de periode dat wij zelf alles deden in de suikerfabriek, automatisatie en alles opvolgen, waren wij tot 15 mensen op de afdeling. Houdt u nu vast, toen ik vertrokken ben op brugpensioen..., waren we nog met twee.

Goh...

De reden daarvan is dat door het systeem wij ons eigen ook buiten werkten, want wat is er dan gebeurd, omdat wij te du-, tussen haakskes te duur, als stielman, wij werden eigenlijk voor de bedrijven te duur, want wij waren daar twaalf maand op twaalf, wat gebeurt er nu vandaar in die bedrijven, zij huren een buitenverdrif in, en zij zeggen "wij willen dat machien, wij willen... op die afdeling moet er dat gebeuren". Die firma, die komt, die plaatsen wat ze moeten plaatsen, <klapt in handen> en die zijn terug weg.

Ja, ja...

En wij waren ook niet meer nodig.

Nee, da's waar, ja.

Dus wij zijn bij die duizend die ook weg zijn.

Uiteindelijk wel, ja... Ja ja, kijk... En dat was toen ge dan op brugpensioen ging? Dus het kwam dan uit eigenlijk?

Dat kwam dan perfect uit, het kwam dus echt perfect uit, want dus de suikerfabriek, de volgorde van het systeem eigenlijk, heb ik heel veel geluk gehad dat het allemaal zijn eigen mooi opgevolgd heeft. Ik ben in de automatisatie kunnen gaan, ik heb er..., dat was een heel, dat was een heel goei job door het feit dat ge... het was weer een beetje iets speciaal, en het waren de mannen die het moesten doen he, euh, tot als ik wou op pensioen gaan, want eigenlijk al, door het feit van geen kinderen te hebben en door het feit dat mijn vrouw XXX (naam partner) ook euh..., mijn vriendin, ook werkte he, en dan we eigenlijk altijd goed gespaard hadden, goed ver-, heel rustig geleefd hadden, kon ik, wou ik vroeger op brugpensioen, ik wou zelfs vroeger op brugpensioen gaan, ik *wou* op brugpensioen gaan. En dat paste allemaal perfect. Op 57 jaar ben ik dan kunnen gaan, op 57 jaar ben ik kunnen gaan, en dat euh, paste perfect.

Ja.

Dus waar waren we nu? We waren zeker boven de 12 tot aan de 20.

Ja.

Heb ik dus euh, schoolgelopen, en dan vanaf mijn zeventiende, ja 17, nee ja..., ik werkte in..., ik zou in XXX (maand) 18 worden, en ik ben in september beginnen te werken in de suikerfabriek. Dus dat was de negende maand, en ik werd in XXX (maand) 18 jaar.

... werd ge 18, ja.

Dus zoveel te vroeg, maar dat ongeveer het dinges, het euh... Euh, daartussen ja, tussen die 20 gaat ge gewoon schooldingen, niet echt speciaal, niet echt, ja, toch wel natuurlijk he, want toen was de periode, ik zeg het want..., en nu komt het dus eigenlijk, van euh, de basis van, van waarom geen kinderen, die ligt dus eigenlijk heel jong, want die ligt tussen die, tussen die twaalf en die twintig. Dat, dat is de basis eigenlijk van, euh, van dinges... Door het feit dat ik, dat mijn, mijn, bij mijn grootouders drie kinderen waren, kijk mijn vader, die dan de oudste was en veel te braaf, niet achter he, hij was weg, maar echt nen hele goeie mens, dat daarachter een oom komt die euh, euh, een jaar of vijf, schat ik, jonger was als mijn vader en die gebrekkelijk was, die zijn karakter misvormd is omdat hij als heel jong mei-, jongske van..., nu moet ik een schatting maken, want dat..., van een jaar of, of, of tien ongeveer, schatting maken, moet er iets gebeurd zijn, moet die gevallen zijn of moet er iets gebeurd zijn, en die heeft dus een, een ontsteking gekregen in de, in het been, in de heup ergens, en dat was niet te genezen, en die, dat, die been wou niet meer, wou niet meer groeien. En dan is mijn oom dan, in dienen tijd, gelijk dat ik zeg in De Haan aan zee was een, we hebben het juist genoemd, een prematorium...

Een preventorium?

Een, een, een, toen een kliniek, en daar heeft die verschillende jaren moeten verblijven.

Ah ja.

In dienen tijd. Vervoer was er niet, auto's hadden..., grootvader had geen auto, het was dus..., en dat jongetje lag daar aan machienen, en ze hebben dat been gerokken, dus ze hebben dat altijd langer en langer getrokken. Op het eind van de rekening, toen hij dus naar huis gekomen is en het gestopt was, was dat toch nog zo'n tien twaalf cen-, tien centimeter, dat blok zo, dat blok..., tien twaalf centimeter verschil, dus als hij teruggekomen is, had hij een houten blok in dienen tijd, zo ging dat zo he, dat was gewoon een houten blok van tien of twaalf centimeter, komt gij terug als jong gasteke, en die zijn karakter was eigenlijk misvormd. Die heeft zich de rest van zijn leven afgezet tegen de hele wereld, alleen niet tegen mij.

Ah nee, kijk...

Ik was zijne..., als 't er van mij iemand..., he dus euh, ik was de goeie, ik was de brave, en euh, niemand mocht van mij ook maar één woord zeggen of het was ambras.

Ja, amai...

Maar tegen al de rest, tegen zijn ouders, tegen mijn vader, tegen iedereen, tegen kameraden, 't was altijd iets, met XXX (naam nonkel) was het altijd problemen. Hij had het woord, als het niet was zoals hij het zei, dan was het miserie. Dus dat betekent voor die grootouders en voor iedereen niet plezant voor toch nog een kind te hebben, dienen tweede.

Want ze hebben dan twee kinderen gewoon gehad?

Dat waren er twee, dan komt dan de derde, want er was nog een tante. M'n tante is ook altijd een heel moeilijke geweest.

Mmm, oké...

Ook een heel heel moeilijke. Zo moeilijk dat ze ook euh, van haar eigen wist dat ze gene man moest pakken of niet moest getrouwd worden, want dat was toch geen avance. He, voila, dat erbij, en ook, ook heel moeilijk. En nu zijn we terug weer opnieuw, ik wa-, mijn tante was acht jaar, acht en half jaar ouder dan ik, dus als ik geboren ben, alles valt misschien niet... Als ge het hoort zal het terug...

Nee nee, da's niet erg...

... dat zal misschien allemaal niet..., maar zo ongeveer, tante was acht jaar ouder dan ik, en ik was dus dat enig kleinkind, die al rotverwend was door de grootouders omdat de ouders werken waren en die zeiden... "jaaa...", en "als er iets scheelt, dan ga ik wel naar, naar, naar peter" zei ik toen, en als ik bij peter was, dan mocht, mocht er niemand niet meer aankomen. En m'n tante, die heeft mij dan ook mee grootgebracht, ik was acht jaar jonger, en ik was ook die hare god.

Kijk... Ja, als enige kleinkind...

Ze heeft mij alles geleerd, leren dansen, toen ik echt..., als jong gasteke, twaalf jaar oud, kon ik dansen, kon ik boogiedansen en kon ik... zoals ne grote he? Dus dat betekent dan, en dan had ik gelijk dat ik juist had gezegd daar, als ge dan ouder wordt op die tien twaalf, en dan zijn de kameraden ook nog eens twee jaar ouder, en euhm..., ik mag dat ook van mijn eigen zeggen, ik kan niet ver- dat ik wel zo slecht in euhm... heel mooie jongen ook en zo, dus ik had vriendinnekes en nog eens vriendinnekes, vriendinnekes te veel, en zo, dat zijn allemaal anekdotes, maar dat zit er dan ook tussen dan he, dat, dat, die... en dan zei peter..., peter had dus eerst mijne pa, dan mijne nonkel die zijn karakter misvormd is spijtig genoeg door wat hij aan de hand gehad heeft, dan m'n tante die het niet kon hebben..., m'n tante en mijne nonkel, mijn tante en mijn oom, dat was erger als water en vuur, als die mekaar konden..., als ge gezegd had, "we gaan dat niet moeilijk maken, we gaan dus..., we geven u twee messen, en jullie gaan alletwee ste-", bang, en die zouden mekaar doodgezien hebben. Dus dan zijt ge met drie kinderen, en twee daarvan kunde gij niks mee doen, en als ge dan een goeie hebt, die hebben de Duitsers in de oorlog weggehaald, dat was m'n vader. Dus dat betekent dat bomma en peter, hadden er drie, een hele goeie maar die hebben de Duitsers weggehaald, is wel teruggekomen, ziek, heel fel ziek teruggekomen, vader, met angststoornissen, tot de laatste dag van zijn leven schrik gehad van de Duitsers, als ze de muur weggenomen hebben in Duitsland heeft hij gezegd "da's geen enkel probleem dat ze die muur wegnemen" zegt hem, maar ze moeten hem er nu rond bouwen. Die had tot de laatste dag schrik van de Duitsers, van als er nog iets komt, en daar zijt ge dan vader en moeder van. En dan komt ook wel een beetje de basis, het kan dat niet alleen zijn want het moet ook binnenin mij gezeten hebben, maar dan komt nog de basis van, als ge dan rond u zestien, zeventien, tegen die grootvader praat en ge denkt dat ge een grote jongen zijn, en ge praat over dingen, en dan zegt diene "als ik het moest kunnen herdoen, ik zou geen kindjes meer kopen, want...", en dat is dan de uitleg. Was ook een hele..., mijn grootvader en mijn grootmoeder waren ook twee heel heel brave, goeie mensen, gelijk mijn vader, die..., mijn vader had alles van hem, en de andere twee niet. Hoe dat komt, dat weet ik ook niet. Dus daar ligt dan misschien van wat er in diene kop zit, ik denk dat daar de, de, de, de...

De basis...

... de echte basis..., en dan natuurlijk komen we in het vervolg, als enige zoon en er wordt ook niet meer, en nu moet ik het woord vinden eigenlijk wat dan achteraf wel dikwijls ook tegen XXX (naam partner) en mij gezegd wordt, dat wij dus euhm, hoe is het, ik kan de naam niet vinden nu, alles voor uw eigen en niks willen delen.

Egoïst?

Egoïsten! Dus mensen die geen kinderen hebben, die worden op een zeker moment een zekere periode, in hun leven worden die door, door, door veel anderen, niet door allemaal he, maar die worden wel egoïsten genoemd. En misschien zit daar wel iets in.

Mmm, ja...

Misschien zit daar wel iets in. Ik wil dat niet, ik wil dat niet honderd percent euh, nee, ... Want, en dan komen we... Ook door het feit..., en het zit misschien alle-, alleen zijn, alleen enige kleinzoon zijn, altijd maar mmm, nooit niet moeten delen, en dan grootvader die zoiets zegt.

Ja...

Ik denk dat daar de, de, het zaad, het zaadje zit van... En dan natuurlijk komt het volgende, dat er ook door het leven dat ge dan achteraf vanaf uw twintig krijgt, komt er ook geen kind bij, er kan altijd een kind bij als ge een kind wilt kopen, maar er was ook een reden om geen kinderen te kopen, omdat... Ik ben dus de eerste keer getrouwd op mijn twintig jaar. Mijn eerste vrouw was er negentien. Ik was één dag twintig jaar. De reden waarom ik getrouwd ben, dat is... euh, een paar jaar daarvoor kwam bij ons in XXX (dorp), bij mijn grootouders kwamen altijd dins-, kwam daar een ijskreeventer door, met ijskreeem. En ik werkte in de suikerfabriek. En ik had tegen mijn grootmoeder gezegd, "se", die twee mensen, die noemden XXX (naam ijsverkoper) en XXX (naam ijsverkoopster), dat zijn nu XXX (adjectief locatie) uitdrukkingen, XXX (naam ijsverkoper) en XXX (naam ijsverkoopster). Ik zeg "als die ooit stoppen met hun ijscrème, <klopt op tafel>, dan wil ik met crème rondrijden, da's zo". Dus dat gaat door, het jaar erna nog niet, het jaar daarna, de zomer erna was ik negentien jaar, en mijn grootmoeder zegt "wilde nu nieuws weten, zij gaan stoppen met de ijscrème, ze gaan het overlaten", ik zeg "dan ga ik dat doen!" Maar ik werkte. Heb ik mijn vader kunnen overhalen, want wij hadden nooit zaken gedaan, altijd gewoon gaan werken alleman, gewoon zaken gedaan, kon ik mijn vader overhalen om euh, dat mogen over te nemen.

Ja... zie ne keer...

Voor die reden ben ik ook zo vroeg getrouwd.

Ja, oké...

Want in dienen tijd, nu gaan we efkes het jaartal, geboren in '47, dat was '67, zomer '67, daarvoor, toen waarde pas meerderjarig op 21 jaar, alleen als ge getrouwd waart, <mompelend> konde meerderjarig, wordt ge meerderjarig omdat ge getrouwd waart. Om zaken te doen, moest ge in XXX (stad) meerderjarig verklaard worden in dienen tijd. Dan kon ge alles doen, ge waart getrouwd, ge kon zaken doen, maar ge kon niet lenen. Dat kon ge niet. Maar ik had geld nodig en ik had niks, heb ik van euh, mijn eerste vrouw haar broer, haar oma en van mijn moeder haar stiefvader euh, geld gekregen dat ik dus moest teruggeven natuurlijk he, maar zonder interest, die ik moest teruggeven,

iedere maand moesten die mensen geld hebben. En toen heb ik, heb ik met ijscrème rond gereden samen met mijn eerste vrouw dan toen he, toen ging dat zo. Toen ging ik 's nachts werken in de suikerfabriek, alle nachten, vijf dagen per week, en ik reed in de dag rond met ijskreeem, zeven dagen per week, zeven op zeven.

En slapen euh...?

Nee, ah nee, ge kunt niet slapen, ja, ik kon slapen he, door het feit dat ik werkte tot vijf uur 's morgens, van negen uur tot vijf uur, was ik in mijn bed en ik, ik, ik woonde hier op vijf kilometer van, vier kilometer van 't suikerfabriek af, ik had geen auto, ik had maar een brommerke, ik had niks. Euh, een huisje gekocht, een krotteke eigenlijk gekocht om met die ijscrème te werken, ik had wel die camionette natuurlijk van de ijscrème, maar om werken te gaan had ik dus ni-, had ik een brommerke. Dus om half zes, tussen half zes en kwart voor zes lag ik in mijn bed, en dan kon ik slapen tot, als alles goed ging, want die ijscrème werd zelf gemaakt, die maakte mijn vrouw dan toen, he, die melk werd zelf gehaald 's morgens om zeven uur, en die werd gemaakt, die was klaar op de middag, en dan ging die de frigo in, en het ijskreeem van de dag ervoor werd gebruikt..., werd dus gedraaid tot ijscrème, dat was toen nog pap die wij maakten, echte pudding in dienen tijd, die moest dan afkoelen voor een dag, nee... Dus, als alles perfect verliep, kon ik slapen tot een uur of half elf ongeveer iedere dag. Alles klaarmaken, om twaalf uur vertrekken en moeten we al gegeten en al, twaalf uur, vertrekken met ijscrème, tot ongeveer acht uur, kwart na acht, en dan direct werken. Dus kinderen kopen, dat was ook moeilijk he?

Dat zat er niet in he?

Maar... Eigenlijk zat het er niet in, maar eigenlijk hoefde het ook niet, en, wat achteraf misschien niet gebleken is, mijn eerste vrouw, ook niet toen. Was dat een beetje onder druk van mij of niet, dat weet ik niet, want ze heeft achteraf wel een dochter gekocht.

Ah ja, toch, ja... Oké, ja...

Dat hebben wij dus gedaan, dag en nacht. Het is wel zo dat toen, een ijskreeemventer reed maar zeven maand uit ongeveer, geen gans jaar. Dus wij reden uit, wij vertrokken paasmaandag, in XXX (dorp), met de paardenprocessie gingen wij staan, en dan ging-, reden wij rond tot september.

Ah ja, en dan...

Maar in september begon de bietencampagne. Drie ploegen zaterdag en zondag, dag en nacht, in dienen tijd alle dagen, de laatste jaren mocht dat niet meer, ge moest alle zeven dagen een dag rust nemen, maar over vijftig jaar... Is het vijftig? Ja. Toen bestond dat niet he. Toen was dat een campagne, alle dagen, van den eerste tot de laatste. Dat was dus tot, toen in dienen tijd niet meer tot na Nieuwjaar, tot Nieuwjaar, Kerstmis ongeveer, de bietencampagne, en dan was het wel die... Maar die drie maanden dan tussenin, tussen dan in sep-, zelfs ook nog in de bietencampagne, dus nee, direct na de bie-, na de, na de ijskreeem, euh, was het dus bietencampagne. Dan werkte ik drie ploegen in dienen tijd, en voor één-negen, als ik van één tot negen werkte 's morgens, of van vijf tot één 's namiddags, dan ging ik met een euh, oom van mij, die had een dinges hier in XXX (stad), die z-, dat was XXX (naam firma), XXX (naam firma). Dan ging ik iedere dag mee het dak op, televisieantennes zetten, ook zaterdag, ook zondag.

Da's gek he...

Gek he?

Ja, zoveel jong.

Wat gebeurde dan? En dat is dan wel een, een, een, een lesje misschien voor jonge mensen ook, ge moet werken om iets te bekomen, maar als ge overdrijft, dan loopt het mis.

Ja, oké...

Als ge van uw 20 tot uw 27 cru uitgedrukt 17 uren per dag werkt, dan hebt ge geen tijd voor uw vrouw.

Nee, nee...

Dan hebde wel achter die zeven jaar geld, maar dan is die vrouw zoveel gewoon geworden, en toen zei die tegen mij "ik wil ne rijke". Zij dacht dat ze dan niet meer moest werken, of minder moest werken, dat was natuurlijk het ideaal, als ge dus als jong meisje, als dat uw gedacht is en ge pakt ne rijke, maar ge pakt dan ene dat ge zelf niet meer moet werken, dan hebde goed gepakt. Maar als ge ne rijke pakt en ge hebt pech, ze heeft dus wel harder, de laatste jaren misschien nog harder moeten werken als mijn nieuwe vrouw, als XXX (naam partner), maar ik heb haar dat gegund, wij zijn uit mekaar gegaan, we hebben nooit ruzie gehad, we hebben alles mooi verdeeld, euh, zij is met ne jongen gegaan, ne jongeman hier in XXX (stad) die de papa nen hele grote bloemist was, zij is in die zaken gegaan en ze heeft tot haar 64 gewerkt in de bloemenzaak. Ze heeft hard gewerkt, ze zal er... en ik heb haar dat altijd gegund, want nu, XXX (naam partner) en ik, wij zijn bij haar bloemen gaan kopen he? Daar was geen haatgevoelen, wij hebben... iedereen we-... ik heb het geluk gehad dat ik met XXX (naam partner) de lotto gewonnen heb.

Ah ja...

XXX (naam partner) was maar op die moment, was ik dus 27, want we zijn van ons 20 aan 27, alles weg, Schluss met de zaak, euhm...

Dus die ijscrèmekar was dan gedaan?

Crèmekar was gedaan, want we gingen uit mekaar. Toen had ik nog kunnen zeggen "ik ga nog", heb ik gezegd "no, no, dat niet meer he, nu gaan we efkes normaal doen", zij he-, ik heb dan nog wel na mijn uren wel gaan werken nog, nog antennedienst en zo van dat allemaal, maar dat van die crème en zo allemaal niet meer. Ik werkte nog de helft van wat ik tevoren werkte, m'n acht uur en dan nog een keer iets bij, dat wel he. Maar ja, zo van dat allemaal, dus dat is ook allemaal zaken die... en dan, 27, en dan natuurlijk was dat... en waarom XXX (naam partner) echt dat opgekozen heeft, die stond daar van de eerste moment, XXX (naam partner) was maar een dikke 17, ja, 17, die werd dus in januari 18, we zijn met mekaar gegaan, september zeker he? Efkes nadenken... Ik denk in september just. Euh, den elfste... november, 10 november, de feestdag, zijn we bij mekaar... dus zij was, zij werd, ging wel 18 jaar worden he. En euh, ja... maar wat toen, dat is dan redelijk kort in dat zelfde jaar dat ik al met XXX (naam partner) begonnen ben eigenlijk, toen werd er ook gezegd "ja, het zal al wel tevoren, het zal tev-", er was niks tevoren, helemaal niks, dat was nog zo een jong

maske ook, maar toen natuurlijk was ik wel alleen, en ik was ook nog jong, 27 zijt ge nog jong he? Als man he? En zij was er bijna 18, maar ze had toen al de, de, de... ja, zij... Het was eigenlijk al een meisje van, van 20 eigenlijk.

Ja, hoe ze eruit zag?

Zij zag er echt uit als een meisje van 20, 21. Euh, ze was, ik denk dat..., ze was toen iets struiser gebouwd dan dat ze nu zelfs is, ze was..., dus het was niet dat dat een kind was he.

Nee nee nee...

En ja, die omstandigheden allemaal, ja. Ik zeg ja, ik had nog wel een beetje willen wachten, maar ik zeg, als ik nu nog wacht, ik zag goed genoeg dat, wat voor loemes errond zaten, ik zeg, hier wachten en dan kom ik te laat. En ik heb er nooit genen dag spijt van gehad natuurlijk he, ik heb er nooit genen dag spijt van gehad. En nu zoveel jaren later is het nog altijd...

Ja...

Perfectie bestaat zeker niet he?

Nee ja, maar toch...

Die zal wel niet bestaan he, de perfectie.

Nee, ja...

Maar euh, achter 44 jaar kennen en even samenwonen denk ik dat er heel weinig...

Ja...

... heel weinig euh, beter bij mekaar vandaag den dag nog kunnen omschieten als dat wij het kunnen. Dat is euh, een feit. En dan natuurlijk komt ge bij mekaar, en ik had dan toen in, ja, toen kinderen zeker niet meer. En, daar is heel heel heel heel vroeg over gepraat met XXX (naam partner). En zij was van de eerste seconde ook van 't gedacht "ik wil ook geen kindjes", XXX (naam partner) was ook toen, euhm, die is, ge zult als ge ze straks ziet, die is nu tweehonderd percent vrouw, die is, was toen, euh, een jongske, een dinges-type, mijn type want ik moest geen...

Geen te...

Ik ga het woord misschien niet gebruiken maar he?

Zeg maar, hahaha.

Een schijtkutteke, dus die moest ik dan niet hebben, ik moest een, een, een... het moet wel een meisje zijn, maar niet van die die euh, dat er <in plaatselijk dialect> zo een hele santamaria opligt he.

Hahaha.

Dat moet ik dus niet hebben. En XXX (naam partner) was helemaal dat type, en die is dus altijd meer en meer en meer meisje, vrouw geworden, en zij was dat type. Maar XXX (naam partner) bijvoorbeeld ook, wij zijn nu nog altijd niet getrouwd, als ik, ik ben er 100 percent zeker van, als ik

vandaag aan XXX (naam partner) vraag om te trouwen, dat ze morgen, morgen wuif-... Maar het eerste wat ze altijd gezegd heeft, "als ik ooit trouw...", ze was 17, 18 jaar "als ik ooit trouw? Als ik ooit trouw? Ik moet niet trouwen he, ja, wij gaan misschien wel trouwen, als XXX (naam respondent) gepensioneerd is, en als hij dat is, nooit in het wit he", dus XXX (naam partner) is zo'n meisje die nooit in het wit zou willen trouwen, ook nooit geen kindjes wou.

Nee, ja...

Zij zal misschien...

Ja...

... 100 percent te goei zeggen waarom he, want vroeger zei ik..., vroeger was het wel altijd, durfde ik ook te..., als 't er iem-..., "ja, maar *ik* wil geen kinderen", en dan verbeterde zij mij altijd, XXX (naam partner) zei tegen mij zo "XXX (naam respondent), ik wil ook geen kinderen", want ik durfde al dikwijls zeggen..., ik sprak niet in hare naam, als we dan jonger waren werden we daarop aangesproken, wanneer kinderen, wanneer kinderen, wanneer kinderen, en dan zeg ik van "ik wil geen kinderen!", en dan was XXX (naam partner) altijd "maar ik ook niet!"

Nee voila. Dus ge waart alletwee overtuigd?

Ja. Niet dat zij mij ooit, want dat heeft ze, dat heeft ze tientallen keren gezegd, als ik zei "ik wil geen kinderen", dat zij verbeterde "ik ook niet". Dus het zit er echt in.

Ja, ja ja, mmm...

Want ze heeft dus geen..., het is maar een maand of vijf zes geleden dat ze eigenlijk haar beste vriendin, dat ze eigenlijk lastig was op haar beste vriendin omdat die, die was zo een beetje, die wou per se hebben dat wij geen kinderen hebben omdat ik het niet wou, en dat ze er misschien spijt van heeft en die zaken, en dat is 100 percent niet waar, en toen is ze efkes kwaad geweest zelfs, ik heb een beetje moeten verzoenen eigenlijk, omdat ze dat niet nam omdat haar vriendin het maar bleef herhalen, en haar niet wou geloven, was ze echt kwaad. Het is bijgelegd, ze heeft het zo, ze heeft het zo gelaten, maar ze heeft daar wel een heel slecht gevoel... Die had al een paar keren toch al wel wat dit, en 't was dat en 't was vanalles, da's een beetje, een beetje, een beetje jaloezie van, van... omdat die, die heeft één zoon, die heeft er nu nog een zoon en een dochter bij omdat ze gescheiden is en met een andere man gegaan die dat twee kinderen had. En die heeft ze er moeten bijpakken, niet met haar goesting. Daar zijn kleinkinderen die ze er moet bijpakken, niet met haar goesting. Hare zoon wel, hare zoon wel he, en die zijn twee klein kinderen ook, maar de ander moet ze erbij pakken, en daardoor is ze een beetje jaloers, zij heeft er moeten pakken, en wij hebben geen gepakt. En nu wilt ze absoluut ons schuldgevoelens geven dat we er geen hebben. En ook, omdat ze wel..., en daar heeft ze dan wel een punt, waar ligt dan de reden dat wij alletwee oneindig graag kinderen zien?

Ja...

En dat kunnen we niet, da's ook zoiets, ik zal..., in dees interview, dat is ook iets dat niet altijd denk ik bij alle mensen zo zal zijn, wij zien alletwee oneindig graag kinderen en XXX (naam partner) twee keer oneindig. Dus die, die, die, die, die gasten, thuis, waar wij woonden, daar wa-, is het bad, het

dinges, den douche eigenlijk, en het ligbad, dat was geen ligbad, dat was uitgemetst met feillant (?) stenen omdat dat..., en dat was dan een 60 centimeter, 70 centimeter hoog, opdat we daar water konden indoen opdat er daar een stuk of twee van die gasten konden in zwemmen, zo van dat allemaal. Dus die we allemaal, nu nog, woensdag zijn wij twee van de gastekes gaan halen, dat zijn dus al de achterkleinkinderen van XXX (naam partner) haar zus, die zijn we gaan halen aan 't school, onze XXX (naam kindje), die veel naar hier kwam he, zei "tante, en wanneer ik, en wanneer ik", nu woensdag gaan wij die halen want... en zelfs de kinderen van haar, haar zussen, de broer, die spraken af "ja maar, gij zijt geweest, nu is 't mijnen tour", en die zijn..., dus wij nog altijd, nog altijd zien we oneindig graag kinderen. En hoe kunde dat met mekaar matchen?

Ja, omdat dat niet bij iedereen zo is he?

Ik, ik ga ervan uit dat gij nog bij mensen, of nog met mensen zult... en ik denk toch niet dat iedereen voor zijn eigen uitgemaakt heeft... he, wij hebben nu tussen haakskes enen echte, da's onze XXX (naam metekind partner), dus wij zeggen *onze* XXX (naam metekind partner), veel mensen, die... da's een hele goeie voetballer, die heeft dan euh, eerste provinciaal gespeeld, bijvoorbeeld in XXX (gemeente), nu speelt die in XXX (gemeente), he, dus, daar was het zo, dus heel veel van die andere supporters, die denken dat wij XXX (naam metekind partner) zijn ouders waren omdat wij..., en toch is dat niet. Maar wij, wij... hij wordt voor ons ook aanzien als... Want dat is ook van die regels... Nu nog, ik ben ook nooit geen euhm... peter willen zijn. Ik ben een drietal keren gevraagd door familie en door een vriend om peter te zijn van hun kindje, en ik heb dat niet gedaan.

En waarom niet?

Euh, XXX (naam partner) heeft dat ene keer gedaan, ik heb dat niet gedaan, omdat ik op die moment, en dat is ook misschien, en dat li-, moet ge ook wel ergens iets van "waarom geen kinderen? Waarom geen peter?", omdat ik op latere tijd, ik wou geen verantwoordelijkheid nemen voor sommige zaken. Dus ik was van het principe, en ik ben van het principe, en dat is ook zo waarom onze XXX (naam metekind partner), omdat wij hebben XXX (naam metekind partner) en XXX (naam partner) zijn meter voor XXX (naam metekind partner), voor mij is peter worden, dat is misschien in de moderne, bij de moderne mensen misschien niet meer zo, als ik ze "ik neem het peterschap aan van iemand", en er gebeurt iets met die ouders, zij gaan scheiden, zij overlijden, dan wou ik van mijn eigen, als daar iets mee gebeurt, dan word ik daar papa van. Ik ben daar peter van, ik neem mijn verantwoordelijkheid. Als ik niet met mijn gans leven die verantwoordelijkheid wil nemen, als er toch maar iets moest gebeuren, dan doe ik het niet. En dat is de reden waarom ik het niet gedaan heb. Punt één, omdat, het was met iemand waar ik op voorhand wist, dat koppelke, daar komt toch miserie, dan moet ik niet de verantwoordelijkheid pakken van de miserie, dus da's op voorhand. Dat is ook omdat ik mijn gans leven van als ik, en dat is ook weer, want zo kom ik wel op uitleg waarom wel en waarom niet, ik heb in mijn gans leven altijd, en daar heb ik nu een beetje problemen bij, beslissingen genomen of in mijn gedachten, als ik iets wou doen of iets wou beslissen, dan dacht ik altijd, en hou u nu vast, *twintig* jaar voorop.

Ah ja.

Da's bijna niet te doen. Denkt gij maar eens twintig jaar voorop.

Ja da's, da's heel ver he.

Dan zegde "dat kan niet, dat kan niet, dat kan niet, dat kan, dat kan *niet*", maar je kunt een prognose maken. Ge kunt zeggen, "als ik nu dat doe, wat zou er binnen twintig jaar...", als ge een kind koopt, dan weet ge, dan kunt ge wel twintig jaar, en dan kunt ge veertig jaar, en dan kunt ge zestig jaar, dat kunt ge perfect met kinderen, heb ik ook gedaan. En nu zeg ik soms tegen kameraden, tegen jonge mensen, tegen de familie: "denkt er niet te fel over na, als ge aan kinderen toe zijt, dan moet ge kinderen kopen".

Dan moet je dat doen?

Dan moet je dat doen! Want als ge begint af te wegen wat er kan gebeuren met een kind tot zijn twintig, durft daar maar eens aan denken als ge straks op den trein zit, of doe het best niet, en wat er dan gebeurt tot z'n veertig...

Ja, da's waar... Er kan veel gebeuren he? Ja...

In alle tijden, het is van alle tijden, en het is voor alle tijden. En dan is de kans groot dat er nog veel meer mensen geen zouden kopen, dus zeg ik "denk er niet over na, koopt een kindje en ge zult wel zien".

En gij in den tijd dacht daar wel zo over na?

Dus ik heb dat altijd gedaan, enorm. Niet alleen over kinderen, over huizenbouw, mijn moe-, ik was alleen, verdiende goed geld, dus wat zijn de betrachtingen van die ouders met een zoon alleen, "oooh, als diene nu ne mooie villa koopt, met alles d'erop en d'eraan", he, mijne zoon, mijne zoon kocht gene villa, want voor diene villa te kopen, moest mijne zoon toen gaan lenen. Ik heb nooit in mijn leven geleend, ik heb nu de eerste jaren die drie mensen moeten afbetalen, daarom moest ik twintig uren werken per dag, alle maanden moest ik betalen, en ik had just genoeg over om een boterham met confituur. Niks, niks had ik niet meer die eerste jaren. Maar achter een jaar of..., ik ga niet overdrijven, niet te veel, drie jaar, was dat ook allemaal betaald, want die sommen waren toen niet zo groot van zo'n huis, een oud huizeke. En de overname van de ijskreeem, die heeft mijn vader en mijn moeder betaald. Toen in dienen tijd, als ge 't nu vergelijkt, een aalmoes, 70.000 Belgische frank, da's nu niks meer, kunt ge niks meer mee doen, euh, als ge ne goeie elektrische fiets koopt zijt ge het kwijt, dus soit. Maar die hebben die betaald, en ik heb mogen werken, ze hebben gezegd "gij wilt werken? Dan moet gij werken", ik heb dat gedaan. Achter een jaar of drie, vier, <klapt in handen>, was alles betaald, maar ik moest nog gaan werken in de suikerfabriek natuurlijk he. Ik had toen wel allemaal bij ons thuis, want toen in de jaren..., ik had een zwembad bij ons vanachter, ik had een paard, ik had het allemaal, maar ze moest een rijke hebben, en ik moest gaan werken. Dat komt er allemaal zo weer tussen he. Dus ik dacht altijd, mij niet met mijne rug tegen de muur, dus ik moet gene chique villa hebben, ik moet..., ik heb dat huis helemaal verbouwd, want met het verkoop van dat huis hebben wij hier van onder een mooi appartement gekocht, een huis dat toen niks kostte en dat ik wel helemaal verbouwd had, ook ik en XXX (naam partner), alles uitgeslagen, bijgebouwd, alles... We hebben daar ook alles vernieuwd, dat was bijna een nieuw huis, we hebben dat verkocht, we hebben hier een mooi appartement gekocht vanonder, en we hadden nog geld over, ziedet? Dus... maar altijd twintig jaar in tijd gepast.

Ja... En hebde daar nu spijt van?

Nee, nee.

... dat ge dat zo gedaan hebt?

Nee, ik heb daar gene spijt van, echt niet. Het..., waar ik wel..., en, en, en, ja... spijt... Wat ge dan wel hebt, ik heb, van als ik geboren ben, heeft mijn moeder mij altijd, ik lag nog in de wieg, "sparen XXX (naam respondent), sparen, ge moet sparen, ge moet altijd maar sparen", ja, dat heb ik dus gedaan, ik heb mijn hele leven gespaard. <zucht> En nu krijg ik het niet op, hahaha.

Haha, nu zit ge met een overschot?

Da's cru he?

Hahaha, ja, ja...

Nee, da's cru, nee! Als ik, als ik, als ik de grote man uithang, dan is het euhm, binnen zes maand op.

Ja, voila, awel ja... Da's ook relatief he...

Binnen zes maand is 't op. Aan het leven, als ge 't leven blijft leven gelijk dat ge het altijd geleefd hebt, dan komt ge als gepensioneerde, want nu toch, ze komen allemaal "waaah, en 't is ni genoeg, en 't is ni genoeg", als ge leeft gelijk als ne werkmens, en ge hebt gelijk als wij noemen twee een pensioenke, dan komt ge toe met uw pensioen, ze moeten niet..., ge kunt geen vier keren <fluit>, en ge kunt geen zes maanden, of misschien <mompelend>, maar ge kunt niet in de Canarische eilanden gaan zitten in Tenerife, dan moet ge in plek van Tenerife, moet ge naar Marokko gaan, dat kost de helft van de prijs, enzovoort enzovoort. Als ge leeft zoals wij altijd geleefd hebben, als gewone mens, konde mij..., ik heb 1500 Belgische fr-, 1500 euro pensioen en XXX (naam partner) heeft er zeker ongeveer 1300.

Ja.

Daar komen we gemakkelijk mee toe. We hebben wel een eigen huis, want het is mensen die moeten, die... Ik kan wel zeggen, mensen die op pensioen gaan, die niks hebben en die moeten huren, dan zal het iets moeilijker zijn, en zeker als ge alleen valt.

Ja, als ge met twee zijt...

Dat wil ik niet betwisten, dat wil ik niet betwisten, daar wil ik mij niet over... Ik kan niet alles een rekening maken, maar ik bedoel maar, als ge met twee zoals wij nu, en, en, en, en ge krijgt zelfs nog binnen, want da's ook allemaal rap gezegd van mij nu, ik heb nog over nu, maar het is rap gezegd, ik krijg ook nog 600 euro binnen van, van beneden.

Ah ja, van dat verhuur.

Ik heb ook nog een paar garages hier en daar, dus op 't leste van het spel he...

Ja, oké.

Maar toen mijn moeder er tachtig werd, of nog iets ouder, toen is ze van gedacht veranderd, en toen zei ze "XXX (naam respondent), probeer het op te doen".

Ah ja... En toen zat gij daar met uw spaarpot.

Hahaha. Zijn we er?

Hahaha, ja, ja.

En daar zit ik nu soms... door het feit dat ge altijd gespaard hebt, en heel heel dingetjes geleefd hebt, rustig he, gespaard, zo simpel is 't, gewerkt en gespaard, en nu moet dat, want nu zijn we ook weer niet klaar soms om <mompelend>, als ik er niet meer ben, dan moet er al een pak terug naar de staat gaan aan successie. Als XXX (naam partner) er niet meer is, en het moet, de bedoeling is voor onze XXX (naam metekind partner), dan is 't er meer dan de helft terug aan successie. En dat is een spijtige zaak. Zij hebben u iets of wat..., met schenkingen hebben ze een beetje aangepast, ze zijn aan 't..., he, er zijn enorm veel schenkingen gebeurd dees jaar, enorm veel meer als vroeger, omdat euh, onder de 150.000 euro is het maar drie percent, en het zou een 700 euro zijn voor de schenking, maar nu weet ik niet, weet ik niet just wat er dan gebeurt met die notariskosten, met dat nieuw beschrijf en zo vanalles, weet ge, want anders zouden we nu al euh... <mompelend>. En dat is dan als ge ouder wordt, euh, ik ben mijnen tel kwijt, hoe zijn we feitelijk? Ben ik gepensioneerd?

Euh ja, ik denk het wel he, dus nu zitten we van 60 tot nu feitelijk.

Van 60 tot nu, ja dan euhm, euhm, XXX (naam partner) heeft dus 32 jaar gewerkt, die is tien jaar jonger als ik, maar die heeft op haar werk, door haar werkomstandigheden heeft die problemen gekregen met haar schouder, door de beweging die zij moest doen altijd, want euhm, vroeger was alles controleren in microscopen, vroegere jaren, om die kwaliteitbewaking van het bietzaad te doen, zaten zij zeven van de acht uren in een microscoop, om te zoeken naar, mmm. Maar de laatste tien jaren, of nog langer, was dat allemaal computergestuurd, ook weer, en toen moest zij dus met die computer, en dan moest zij een beweging doen en dat is het probleem met haar schouder. Ze heeft moeten thuisblijven, ze heeft dus twee jaar thuis gebleven, dus zij heeft alle dok-, wij hebben alle dokters van België tot in Luik geweest, overal geweest, zij is euhm, hoeveel maanden, acht maanden, negen maanden, heeft zij dus op heel regelmatige basis naar de pijnkliniek in XXX (dorp) moeten gaan, en ze hebben dat niet kunnen genezen.

Ah ja, oké.

Dus wij konden zelfs niet meer dansen, want ze kan... Nu, nu kan ze, nu kunnen we terug een halve, een halve boogie, want ze kan maar een keer of zes, zeven draaien. En wat is er gebeurd na 32 jaar dienst in euh, XXX (naam firma), is zij, moest zij terug gaan werken van de ziekenbond, want zo gaat dat he, ge moet gaan werken, en dan komt ge in de XXX (naam firma), en dan zeggen ze "we kunnen u niet gebruiken", ze smijten u buiten. Nu moet ik wel zeggen, ik was content dat ze haar afgedankt hadden, want ik was al thuis en het jaar erna was zij thuisgebleven en zij wou nog absoluut gaan werken want die is daar ziek van geweest, ze wou absoluut gaan werken, ze is ziek geweest daarvan. En euh, maar ze is thuisgebleven. En sindsdien leven wij als God in Frankrijk he.

Ja, voila.

We hebben dees hier wel, dat werk hebben we nog gedaan tussenin, maar soit, dus nu gaan wij drie tot vier keer op verlof he.

Ja, per jaar zo...

Per jaar he.

En waar gaat ge dan allemaal naartoe?

Wij, ja, vroeger hebben we dus alles gedaan he, we hebben eerst zes jaar met een euh, met een caravan, een ouw caravanneke die ik euh, opgemaakt had zelf, een ouw caravan zelf opgemaakt en daar zijn we zes jaar mee op verlof gegaan. Altijd met een scooter mee in die caravan ingewerkt, ik had die helemaal omgebouwd, ingewerkt. Dan euh, hebben we die caravan, die is dus euhm, die was een ouw, een heel ouw Wawake, een Belgisch ouw Wawake, misschien 25 jaar oud, ik kan het niet schatten, die is daar door haar pootjes gegaan op de autostrade naar euh, naar Spanje, naar Frankrijk, dezelfde baan naar de Route du Soleil, is die door haar poten gegaan, de kant op en we hebben die moeten achterlaten. Dan hebben wij een camionette gekocht, een Yashica, een grote camionette van Toyota, en die heb ik ook omgebouwd terug zelf, tot mobilhome, met euh, ne moto vanachter erop, en alles d'erop en d'eraan, televisie in, video in, bed in, koelkast in, alles d'erin. Zes jaar met die mobilhome, euh, zelfgebouwde mobilhome, heb ik die verkocht want toen hadden mijn ouders, die hadden een caravan in XXX (badplaats), een st-, de grootste trekcaravan, voor vijf personen, en die gingen een nieuwe kopen, en die zegden "ja maar, neemt gij die caravan toch, da's toch...", mmm, ik had het misschien niet moeten doen, heb ik die camionette, die dinges weggedaan en heb ik terug zes jaar gedaan met die camion-, met die caravan van mijn ouders. Zes, twaalf, achttien, en dan hebben we gestopt, en nu was eigenlijk, ik zo niet maar XXX (naam partner) toch zeker, om nu rond te trekken, we hebben al die landen gedaan, allemaal met caravan, met m'n motor op, ne moto of ne scooter bij, dus staan, dan gingen we drie weken in 't groot verlof toen, als we werkten nog he, we werkten nog he, pakte ge een groot verlof van drie weken, gingen we drie weken... Hebben we al die landen gedaan, dan zijn we beginnen te vliegen, en dan zijn we beginnen met het vliegtuig te gaan he.

Ja, dus eerst was 't eigenlijk Europa meer?

Eerst was 't Europa tot in euh, Joegoslavië en, en, en Dubrovnik en al die dingen, we hebben ook allemaal die heel, Joegoslavië, toen in die tijd was dat nog Joegoslavië he, hebben we samen die hele kust gedaan, de Franse kust gedaan, de Bel-, de Spaanse kust gedaan, allemaal. En dan zijn we beginnen... vliegtuig he. En dan gingen we regelmatig naar Tenerife, verschillende keren geweest met het vliegtuig. In dienen tijd was dat dan twee weken <onverstaanbaar>, en zo altijd maar meer en meer he, en nu gaan we dus altijd, nu zijn we pas terug, het is daarom dat we nu zo laat, dat we nu pas afgesproken hebben, we zijn pas terug van drie weken Egypte, nu blijven we zes weken thuis, nog vijf zeker, en dan vertrekken we drie weken Marokko, dan blijven we een week, een maand of drie vier thuis want dan is het hier prachtig op het terras, en dan vertrekken we 28 augustus terug 4 weken naar Marokko, en tegen binnen een maand zeker zullen we kunnen terug boeken voor de paar maand erna, want de zomerboekingen stonden, dan zijn we terug de volgende..., april is nog winterboeking, maar dan moeten we terug boeken voor mei, juni voor de volgende, en dan, dan is 't terug boeken, dus toch nog altijd minimum 3 of 4 keren he. En dat doen we ook altijd onder ons

getweeën, hier zijn wij alle dagen met vrienden en met familie en we hebben nu ook, XXX (naam partner) is koffiedrinken, ik ga koffiedrinken, altijd... maar op vakantie, die 3 of 4 weken, da's onder ons getweeën.

Ja, quality time.

Quality time, wij getweeën. Vroeger, we hebben rondreizen gedaan, Turkije rondreizen gedaan, Spanje, we hebben overal rondreizen gedaan, en nu is 't gewoon nog strandvakanties.

Ja, voila, op 't gemak?

Op 't gemak, relaxeren, wandelen, euh, niet naar de sneeuw.

Nee, nee hahaha.

Want daar hebben... Hahaha.

Da's een feit, minder kleren he.

Da's een feit, daar hebben ze kleren aan he?

Tuurlijk.

Ik denk dat, als ge dat, als ge dat moest, moest in die richting zeggen, XXX (naam partner) zou het ook zeggen denk ik, die zou hetzelfde...

Is 't echt? Hahaha...

Die... Ja eej, ze kent m-, ze was maar een kind he.

Ze kent u al langer he, 't is dat.

't Was maar een kind he.

Ja ja ja, oké.

Wat dat ge wel hebt, dat... zij is ook, ex, echte vrouw, <onverstaanbaar>, XXX (naam partner) is al eenenz-, nee, die is 62 geworden nu van de 24ste he.

Ah ja, voila.

En ge gaat echt stoem staan, da's echt nog een hele mooie vrouw he, dat is een vrouw die, die... Met tien jaar minder stopt dat niet, dat is echt, die heeft daar altijd, ik zeg het, da's onwaarschijnlijk, van joeng, jongetje... Weet ge wat type? En ik had dat direct gezien he, dat meisje die nu dat spel op gang gebracht heeft van die jongeren allemaal, van die scholen.

Ah jajaja, die Anuna...

't Is een jongetje he? Maar ze heeft het ook gezegd al he.

Ja jajaja, dat ze het niet goed weet...

"Ik ben geen meisje, ik ben niet meisje, ik ben niet jongetje"

Die slag zo?

Ik had het direct gezien.

Ja, ge wist het al voordat ze het gezegd had.

Maar dat is het punt. En hoe zit dat bij XXX (naam partner), XXX (naam partner) was...

... was zo?

Eigenlijk wel zo.

Ja, ja, ja, ça va.

<in plaatselijk dialect> Da's straf ('kreis') he?

Ja, da's zot he...

<in plaatselijk dialect> Da's straf ('kreis') he? En dat die dan wel tweehonderd percent vrouw wordt!

Ja, ja, da's die evolutie van ja...

Ja, ja, ja, maar het zat er echt ook niet echt in!

Nee, nee...

Natuurlijk, en dat is dan haren uitleg, zij kwam wel achter vier jongens, en het was op een boerderij, zij had nooit niks gezien als jongens, zij speelde met de bal, een pop had ze niet, één heeft ze mij altijd gezegd, een zwart manneke had ze, een poppeke, ja, weet ge...

Hahaha...

Maar die had geen, die had geen enkel dingetjes met meisjes, dat was altijd met jongens...

Ja, ja, ja...

Maar ze was het niet, en dan kon ze toch honderd percent naar vrouw he.

Maar dat kan he, ja...

Nu is zij meer vrouw als veel vrouwen van haar ouderdom he, zij verzorgt haar tot en met he.

Ja, ja, ja, kijk... Oké, keigoed.

Keigoed.

Voilà. Dus, we hebben nu die hoofdstukken zo wat overlopen, ik heb hier al een paar dingen gehoord dus da's, allee, dat, we zijn zeker heel goed bezig, dus qua, ik wilde just efkes weten, qua woonplaats, dus da's altijd hier rond XXX (stad) geweest?

Altijd in XXX (stad), altijd, ja, op, wel op 4 kilometer van XXX (stad), in euh, XXX (dorp) of in XXX (stad).

Ja.

Dus altijd... XXX (dorp), maar XXX (dorp), dat is XXX (stad), dat noemen we een voorstad, da's eigenlijk, ja, da's eigenlijk een voorstadje, dat bestaat eigenlijk niet op de kaart, XXX (dorp), dat is euh...

Oké...

Altijd in XXX (stad) en rond XXX (stad) ja.

Oké, dus altijd hier in de buurt. Oké. Euhm, wat ik u wel eens wilde vragen, want er zijn drie grote luiken dat ik eigenlijk aan het bekijken ben, dus dat zijn de erva-...

Zeg, dat moet wel aangeklapt he man, ik dacht dat wij...

Nee maar 't is, het ding is, we hebben al veel dinges gehoord...

<zucht>

... dus uiteindelijk, allee, gaan die andere stukken wat rapper kunnen gaan, euhm, dus het zijn die ervaringen, die redenen en die effecten die dat voor mij heel belangrijk zijn. En wat dat ik toch eens zou willen vragen is hoe dat ge het leven ervaren hebt zonder kinderen, dus dat zijn vooral zo gevoe-, dus spijt heb ik al eens gevraagd, dat is er zo niet geweest?

Nooit. Nooit gene second.

Euh, maar zo, hoe was dat zo, een leven zonder kinderen, als ge dan, allee, dat eigen leven, die ervaring echt zo, van uzelf he.

Van mijzelf...

Want sebiet komen nog sociale contacten, nu is 't efkes gij als individu zo. Die ervaring...

Ik heb, ik heb nooit of nooit ene second spijt gehad dat ik geen kinderen heb, da's al één zaak, dat is dus echt een zaak. Wat ook de redens daarvan zijn, zelf, ik ben nu nog vandaag de dag..., da's ook heel speciaal he... Ik ben geen type om opa te zijn, en iedere dag of drie keren per week dat ik een kleinkind aan het school moet gaan afhalen, dat interesseert mij niet. Die kinderen mogen komen, die kinderen komen hier, maar die komen wanneer het *ons* past. Er moet niemand ons niet vragen van drie dagen per week kinderen te houden, dat doen we niet, wij hebben al honderden keren tegen mekaar gezegd, "een geluk dat we er geen hebben", "een geluk dat we er geen hebben want dit, want dat". Ook nu zei ik ook..., nu kinderen ook, ze gaan het huis uit, ze trouwen of ze gaan samenwonen, ge moet de kamer niet uitbreken want ze komen nog terug.

Mmm, ja...

Cru uitgedrukt: <in plaatselijk dialect> "Houdt u gereed, want ze komen nog terug".

Ze komen terug, ja...

Niet allemaal, maar als we de wrijvingen zien vandaag de dag, en wij hebben... Ik, samen met XXX (naam partner) dan, de eerste zeven jaar met... had ik gene second tijd voor... Ik was dag en nacht..., ik had ook geen leven, ik heb veel gemist dan op die moment, maar dat komt niet door de kinderen,

dat komt gewoon door, <klopt op tafel>, door te willen werken en door te willen verkavelen en door te willen een basis hebben voor de rest van mijn leven, want dat is ook heel belangrijk, een basis voor de rest van uw leven. Want ge kunt bouwen, maar ge moet altijd eerst fundamenten leggen, en dan kunt ge bouwen. Veel van de jongeren, gij zijt ook nog zo jong, heel veel, nu is het principe van de jongeren, niet allemaal he, ik moet ze allemaal weer niet..., maar ook veel "wij willen nu leven". Ik zeg niet dat dat slechter is he.

Nee nee nee...

Zeker niet he! Niet mis verstaan he!

Nee nee, hihi.

Maar eigenlijk willen jongeren *nu* leven. 't Is daarom dat er zoveel hotel mama, want ze willen *nu* leven. En dan zullen ze wel zien achteraf.

Ja, ja.

Bij ons was dat vroeger niet, enfin, over vijftig jaar was dat zo niet. Toen was dat "eerst bouwen, en dan kunnen we leven".

Ja, voila.

Ik zeg niet dat dat beter was he, dat wil ik absoluut niet zeggen he.

Nee nee, maar da's een verschil he?

Maar het verschil is enorm, het verschil is enorm.

Mmm, oké... En hebde ooit zo het gevoel gehad van zo, een echte soort van opluchting, dat er een moment was in uw leven dat ge dacht "oef, een geluk dat we er nu geen hebben"? In een situatie...

Heel dikwijls.

Voila...

Heel dikwijls, opluchting van...

Opluchtingsgevoel...

En zeker dan als... ja, als ge dan rond u, want daar hadden wij dan ook spijt van, wij leven wel een beetje, wij leven nogal fel mee met XXX (naam partner)..., ik heb dan al geen broers en geen zussen, maar wij leven nogal heel fel mee met haar zusters en haar broers, en als er daar dan problemen waren, gezondheidsproblemen met de kinderen of de grotere kinderen of als ze al groter waren, of er waren problemen met, met, met scheidingen, miserie, ellende, dan hadden wij... "we hebben eigenlijk geluk dat we er geen hebben". Dus dan had ge, dat was genen boel omdat gij geen hebt en zij wel, maar dat is al, zelfs nog maar spijt hadden dat zij eigenlijk problemen hadden en dat wij eigenlijk toch geen hebben.

Nee ja...

Op dat punt wel, maar voor de rest...

Dus meer dat ge zo het gevoel hebt van "en wij hebben er geen en wij zitten hier en wij kunnen niks doen", zo dan?

We proberen altijd wel te helpen.

Voila, in de mate van het mogelijke?

Wij doen wel... in de mate van het mogelijke doen we 't, en we doen dat nog regelmatig, als we kunnen helpen op alle punten, dan doen we dat.

Sowieso, ja.

Dan doen we dat zeker. Maar wij hebben geen..., dus wij hebben dat probleem..., we hebben geluk dat we er geen hebben, want wij hebben dat probleem niet.

Nee, ça va, oké.

Zij vallen... Er zijn er ook veel die op ons terugvallen... Zeg, ik krijg hier warm jong.

Krijgde vapeurs? Hahaha.

Hahahaha, da's een goei, <hoest>, da's een goei. Euhm, wat ge wel hebt als ge geen kinderen hebt, da's wel een feit he, door het feit dat zij, haar zussen hadden kinderen, zij vallen op ons wel heel regelmatig terug.

Ja, omdat ze weten dat gelle er geen hebt?

Voor de kinderen, maar ook op sommige andere zaken.

Ah ja, toch ook. Zoals bijvoorbeeld? Financieel meer?

Soms financieel ja.

Ja, ja, ja, dat wel.

En dan helpen wij ook, en dat weten ze.

Ja.

En euh, dat ook wel.

Oké, ça va. Euhm... dus dat zijn zo die ervaringen, want ik heb wel al zo wat dingen gehoord he, dus wacht he, ik ga gewoon eens zien dat ik hier niks...

Ja, maar dat staat hier wel op dat spulleke.

Ja ja ja, 't is dat, dus ik kan dat allemaal terug herbeluisteren. Euhm, dus ja, de volgende ging eigenlijk over de redenen he, hoe komt het dat je geen kinderen hebt? Dus ik heb het gevoel dat dat enerzijds, ja, begonnen is met uw grootvader dan...

Ik denk de basis, de basis zeker..., ik heb altijd het gevoel gehad de rest van mijn leven dat het wel daar vertrokken is.

Ja.

Dat door het feit dat ik euhm, mijn grootvader dienen uitleg gaf, en ik voelde, ik heb die dus, ja, van mijn ganse leven, mijn jonge leven heb ik dat allemaal meegemaakt met, met, met mijn vader en mijne nonkel en met mijn tante, die me zeer tot en met... Ik heb dat allemaal meegemaakt, als ge dan toch drie kinderen..., met wat zijn we dan bezig he?

Ja, ja, zeker...

Met wat zijn we dan bezig? Dat, en dan nog het vervolg is dan dat ik twintig jaar vooruit dacht, dus als ik nu kinderen koop, binnen twintig jaar, enzovoort, dat is de basis denk ik van, van, van geen kinderen, van geen kinderen te hebben.

Nee, en dan later met het werk dan, dat het eigenlijk zeker...

En dan het werk, op die moment, natuurlijk, kinderen kopen gaat altijd, er zijn mensen die ook die zaken doen, die meer zaken als ik gedaan hebben of, en die het ook doen, als ge met twee moet gaan werken en ge hebt twee kinderen, ik ken mensen die in ploegen werken, en, en, en hij voor de middag en zij na de middag voor met die kinderen... Weet ge, als ge kinderen wilt kopen, kunt ge altijd kinderen kopen. Dat kan de uitleg niet zijn, het is dat ge er geen *wilt* kopen, dat ge geen koopt, niet omdat er een ander... denk ik toch he, dat het uit de binnenkant komt. Maar ik blijf nog altijd erbij dat het eerste gevoel en het eerste basis komt van wat ik meegemaakt heb bij mijn grootvader, en dat ik daar alle dagen was zagezegd, en euh, ja, als ge dan, en dat is ook zo he, als ge dan, want dat is ook, als ge altijd durft nadenken "als ik, bijvoorbeeld kinderen, wat kan daarmee gebeuren?" Ik, weet ge dat ik nu schrik heb als die gasten nu gaan, ze hebben er al veel gekocht he, dus achter XXX (naam partner) haar zusters, en die kinderen en die hun volgende kinderen, er is nog één in verwachting, euh, ons XXX (naam familielid) is nog in verwachting, weet ge dat ik bang ben als daar een kindje moet komen?

Ah ja...

Ik heb altijd schrik dat er iets zou zijn.

Met dat kindje?

Met dat kindje.

Ah ja, in hun plaats dan?

Ja.

Ja ja ja, ja...

Ik had daar voor mijn eigen, ik had daar voor mijn eigen schrik van, ik zou daar voor mijn eigen enorm schrik van hebben, ik heb nu ook schrik, ik ben altijd zo blij als ne zot als dat kind..., ik heb altijd schrik dat er met dat kindje iets zou zijn.

Ja, ja. En zou die schrik dan komen door wat dat uw grootvader tegen u gezegd heeft? Of staat dat daar een beetje los van?

De, de, de, de schrik van wat men vader meemaakte met zijn kinderen, dat is niet, ja, den ene dus gehandicapt geworden, maar die kinderen waren..., het gaat nu wel over dat die zelf een handicap hebben of zouden die ziek zijn he. Dus daar heb ik nu bang van he, dat die zouden, dat er iets zou zijn met die kindjes, dus dat kan daar niet, niet inzitten, want die waren alle drie in orde als ze geboren zijn, dus dat denk ik niet dat dat erin zit. Maar voor mijn eigen misschien wel, dat het voor mijnen eigen binnenkant misschien, in mijne kop misschien wel zat, omdat ik zelf nu nog bang ben als zij in verwachting zijn, die gasten, en dan, weet ge, XXX (naam metekind partner) zijn tweede nu, hij had altijd één, en nu dat tweede, <mompelend>, en dan probeer ik zo een bekke "zijn 't er nu al twee, en gelle gaat met twee werken, he, denkt toch nog maar eens na", van, er moest toch maar een derde en er moest maar iets mee schelen.

Ja, voila. Ja, dat dat heel uw leven op zijn kop kan zetten he? Ja, oké. En euhm... Stel, ik vermoed, omdat die redenen hebben die basis vooral als ge jong waart, stel dat ik u bijvoorbeeld vijftig jaar geleden dezelfde vraag had gesteld van "waarom hebt ge geen kinderen?", zou ge toen hetzelfde geantwoord hebben als wat dat ge mij nu allemaal zegt?

Ja, toch zeker dat van mijn grootvader he.

Ja.

Ja ja, dat zit erin he, da's er nooit niet meer uitgegaan he. Ik schat een jaar of zestien dat ik was.

Ja.

Ik kan dat moeilijk zeggen he, of vijftien, ik had altijd, ik heb altijd..., dat het op m'n zestien ongeveer was, als we nu..., dan zeg ik altijd "dat weet ik van op mijn zestien!", dus dat zestien zit daar altijd in. Ik denk het wel, natuurlijk, wat dat ge nu..., die twintig jaar vooruitdenken heb ik altijd gehad.

Ah ja.

Euhm... Niet met mijne rug tegen de muur willen komen, dat is dus uw leven plannen dat niemand u niks zou kunnen doen, want ge kunt voor uw eigen zorgen. Dat is <onverstaanbaar>, prachtig, hmm, hmm, eh, bijvoorbeeld, ik drink mij nooit, ik ben nooit dronken.

Nee.

Ik denk dat ik, dat XXX (naam partner) mij in die 44 jaar, ik zou nu tegen haar het seffens moeten vragen, een paar keren dat ik te veel had, maar dat was echt echt iets onwaarschijnlijk dat nu no way, ik dronk mij ook als jonge mens nooit dronken. Want een zatte mens, die staat met zijne rug tegen de muur. Die kunnen ze overbluffen, en daar kunnen ze vanalles mee doen. Niet met mij.

Schrik om die controle wat te verliezen?

Ik wil geen controle verliezen.

Ja, voila, da's wel belangrijk.

Ik wil geen controle verliezen, ik wil niet in het leven controle verliezen, ik wou niet als ik iets ga drinken controle verliezen, ik wil geen..., ik wil ook, ik ben ook aan niks verslaafd.

Nee, voila...

Niks verslaafd.

Nee, da's gewoon controle over alles.

Geld, geldspelen, nooit, jamais. Nu ook, da's ook zoiets, die gastekes komen bij ons, vanaf de..., aan drie..., mama en papa zijn..., dus de volgende brengen ze nu al, die kwamen bij ons of die komen bij ons, *nooit* aan nonkel XXX (naam respondent), tante XXX (naam partner) of Metie, wordt *nooit* gevraagd om in een geldspelleke iets te steken, no way. Ge krijgt drinken en eten zoveel als dat ge wilt, maar vraagt geen vijf frank voor met geld te spelen, dat bestaat bij mij niet. Ik hang niet af van niks. Wij spelen soms wel met de Lotto voor vijf euro.

Ja, maar ja, da's nu...

Het is, we mogen niet, want dan zeggen ze "ge speelt met de Lotto", ja, ik speel met de Lotto ja, voor vijf euro, of nog minder, ik weet niet wat XXX (naam partner), wat XXX (naam partner) geeft, het zal denk ik vijf euro zijn, het kan ook minder zijn, dat wel. Maar ik bedoel, dat is niet...

Het is het gokken en zo?

Dat is niet gokken he, nooit, niet gokken, niet drinken, ook niet roken, ik, ik, ik, ik word aan niks verslaafd, ik wil niet. Ook aan geen kind.

Nee voila, dus echt die controle.

Ik wil ook die verantwoordelijkheid..., ik wil ook niet dat <klopt op tafel>, want als ge een kind hebt, staat ge, da's dan weer cru, als ge een kind hebt, staat ge met uw rug tegen de muur, want ge moet uw hele leven voor dat kind zorgen. Mijn principe is: als ge dat koopt, moet ge ervoor zorgen tot de laatste dag.

Da's waar, ja.

Niks niet meer tussen he!

Nee, nee...

Niks niet meer tussen.

Een onderscheid kunnen maken, tuurlijk.

Niks niet meer tussen. <klopt op tafel>. Ik kan geen onderscheid maken, ge koopt dat, en ge zorgt daarvoor. Ge zijt daar peter van, en ge zorgt daarvoor! Wilt ge dat niet doen? Dan zijt ge dat niet. Schluss met de zaak, en dan zijt ge egoïst. Ja, dan pak ik dat er maar bij he?

Wat vind ge daarvan, als mensen dat dan zeggen? Reageert ge daar dan op?

Euh,... Dan zeg ik "ja, ge hebt misschien gelijk".

Ah ja. Dus 't is niet dat ge dan in discussie gaat?

Nee, nee nee nee. Het zou misschien zelfs kunnen zijn, ik heb het nog straks gezegd, als ge, het begin van uw hypothese, gaat ge het nog horen, misschien is 't wel een beetje zo? Misschien is 't wel een beetje zo?

Ja, ik heb het nog al gehoord dat mensen ze-, inderdaad het verwijt krijgen dat ze egoïst zijn.

Ja, ge krijgt het verwijt. En als ge het niet krijgt, dan voelt ge het.

Ah ja, voila.

Ze moeten mij dat niet zeggen he.

Ja, oké.

Maar da's wel maar in een periode he. Het is dus tegen XXX (naam partner), maar hoe, hoe, hoe, hoe rancuneus en hoe moet ik het nu zeggen, dat de vriendinnen van XXX (naam partner) en andere mensen op XXX (naam partner) waren, bijvoorbeeld, want dat zit heel fel in de mensen he, moet ge ook niet vergeten, XXX (naam partner) als jong meisje, die had wel in ene keer alles he? Ik had wel een huis he? Ik heb m'n vrouw, m'n eerste vrouw uitgekocht, ik had m'n huis. XXX (naam partner) is dan wel nog drie jaar, want ze was nog te jong, op 21 jaar bij mij komen wonen, XXX (naam partner) heeft alles he? We hadden een auto, wij hadden alles! Maar die vriendinnen...

Ah ja nee, tuurlijk.

Maar daar kon XXX (naam partner) niet aan doen he?

Nee, nee.

Want dat wist zij ook niet he. Dat maske was nog, ... maar die had wel alles. Die heeft dat ook heel fel geapprecieerd en weet ge, 't wil ook lukken dat het een goei is, want voor hetzelfde geld was dat niet gelukt, het is nu heel..., het is perfect gelukt dus ja...

Ja ja ja...

Maar honderden keren tegen mekaar toch gezegd, en zij tegen mij ook he, zo van, we vertrokken soms... met haar zus, dat er zo drie waren dat de boel aan het afbreken waren of waar dan ruzie was onder mekaar voor de kinderen, want dat gebeurt ook heel dikwijls in een huishouden, ruzie voor de kinderen, hoeveel huishoudens dat er niet uit mekaar gaan door en voor de kinderen, dan vertrokken we en zeiden we "och, hebben wij toch geluk!".

Ja, weer dat opluchtingsgevoel?

Opluchtingsgevoel.

Ja ja ja. Oké, ça va. En qua effecten op uw leven, dus ge kunt, he, we hebben ervaringen, redenen en die effecten zijn ook wel belangrijk, dus zou ik nu eens willen vragen, welke effecten heeft uw kinderloosheid zoal op uw leven gehad, en dat kan zijn op u, micro dus, als individu, we zullen daarmee beginnen, op u individueel, hebt ge het gevoel dat die

kinderloosheid een effect heeft gehad? Dus bijvoorbeeld op uw dagelijks leven, uw woonst, mentaal of fysiek welzijn, zo'n dingen?

Ah ja he, door het feit dat ge..., dat is ook iets waar ge moet over nadenken als ge kinderen hebt he, dus het moment dat ge geen kinderen hebt, da's dan weer dat egoïsme, hebt ge ook de last niet van die kinderen want die kinderen, die worden, als ge een bekke geluk hebt en die gaan op hun twintig, drie-, vier-, vijftewintig en die gaan bouwen, dan zijt ge aan het metsen he? Dus, wat dan het leven van iemand zonder kinderen, die moet niet gaan metsen. Da's ook, en dan hier komt dan, als ge dan eerlijk zijt, komt dat egoïsme wel boven. Dus als ge nu echt dieper nadenkt...

Dan denkt ge ja...

... zit daar misschien wel ook een beetje in. Natuurlijk, aan de basis begint ge niet met dat egoïsme, aan de basis begint ge met iets anders. Maar als ge ouder wordt, dan zegt ge in uw eigen, ge komt dan mensen tegen, ge komt dan kameraden tegen bij ons, ik neem een voorbeeld he, XXX (naam vriend), die was dus euhm, de dochter, de dochter euh, trouwt, gaan bouwen, hij werkt daar maaaanden aan een stuk, dag en nacht, en als 't af was, gingen ze just uit mekaar.

Goh, dat meent ge niet?

De dochter heeft er nooit gaan wonen. Ik ga geen lelijke woorden zeggen, maar dan hebt ge zoveel maanden gewerkt, proper uitgedrukt, dan zeg ik, een geluk dat ik er geen heb.

Ja, dat ge dat zelf niet..., nee ja...

En dat zijn dus wel zaken die wel terug bovenkomen, ongewild, waar ge dan aan denkt.

Ja, ça va.

Er zullen er ook veel zijn die maanden gewerkt hebben en die er nog, die hun dochter en hun zoon er wel in wonen, die wel er dingies van krijgen, die zijn er zeker ook, ge moogt niet alleen de slechte kanten zien en er zullen er ook heel veel zijn die, die goed zijn, waar hun kinderen het goed maken en die heel veel plezier van hun kinderen hebben he, het zijn niet allemaal... kommer en...

Nee nee nee, maar het risico...

Het risico. En als ge dat risico niet wilt lopen, zit ge weer terug met die mensen die dan een risico niet lopen. Ik heb ook geen risico gelopen om een prachtig huis te bouwen en gaan geld te lenen, nee, heb ik niet gelopen, dus ik heb ook in het leven andere risico's niet genomen door veiligheid in te bouwen, en dat zit misschien ook wel een beetje in dat..., het risico, de kans dat ge, dat ge kinderen koopt en dat ge het heel goed hebt, daar kunnen we moeilijk percenten op plaatsen, die zijn er misschien wel, maar daar kunt ge geen percenten op plaatsen, maar er zijn altijd percenten dat het klote is.

Ja, da's waar, ja...

En als ge dat niet wilt lopen...

Dan doet ge het niet?

Dan koopt ge er geen! En dan denkt ge weer na, en als ge nadenkt, moet ge oppassen.

Ja, ça va, oké. En het feit dat ge zoveel werkte, ziet ge dat meer als een gevolg van het feit dat ge geen kinderen had, of meer als een oorzaak? Het kan ook alletwee, maar... of dat dat op elkaar inwerkt?

Ik denk zelfs geen een van de twee, geen een, ik denk, als ik minder moest gewerkt hebben zou ik ook geen kinderen gekocht hebben.

Nee...

Dus, en ik heb niet gewerkt voor kin-..., omdat ik geen kinderen had, heb ik meer gewerkt, nee, ik heb meer gewerkt omdat ik uit een arbeidersgezin kom, en omdat ik een basis..., omdat ik ook van het principe ben, ik wil nu een basis leggen en omstandigheden zijn soms, ge groeit daar misschien in door het feit dat ge zegt "als die stoppen, dan ga ik met ijscrème rijden", zonder dat ge weet, zonder dat ge de consequenties, zonder dat ge al denkt, ik ga daar nog een beetje goed geld mee verdienen. Want toen in dienen tijd was er nog geen diepvriezer en zo, dus die mensen kochten allemaal een ijskreeftje he, in dienen tijd, dus, zonder te zeggen, ik ga op relatief korte tijd redelijk veel geld verdienen, niet allemaal, het zijn..., ge rolt daarin, van "als die stoppen, dan ga ik dat doen!", maar ge zijt maar 19 jaar, nee, toen was ik er maar 18 toen ik dat zei, en dan zei ik "ik ga dat doen!", ge weet niet wat ge gaat doen, maar ge doet het. Want er heeft niemand in de familie, die het u voorgedaan heeft, ge weet van niks. Dus geen kinderen gekocht daardoor niet, niet daarvoor wel, het heeft er eigenlijk denk ik niks mee te maken.

Nee...

Wel dat ik wou basis leggen.

En hebde dan lang nagedacht voor die ijscrèmekar eigenlijk? Want ik heb het gevoel, ge hebt, allee, ge denkt heel veel na over veel, maar dat is zo precies een soort van, allee, impulsiever geweest of?

Nee, dat had ik al..., dat had ik, ik had dat over..., als kind, twee jaar tevoren, dus nee, en daarvoor had ik al tegen mijn grootmoeder gezegd, "dat zou iets voor mij zijn, als ik dat moest mmm", dan heb ik dat blijven..., het jaar erna reed die nog rond, maar het zat er nog altijd in.

Maar blijven over nadenken?

Blijven over nadenken, "als ik dat doe he, dan...", tuurlijk, ge weet sowieso, als ge dat doet, ge ziet dat van uw eigen, op die moment ook, die stoppen, en die stoppen, en die stoppen, en die stoppen, en een crèmekar en nog een cremèkar en nog een crèmekar en nog een crèmekar, en ge weet dat ge verdient wat ge verdient als arbeider, en, en daar heb ik ook over nagedacht, lange, langere periode, en dan, als het kwam wist ik het. Ik wou het absoluut, want mijn ouders "nee, nee, da's niks voor u, gij doet en dat...", weet ge, en dan, toch wou ik het.

Ja, voila. En hoelang hebde daar dan, tot uw 27 dan?

Zeven jaar heb ik dat gedaan, 20 begonnen, 27 gestopt, 7 jaar.

Ja, oké.

Da's allemaal justekes... Dus in diene zomer nog, de zevende zomer, nog gedaan...

Ah ja, en dan...

En dan euh, hadden we beslist van uit mekaar te gaan, en dan is XXX (naam partner) vertrokken en...

Ja ja ja, oké, ça va. En, dus da's u, op u, als persoon, als we dan ietske breder kijken naar uw sociale netwerken bijvoorbeeld, de mensen rondom u, heeft die keuze voor kinderloosheid een invloed gehad op de mensen dat ge rond u had?

Nee.

Mensen die ge kende, nee?

Ik zou het nooit geloven, want de mensen die, die rond mij dan altijd geweest zijn, ook euh, daarna en, nee, ik heb voetbal gespeeld, ik heb een hele grote vriendenkring, vriendenkring euh, gekregen eigenlijk op de voetbal en, en sociaal en, en ik kan niet zeggen dat dat..., ik heb geen enkel gedacht dat dat één, enig dinges zou hebben van m'n,... nee.

Nee.

Nee.

't Is ook niet dat ge bijvoorbeeld met meer mensen bevriend waart die geen kinderen hadden of zo, dat was...

Nee, dat was helemaal geen... Nee nee, zeker niet. Dat was helemaal geen dinges, nu nog altijd niet.

Nee...

Nee, maakt ons niks uit, dat speelt ons gene rol, in de beste dinges nog, XXX (naam ober koffiebar in de buurt) heeft, we zijn zondagavond nog daar geweest, een tweelingske, we gaan het speciaal als de kindj-, want da's ook weer zoiets, een tweelingske, die wou absoluut één kindje, zijn er twee gekomen. Maar, maar maar maar, ze zijn al van mekaar af he. Ze zijn al van mekaar af he, die kindjes zijn nu, hoe oud zijn die, ik kan dat moeilijk zeggen, die gaan nu, de volgende keer gaan die naar 't school, dus hoe oud zijn die dan?

Twee zoiets?

Zoiets he, en ze zijn al een maand of zes...

Dus dat koppel is uit elkaar dan?

Dat koppel is uit mekaar.

Amai, met twee, een tweeling dan...

Een tweelingske. Wij kennen dus XXX (naam ober koffiebar in de buurt), die werkt hier waar wij koffie gaan drinken, en euh, wij hebben dus met haar nog veel contact nu, ze heeft al iemand anders.

Mmmm, ja...

Twee kindjes, XXX (naam eerste kindje) en XXX (naam tweede kindje), dus wij zijn <onverstaanbaar>, dus bij de papa en bij haar, dus wij gaan op bezoek bij XXX (naam ober koffiebar in de buurt) als de kindjes daar zijn, is die zonder kindjes, dan zijn de kindjes..., wij gaan voor de kindjes, wij zien die kindjes graag.

Ja, voila.

Dus da's ook weer zoiets, hahaha <klopt op tafel>.

Da's ook weer, ja...

Nonkel XXX (naam respondent) en tante XXX (naam partner), en, en, en, en, en het zijn die van ons.

Hahaha, ja.

Da's curieus he?

Maar dat zijn vrienden?

Vrienden! Gewoon haar als jong meisje, hier komen werken en dan hier voor zoveel jaren als garçon gewerkt in de dinges, en dan euh, ja, nu werkt ze, nu werkt ze in XXX (stad) in de XXX (café) of zoiets noemt dat, en euh, ja.

Dus ook verschillende leeftijden, da's niet dat dat echt eh...?

Nee nee nee nee, ook, altijd veel jonger, dat wel, jongere mensen.

Ah ja, uw vrienden dan?

Mijn vrienden, behalve die de woensdag en de vrijdag, die zijn iets ouder voor de moment, maar in principe zijn ons vrienden allemaal veel jonger.

Ah ja.

XXX (naam partner) is veel jonger he.

Ja... Dus de leeftijd van XXX (naam partner) meer?

Nog jonger!

Nog jonger, ah ja, oké.

Eigenlijk nog jonger.

Ja, oké...

Maar dat is ook goed omdat wij altijd op de voetbal, XXX (naam partner) ook he, wij waren altijd op de voetbal. Voetbal, wordt gij...

Van XXX (naam metekind partner) dan? Van XXX (naam metekind partner) of van u dan?

Nee nee, van mij toen, van mij toen. Nu ook met XXX (naam metekind partner) met die..., maar toen van mij. En gij wordt altijd ouder, dan gaat ge in het bestuur, ge wordt voorzitter van diene voetbal, ge wordt vanalles, maar gij wordt altijd ouder en ouder, en er komen opnieuw jongens bij. Wij hebben altijd met véél jongere mensen..., en nu nog altijd, altijd met veel jongere mensen.

Ja.

Ook veel jonger als XXX (naam partner).

Ja, voila, dus...

Vrienden zijn allemaal veel jonger.

Ja, ja, oké... Dat houdt u misschien ook jong he?

Dat houdt u jong, en geen kinderen hebben, houdt u ook jong.

Ja, oké.

Ge ziet niet hoe oud dat ge wordt.

Nee, da's waar.

Ge staat stil van... "dieje, woow, is dieje al zo oud, dat kan toch niet, dat kan toch niet?" Maar dieje van u, die wordt er tien, die wordt er twintig, dertig, en gij wordt mee oud.

Ja, ge ziet dat in uw kinderen he? Ja, ja, da's een feit. Oké...

Niet te veel onthouden van wat dat ik zeg he?

Nee nee nee.

Ge gaat er niet te veel op ingaan, en als ge goesting hebt voor kindjes te kopen, moet ge ze maar kopen.

Nee nee nee, ja ja, ah, ik ben al bij mensen geweest die het omgekeerde zeiden, "als ge buitenkomt, gaat ge geen kinderen niet meer willen", 't is op dit moment nog genen invloed gehad.

Ja, niet doen, niet doen.

Nee nee, hahaha. Da's opvallend dat gij het omgekeerde zegt nu.

Niet doen.

Euhm, in die verschillende hoofdstukken, ik heb het gevoel dat XXX (naam partner) wel altijd een superbelangrijke persoon geweest is?

Jaaa.

Zijn er nog mensen geweest of was zij echt euh, voor advies of steun of raad?

Ja, nee nee nee, nee, dat niet, want ik heb altijd de leiding genomen.

Ah ja.

XXX (naam partner)..., just de laatste jaren, dus van als XXX (naam partner) ouder wordt he, want als XXX (naam partner) jong was, euh, dan was zij nogal redelijk... Ook in haar familie is zij..., maar ze is nu ja, 62 jaar, ze is geen kind meer, dat zegt ze nu, als ze eens tegen mij..., "ja maar oow, halloow?"

Hahaha.

Ja maar eej, zijn we d'er?

Ja, ja.

Dat zei ze dus niet over 20 en 30 jaar.

Nee.

Dat is eh, ik heb altijd nogal fel..., maar ik heb altijd het beste gedaan voor XXX (naam partner), en ze heeft..., ik denk dat XXX (naam partner) altijd heel gelukkig is geweest en nog altijd, nog altijd in alle omstandigheden, we komen heel heel heel goed overeen met haar familie, met iedereen daar, en zij is een héél fel familie, familie, familie. Wij gaan bijvoorbeeld niet, we zijn wij nooit op vakantie voor haar familie, dus familieplanningen worden gemaakt, als 't er iets is, want in de familie ook, als er een trouw, een jaar op voorhand worden wij verwittigd voor "dan zijn wij...", omdat ze weten dat wij he, dat wij, wij plannen ons verlof, dat als er iets is, dat we er wel bijzijn.

Ja, voila. En als gij dan zelf advies of zo nodig had, ging ge dan bij iemand of? Nee?

Nee...

Vertrouwen op u eigen...?

Ja, niet genoeg eigenlijk...

...gevoel?

Niet genoeg, ik vraag aan niemand niks, niet genoeg.

Maar hebt ge dat gemist, want ge zegt "niet genoeg", is dat een gemis geweest of?

Eigenlijk wel, ik denk het wel. Euh, eigenlijk euh, een gemis dat ik nooit, nooit hulp vraag, ook niet als ik het kan gebruiken, en ik te gemakkelijk hulp geef, ook, en dat heb ik van mijn vader, dat is soms wel een probleem, ge kunt, als ge altijd ja zegt, komt ge soms in een conflict. Want ge zegt twee keer ja, <klopt op tafel>, en soms is dat moeilijk, soms. Als ge niet kunt..., ik kan en durf geen nee zeggen.

Nee...

En ik wil en vraag geen hulp.

Ja, ge vraagt niks.

Da's klote. <kijkt verontschuldigend>

Hahaha, ik zal het met sterrekes, hihi, hahaha. Nee nee, da's niks, ge moet daar niet op letten.

Nee want he, soms zeg ik zo'n woord dat euh, dat zegt ge normaal niet he. Nee nee, dat voel ik wel soms.

En nu meer als vroeger dan, of da's altijd al geweest dat ge dat, allee...

't Is eigenlijk altijd..., maar nu meer en meer.

Ah ja.

Mijn vader had dat ook.

Ja.

Nu meer en meer. Ik zou mijn eigen soms... 't is voor de moment dus eigenlijk, hebben we een beetje, denk ik, hebben we voorlopig een beetje problemen of ga ik problemen hebben door altijd ja te zeggen en te helpen.

Ja...

Euh... Dat is al voor 90, 95, 95 percent altijd goed uitgedraaid, op een paar kleine zaken na, ne keer 250 euro van iemand die, die, die, dat ik zei "laat het allemaal maar zo", weet ge ik bedoel maar, nu heb ik eigenlijk een beetje bang, ben ik bang voor een, een, een ja dat ik gezegd heb over een, begin december heb ik een ja gezegd, ik had dat niet mogen doen maar ik heb het toch gedaan en ik heb het toch gedaan, en nu ben ik bang dat ik daar problemen...

Dat ze daarop gaan terugkomen?

Dat ik daar problemen mee ga krijgen dan he, financiële zijn dat. Ik ben bang dat ik daar euh, dat we daar problemen gaan mee krijgen, ik hoop nu weer van niet, nu is 't weer hopen, en dat is van niet nee te zeggen. En hoe komt dat, dat weet ik niet, dat zit ook binnenkant in zeker?

Ja, ja dat zit daarin he, dat kan he, als ge zegt dat uw papa...

Het zit binnenin, het komt van papa. Ik heb al van in het begin gezegd dat hij te braaf was, en dat komt van hem, ook dat niet nee kunnen zeggen, en dat altijd willen helpen, en uw eigen soms in de problemen brengen. Maar ik zeg het nog, ik heb dan wel het geluk dat het al voor de moment vandaag de dag voor 95, 96 percent goedgekomen is. Ook met familie, want dikwijls ziet ge ook in, in, in annonces of in dingies: "doe nooit met familie, doe niets want daar komen problemen van", he, heel dikwijls is dat zo, heel dikwijls, familieruzies, tot nu toe nog abs-, nog niet gebeurd, niet gebeurd, en nu wat ik nu, het probleem wat er nu misschien zou kunnen komen, is niet met familie, is helemaal niet met familie.

Nee, dat staat daar los van?

Dat staat er helemaal los van. En euh, maar zij weten dat wel, want ik ook, zij weten dat goed genoeg, als we voor hen iets doen, ge moet daarin respect hebben, respect, da's al dat wij moeten hebben, zelf geen merci's, maar respect, en dat valt heel goed mee, ja, we zijn oud genoeg, en euh,

als er daar negen zijn, dan zal ik ze nu wel kennen zeker, als ge al een heel leven in de familie zijt he. Dus...

Ja ja ja, oké...

Zij zijn ook heel voorzichtig daarin en ze zijn heel, het valt heel goed mee, die gasten ook, want ge moet allemaal de jonge..., er zijn er echt ook heel veel goei, 't is niet dat zij of van profiteren, da's ook allemaal niet waar, dat ligt..., d' er zullen er ook wel zijn he!

Altijd, ja tuurlijk...

Er zullen er altijd zijn he. Maar 't is niet dat de grootste hoop van de jongeren nu in ene keer zo versnerterd (?) heeft als wij, absoluut zeker niet.

Oké.

Zeker niet, ik heb daar geen enkel dinges van, zeker niet.

Oké... En qua vrijetijdsbesteding, was dat vooral altijd voetbal dan? Het voornaamste?

Ja. Euh, wel, ik heb ook het geluk, want ge moet ook geluk hebben in een, in een, in een huwelijk of een samenwonen, moet ge geluk hebben dat ge dezelfde gedachten hebt en dat ge bij alles hetzelfde... Dus XXX (naam partner) is grootgebracht in de voetbal, XXX (naam partner) haar broers en haar dinges hebben vroeger een ploeg gesticht in dat dorpke, XXX (naam partner) is voetbal-minded, ik ben voetbal-minded, dus honderd percent lopen wij gelijk. Voetbal hier, alle dagen, "is 't vandaag gene voetbal?", dat vraagt ze gisteren, "is 't vandaag?", ik zeg "poeshke, 't is alle dagen", "is 't vandaag gene...?". XXX (naam partner) is voetbal, XXX (naam partner) is de zon, de zee. Vraagt aan XXX (naam partner) niet om mee te gaan naar skiën want die gaat niet mee, die wilt..., ik mag boeken of wij mogen boeken of ik mag voorstellen wat ik wil, da's heel simpel: zon en zee, Schluss met de zaak.

Ja, dat is 't, ja.

Ik ook. Wij zien alletwee heel graag mooie auto's, moto, die moto waar we nu mee rondrijden, da's haar keus, wij rijden met ne moto rond, ne speciale moto, ne Fiocco, dat zijn..., die hebben twee wielen vanvoor, niet van die heel brede he, maar zo twee wielen vanvoor zo, en één vanachter, daar kunde echt meer racen, da's... dus da's haar keus. Wij hebben een... Mercedes, een sportvoiture, een SLK, da's hare, da's haar keus, haren auto, we hebben nog een andere hele mooie auto, een Jaguar hebben we ook nog. Dus wij hebben ook niks te kort nu.

Nee... Maar ge zit ook op dezelfde lijn met haar he?

Ja, honderd percent.

Dus ja, da's... ja, voila.

Wat betreft een auto, wat betreft ne moto, wat betreft de vakantie, wat betreft geen kinderen, wat betreft... alles! Voetbal, alles, alles op dezelfde dinges.

Ja...

Als wij, als wij, wij gaan..., want het weer is nog niet dat, maar twee keer per week toch zeker dat we in de namiddag ergens naartoe rijden, waar rijden wij graag naartoe? Alletwee naar hetzelfde! Rijdt met XXX (naam partner) niet ne keer een dagske naar de zee, dat moet ze niet hebben, rijdt ne keer de Ardennen in, ook niet. Rijdt met XXX (naam partner) naar Antwerpen, naar 't shoppingcenter, rijdt naar Hasselt, rijdt naar Luik, rijdt naar Brussel, ik ook, we komen in 't stad, <klapt in handen>.

En 't is, ja...

En XXX (naam partner) gaat in de centrum, wandelt zij rond, ze heeft niemand niet nodig, soms gaat ze met haar vriendinnen, dan koopt ze niks, dat is gewoon met een vriendin mee.

Het gezelschap...

Ofwel is zij alleen, ik... wij komen in al die steden, wij weten waar we zijn en waar we moeten zijn, ik heb m'n krant en m'n terraske, XXX (naam partner) gaat wandelen en doet haar winkelkes, gewoonlijk twee uurtjes nadien spreken wij af en wij gaan koffie drinken.

Voila, en ge hebt alletwee ulle dag gehad.

En we hebben alletwee onze dag. Maar rijdt bij ons niet voor een dagske naar de zee.

Nee, da's niks voor ulle.

Uitzonderlijk ene keer per jaar met de trein ne keer, maar daar staan we zo. Maar voor de rest is dat, ja... Maar grote vakanties, vraagt haar niet, enfin, vraagt haar niet voor een dag of twee, drie, nee, dat interesseert haar eigenlijk niet, dan moet ze te veel inpakken, terug inpakken, nee, drie weken.

Ja, drie weken.

Dus er zijn, er zijn weinig of geen punten dat wij niet, niet overeenkomen.

Ja, ja... En hebde ooit een bepaald..., da's tweeledig he, een hoogtepunt of een dieptepunt met haar meegemaakt?

Met haar niet nee.

Nee, dus met haar was dat altijd heel...

Ja.

Hetzelfde maar positief?

Ja, ja. Wij hebben geen down gehad, dat we zeggen..., nee. We hebben geen down gehad nee.

Nee, oké. Altijd positief?

Euhm, ja. Hoe komt dat, dat weet ik ook niet he.

Ja, da's...

Ge kunt dat moeilijk uitleggen he?

Match made in heaven of hoe zeggen ze dat, ja?

Ge kunt dat moeilijk uitleggen, ik kan daar ook niet veel op plakken he.

Oké. Voila, dat was het mesoniveau, en dan het macroniveau is zo meer vanuit de visie op de overheid en de visie op de maatschappij en zo. Dus omdat..., ik wilde u eens vragen, zijn er hoofdstukken waarin dat ge soms het gevoel had dat het u zo wat ontbrak aan steun van bovenaf, vanuit de overheid? Omdat, mensen met kinderen krijgen bijvoorbeeld kindergeld, ik zeg maar iets, zijn er momenten dat ge zei van "oei, dat heb ik gemankeerd"?

Ja, gemankeerd, ge weet hoe het is, het principe natuurlijk als ge geen kinderen hebt, dat is... Het is een keus, dus eigenlijk... heb ik geen kinderen, ik krijg ook geen kindergeld.

Nee, ge kiest ervoor?

Ik moet oppassen dat ik niet cru ben, maar als ik kies voor een hond, krijg ik ook geen hondengeld. We kiezen vandaag de dag voor iets, dan moet ik eigenlijk niet meebetalen, en ik moet..., ik kan..., als ik dat wil, wil ik dat, maar nu *moet* ik uw kinderen mee grootbrengen.

Ja... En wat vindt ge daarvan?

Ik vind dat dat niet..., dat, dat...

Dat dat niet oké is?

Dat dat niet oké is eigenlijk, maar dat moogt ge niet zeggen, want als ge dat in het openbaar zegt, dan maken ze u af, dan zijde écht nen egoïst. Dus waarom, als ik ga werken en ik heb geen kinderen, dan laat ik 52..., en een beetje verdienen, 52 percent van mijn brutoloon laat ik af, zo simpel is 't. Als ge er drie hebt, of ik ken, bij ons waren er jongens die er meer hadden, die hadden bijna..., hun bruto was bijna netto. En dan trokken die nog terug. Én hun kindergeld van 2, 3 en 4 erbovenop! 't Is een keus, ge kunt ook zeggen "ja, dan had ge er ook maar moeten drie kopen he?", da's dan den andere..., zij zullen zeggen "dan had ge er ook maar moeten drie kopen", hebben ze ook gelijk, als ik dat wil krijgen, dat kindergeld, dan moet ik er maar drie kopen. Maar da's ieder voor zijn eigen...

Tuurlijk, ieder moet dat voor zijn eigen uitmaken he?

... voor zijn eigen uitmaken. Maar het is wel zo dat het ons een fortuin k-, en dan zegt dieje "maar een kind kost geld he", dat moet ge mij niet zeggen, een kind zal wel geld kosten, daar gaat het niet over. Maar geen kinderen hebben kost ook veel geld he? Want wij moeten echt, als ge in ons klasse zit, ik zeg het u nog, ge moet een beetje dingetjes hebben, en bietencampagne, moet gij een beetje geld verdienen, zaterdag en zondag werken en ge moet een beetje dingetjes..., tot 52 percent van uw brutoloon afg-, want dat zijn heel veel jonge mensen, gelijk als gelle ook nu he, gij moet daarmee oppassen want gelle denkt ook soms, ge gaat bijvoorbeeld iets bijverdienen, da's bijna full full he, ge moet niks aflaten he? Maar diezelfde mensen, de dag dat die gaan werken, die moeten wel een pak..., dan is het niet meer van "ik ga werken en ik ga...", ik ga maar iets zeggen, "...20 euro per uur, he, per uur, en ik krijg 20 euro", nee nee nee, "ik heb 20 euro en als ik een bekke geluk heb krijg ik er nog 10". Alle jonge mensen zijn niet mee he? Want als ge nu een bekke gaat werken en ge wilt

een dag werken of ge wilt een paar dagen per maand werken, dan hebt ge wel een bekke geld he?
Als dat voor echt is, houdt ge nog de helft.

Ja, want nu vakantiejobkes zijn, ja...

Da's allemaal full, da's allemaal bekan, bekan, gelle hebt bekan honderd percent he?

Tuurlijk, niks... ge moet niks teruggeven he?

Ge moet bijna niks teruggeven he? Als ge voor echt gaat, hebt ge nog de helft.

Ja, dan euh, ja voila.

Hahaha.

Haha, dat zijn zorgen voor volgend jaar.

Haha, ja, maar ik bedoel maar, dat zit er allemaal in he, en dat zit erin natuurlijk, als wij, wij hebben al fortuin..., want als ik op brugpensioen ben, ja maar, he, ik heb brugpensioen gepakt, volle pensioen, "ja maar, brugpensioen, gaat ge niet veel verliezen?" Wat ik verlies interesseert me niet, wat ik nog *krijg*... En mijn eerste keer dat ik, dat ik euh, trok van brugpensioen, of van pensioen, dan zeg ik, dan was het "dat zijn die miljoenen die ik betaald heb waar ik nu iets van terugkrijg", ik ben nooit rancuneus geweest, omdat ik pensioen trek, ik heb dat allemaal afgelaten. Als ze mij, maar dat kunnen ze niet, nu het systeem van sommigen in Amerika, als ge zegt, ge moet niet afdelen en ge moet voor uw eigen zorgen als ge oud zijt, dan had ik nu het dubbel. Want sommige mensen hadden geen eten. Het moet bestaan, ik ben, ik ben akkoord met het systeem, maar het is wel zo dat als ge geen kinderen hebt, kost ook een fortuin. Kinderen kosten veel geld, maar geen kinderen kosten ook veel geld.

Maar dus het feit dat ge zelf ook moet bijdragen aan die kinderbijslag, ge krijgt het ooit ergens ook terug?

Ik krijg..., ik heb het nu teruggekregen als pensioen natuurlijk, ja, die kinderbijdrage heb ik ook bijgedragen, dat heb ik nooit..., krijg ik nooit iets van terug, maar pffff, dan krijgt XXX (naam metekind partner) het maar, want hij heeft er twee he. Ge moet een bekke, weet ge, er moet een bekke dinget in zijn he, maar ge voelt dat wel aan als sommigen zeggen "gelle hebt dat en dat en dat", zeg ik "ja maar ja, ik heb wel mijn hele leven een pak geld afgelaten he".

Ja, absoluut.

En nu terug opnieuw, als ge dan goed gespaard hebt in ons land, en euh, stelt dat ge dan gespaard hebt, die dat dat allemaal opgedaan hebben, die krijgen nu van..., als die binnen moeten gaan..., dat is mijn moeder, haar dinget was ook he, op haar 80 ze is naar het rusthuis gegaan. Wat gebeurt er in het rusthuis? 15, 16, 1700 euro betalen, want wij konden betalen. Dat was een rusthuis van de gemeente, OCMW. De kamer daarnaast, die hadden het wel opgedaan, maar dat wist moeder, want die waren van XXX (dorp). Wat moesten die betalen? ... Dus als ge spaart, als ge dinget, dan moet ge betalen. Dat is natuurlijk, ja, het sociale, en dat moet er zijn, we mogen dat niet..., dat moet er zijn, democratisch, democratie is een must, ik ben toch zeker niet tegen de andere kant, dat zou wel heel erg zijn, ik ben democratisch, alhoewel ik vind dat vandaag de dag de democratie in ons land

bijvoorbeeld te ver gaat, we zijn democratisch, we moeten democr-, we moeten mekaar helpen en we moeten solidair zijn. Maar het gaat hier veel te ver, het gaat hier..., de democratie gaat ietskes te ver vind ik. Democratie is niet..., ik ben tweehonderd percent voor stakingen en voor betogingen, ik ben daar tweehonderd percent voor. Maar ik ben driehonderd percent tegen dat ze iets kapot, kapotbreken, want dat moet ik betalen. Ik kan er razend van worden als ze daar rond aan het lopen zijn in Brussel en ze slagen de boel kapot, dat is..., iedere keer als daar ene ne paal uittrekt, dan moet ik die meebetalen.

Ja, ja, of een ruit ingooit...

En dat is voor mij geen democratie niet meer, die mannen moeten ze in ene keer... Ik zeg daarvan, die mannen die, waar ge van ziet wat die doen, ge moet die niet achteraf gaan zoeken, de police moet de middelen hebben om die minimum twee, drie vingers over te breken, en dan kunde die dan een beetje nadien in euh, in de gasthuizen kunde die allemaal terug tegenkomen, "ah, gij waart diene van de drie vingers, gij hebt toen dat en dat gedaan".

Ja, ja...

Dat zou ook niet mogen, want dan gaan we te veel naar de andere kant, en dat zou ik ook niet willen, maar ik vind dat de democratie en de solidariteit soms ietske te ver gaat.

Iets te ver, ja.

Iets te ver, maar ze moet er zeker zijn. En ik heb liever dees als dat van ginder in Turkije en zo he, niet misverstaan he, nee nee, zeker niet het omgekeerde, maar ik vind het ietske te verregaand.

Ja, oké, ça va.

Dat we, we soms iets te dingies zijn.

Oké... En uw visie op de jeugd, dus als, als ik aan u nu vraag, "hoe kijkt gij naar de jeugd?", de jongeren van vandaag, hoe ziede gij dat dan?

Ik heb daarstraks nog gezegd, ik denk dat er meer goei zijn dan slechte, daar gaat het niet over. Maar dat is niet zo simpel he, omdat de afstand naar die jeugd is nogal redelijk groot he. Ge kunt alleen zien wat ge ziet.

Ja, omdat ge zelf geen kinderen hebt?

En ge kunt, ik woon in het midden van het centrum van de stad, ik zie... zes van de tien die nu op straat komen, die hebben over een maand of twee, toen die hun potteke met ijscrème of hun dingske opgegeten hadden, zes van de tien hebben dat neergesmeten of hebben dat laten staan, of hebben diene friet met mayonaise op dat vensterblad laten... <wijst naar lampje dat aan en uit gaat> Da's XXX (naam partner), kijk, heb ik gemaakt he.

Aaah, als ze...

Dan komt er iemand op...

Ah ja voila, dan weet ge dat.

Niet met mij he.

Zalig!

Niet voor m'n deur, niet voor m'n deur als ge...

Ongelooflijk. Nee nee nee nee nee...

Euh, die zegt "daar scheelt iets", wij zijn al zo lang aan het praten he, ik ga..., nee nee.

Ja, da's niks.

Dus diezelfde hebben dat gedaan. Dan is het zo ver, als ik dan zie dat daar iemand z'n dinget leeg eet, en ik zie dat die drie meter verder in de vuilbak gaat, dan zeg ik "wauw, chapeau", zeg ik dan en daar zeg ik ook tegen "chapeau", dus ze doen het niet allemaal, ze zijn ook niet allemaal slecht, en ik denk dat ze niet slechter zijn als wij vroeger, ik denk het niet.

Nee, oké, ja...

Ik denk het niet, ik heb, ik heb, ik ben niet, zeker niet anti, absoluut niet. Ik denk dat er meer goei zijn als...

Oké...

En af en toe hebt ge toch een slechte, maar die waren er toen, die waren er toen ook he.

Ja, toen ook, ja... En stel, een beetje hypothetisch, stel dat ge nu toch kinderen had gehad, had uw leven er dan helemaal anders uitgezien denkt ge? Da's hypothetisch he.

Vanuit hypothese, ik ga ervanuit wel he, omdat ik, omdat ik ook tweehonderd percent ten dienste van die kinderen zou gestaan hebben.

Ja, dat wel.

Ik zou die altijd gevolgd hebben, ik zou daar altijd schrik voor gehad hebben, nu had ik schrik, XXX (naam metekind partner) heeft eergisteren de sleutels komen halen, die rijdt met onze auto, met onze tweede auto als hij dus, he, dus die is dan euh, gisteren zeiden ze "het gaat sneeuwen", het heeft gesneeuwd, nu, die is vandaag met onze auto naar z'n werk, omdat die eens een avond langer moest werken en zo, had ik al schrik, wat gaat er gebeuren met XXX (naam metekind partner)?

Ah ja.

Want die gaat nu, deze morgen gaat die met de auto rijden... <verwijzend naar lampje> Da's niet normaal, da's iemand die, tussen vijf en zes is er iemand en die euh, aan de trap geweest, en XXX (naam partner) komt niet binnen, die staat just aan de trap tussen vijf en zes.

Ah ja, en da's daarmee dat dat lampke...

Ja, <onverstaanbaar>, da's een gevoel he.

Ja ja.

Dus ik zou altijd, alle dagen gaan slapen hebben met euh, met de dinget van mijn kinderen.

Ja, ja, met de zorgen...

En van mijn kleinkinderen. Ik zou dus echt heel veel...

Heel begaan geweest...

... heel begaan geweest zijn, te fel denk ik.

Ah ja ja ja, ja.

Niet dat ik me zou fel bemoeid hebben, maar schrik dat er iets zou mee gebeuren.

Ja, oké.

Heb ik nu nog van die..., bij de volgende dingetjes al heb ik dat.

Ja, bij...

Ons XXX (naam familielid) is in verwachting, ge hebt bang dat het kindje komt, zo mee bezig.

Ja, da's waar. En hebt ge het gevoel dat ge kinderen..., allee, het feit dat ge geen kinderen had, dat ge dat gecompenseerd hebt door iets anders? Dat ge... of niet echt? Niet bewust misschien?

Absoluut niet bewust, ik zie niet in wat ik euh, nee...

Nee...

Ja, als die zaken die ge nu..., als ge er geen hebt, kunt ge het allemaal doen he, maar ge denkt er niet bij na he.

Ja nee, tuurlijk, ja.

Ge denkt niet na, want ze zijn er niet, dus denkt ge ook niet na.

Nee, maar ge hebt bijvoorbeeld mensen die dan zeggen van "he, we hebben geen kinderen, maar we nemen een hondje bij", zoiets.

Nee, nee nee nee, nee nee nee, euh, ik zie graag, ik zie heel graag dieren, alle dieren, van een varken tot een hond, wij zien dat heel graag, maar waarom hebben wij geen dieren, we hebben ooit een poes, een kat, omdat die van de geburen gekomen was en we hebben daarvoor gezorgd tot als die er niet meer was, maar wij gingen op verlof, wij gaan op verlof, nu ook, wij, die hondjes van mijn vriendin, van XXX (naam vriendin), als ik, man man man, als ik, die gaan zo hoog omhoog, altijd een snoepke voor bij, niet bij mij thuis, want daar moet ik voor zorgen. Daarom heb ik ook...

Da's die verantwoordelijkheid...

Ja, verantwoordelijkheid, voor diene hond. Waarom had mijn vader en ik, hebben wij geen hond? Een hond he, die doet kaka, negentig percent op iemand anders zijn...

... terrein.

... terrein. Ofwel het centrum, ik val..., ik kan er iets van krijgen als er een ding is, ik heb daar op het stad, de gemeente ook al op gaan reclameren... Dus ik wil geen hond, want die is een last van iemand anders. Ik wil ook niet, en dat zijn ook van die dingen, ik wil bijvoorbeeld geen hond, want dan moet ik die zijne kaka oprapen, dat doe ik dus niet, maar ik wil ook niet dat hij het doet, haha.

Nee hahaha.

Weet ge, da's allemaal zo, da's allemaal zo, maar ik weet niet of dat ik iets gemist heb of iets gedaan heb nee, nee, ik weet het niet.

Ja. Maar dus bijvoorbeeld ook in het omgaan, als ge bijvoorbeeld negatieve situaties hebt gehad, want sommige mensen vallen terug op hun kinderen, gij zijt misschien meer teruggevallen op XXX (naam partner) dan...

Op XXX (naam partner), ja.

Ja, voila, op uw eigen ook, ja, heel sterk.

Op mijn eigen. Da's ook weer zoiets.

Ja... Oké...

Maar ik heb wel heel heel heel goed gezorgd voor mijn ouders he.

Ja.

Alletwee, ook heel goed he, als ik in het rusthuis kwam, ik ging minimum twee keer, minimum twee keer per dag he?

Ah ja kijk, amai, 's morgens en 's namiddags of zo?

Minimum twee keer, dan zei men "XXX (naam respondent), da's toch niet nodig?", natuurlijk is dat niet nodig, wie zegt dat dat nodig is, het was hier maar in XXX (dorp), vijf, drie kilometer verder, niet nodig, nee, maar ik wil dat wel doen, ik weet wel dat dat niet nodig is.

Ja, ge doet het nog altijd hoe dat ge het zelf wilt he? Ja, tuurlijk...

Zij hebben voor mij ook euh, euh, meer dan klaargestaan ze.

Ja, zeker...

Méér dan klaargestaan.

Euhm, we komen stilaan aan het einde, ik heb nog twee stukken voor u, allee, stukken, het klinkt meer dan dat het is. We hebben nu vier hoofdstukken gehad, stel, ge kunt aan uwen boek nog een vijfde hoofdstuk toevoegen.

Niet moeilijk maken he?

Nee nee nee.

Nu gaan we het beginnen moeilijk... nee nee, zeg het.

't Is gewoon, een vijfde hoofdstuk, een toekomstig script, uw toekomstige hoofdstuk, hoe moet dat in elkaar zitten volgens u? Wat of wie is er belangrijk?

Wat nu nog komt?

Ja, in de toekomst. Hoe ziet uw toekomstig hoofdstuk eruit? Als ik later een boek schrijf over XXX (naam respondent), wat mag er in dat laatste toekomstig komen?

Euh... Het belangrijkste wat er nu nog is, dat is dat... XXX (naam partner) en ik nu nog zoveel mogelijk jaren... identiek, het zou, dat plakske van Will Tura, "als ik mijn leven kon herdoen, ik zou het altijd hetzelfde doen", dus, als ik het kon herdoen, ik... Ook de eerste vrouw, ook de eerste trouw, ook euh, heb ik al honderd keer gezegd, ik zou ook terug met XXX (naam eerste vrouw), ook terug, ik vind dat allemaal, ik zou het zelf terug, zelfs als ik wist, zelfs nog doen, ik zou heel mijn leven willen herdoen, helemaal. Ik zou ook mijn leven willen verderleven zoals ik het nu ben, euh, nog een beetje gezond blijven, op verlof gaan, en wat er zeker zou, wat ik zeker zou willen, dat is, als ik er niet meer ben, als het niet meer..., XXX (naam partner) gaat voor mij zorgen, daar ben ik zeker van, maar als ik er niet meer ben, dat er nog, dat XXX (naam partner), euh, nog meer dan genoeg heeft, dat XXX (naam partner) nog de rest, hopelijk dan nog veel langer als ik, he, nog, ze is tien jaar jonger en dan nog twintig jaar bij, dat zij dus wel, maar dat doen we nu..., wat dat we allemaal ook verhuuren he, later he, ze heeft dat allemaal niet nodig want ze heeft aan heel weinig genoeg, maar dat zij nog altijd op dezelfde goeie manier als nu zou kunnen blijven leven. En dan is 't de bedoeling dat dus euh, als XXX (naam metekind partner) blijft zoals hem is, wij hebben dus geen kinderen, dat XXX (naam metekind partner) als kind aanzien wordt van mij, van haar, daar zijn we zeker van, en euhm, het spijtige is dat we, dat ik toch wel probeer te zoeken naar... om hem, om zaken te geven aan iemand, ook, ze heeft pas met Nieuwjaar aan alle kleinkinderen een goei dingetjes... een centje gegeven, veel meer dan dat iemand verwacht had, zijn het bij die twee, drie keren toch nog op mail, toch bedankt he, dat was toch niet nodig, bedankt, toch bedankt he, dus dat we dat kunnen blijven doen he, want als we die vijftig of honderd of... euro's geven, die kunnen we honderd percent geven. Als dat langs de dinge, officieel moet gaan, dan gaat er al vijftig percent naar de staat, en dat wordt me te veel, en ik probeer nu ook oplossingen te vinden voor XXX (naam metekind partner), voor te helpen, want hij gaat zijn huis, verbouwingen doen in zijn huis en zo, gaan we hem helpen, zonder... Want het wordt te veel als het allemaal officieel is.

Ja, dat er te veel weggenomen wordt?

Dat er veel weggenomen wordt, en dat is nu wel... Maar de regering heeft er nu wel iets aan gedaan, wat betreft schenkingen zijn ze toch wel, is het wel beter, maar voor de rest, de rest van mijn boek zou wel zijn, ja, nog een beetje gezond blijven, gewoon een drietal keren, een week of drie, vier per keer op vakantie gaan, in de zon. En voor de rest euh, als we kunnen helpen, nog een beetje helpen, beetje gezond blijven en dat XXX (naam partner) nog achter mij het nog minstens even goed heeft. Dat proberen we wel nu toch wel ook...

Mmmm... Dus echt het leven verderzetten...

Het leven verderzetten...

... zoals het is, op een goeie manier euh, oké, ça va.

Ja, eigenlijk wel, er moet niks extra komen, we hebben gene Lotto nodig, helemaal niet.

Vooraf met XXX (naam partner) dan, qua sociale relaties dan, vooral met XXX (naam partner) in de eerste plaats?

In de eerste... met XXX (naam partner) blijven zoals ze is, en euh... ja...

Mmm, ja ja ja, oké.

Het is, het is, op deze moment is dat zo goed, dus goed blijven en er moet niks bij komen, er moet niet, nee.

Oké, en uw visie op zorgbehoevendheid dan? Want, allee, ge hebt, vanaf ne zekere leeftijd gade misschien meer nood hebben aan zorg.

Ja.

Hoe kijkt..., hoe staat ge daartegenover?

Euhm... Eén zaak staat vast, ik ben er honderd percent zeker van, als ik zorgbehoevend ben, en XXX (naam partner) kan het doen, dan ben ik honderd percent zeker dat alles gedaan wordt tot de laatste snik. Daar ben ik honderd percent zeker van. Dus... Tuurlijk, dat zegt zij ook al, er kan vlugger met haar iets voorvallen als met mij, dan zal ik voor haar zorgen, wat dat er moet gebeuren, moet gebeuren, en als er bij haar, als er..., als ik..., ja dan eh, ik heb geen kinderen, dan zal het rusthuis worden he?

Ja... Dus dan zoude wel op formele zorg terugvallen?

Dan... Form-, ja, dan wel he. Maar ik heb dat vroeger altijd gezegd, ik zeg dat nog altijd, ik heb een jonge gepakt he? Die kan voor mij nog een beetje zorgen he?

Ja, ja...

Da's zo een cliché, en vroeger was dat "mmm, eh", maar eigenlijk als... hopelijk als... dat is wel een feit he, zij zal meer, als alles verloopt zoals het normale leven, sowieso wordt een vrouw al ouder als een man, da's ook al normaal, ze zijn ons wel aan het inhalen, maar het wordt..., het is toch eenmaal zo, he. Dus in principe gaan we ervan uit dat zij voor mij zal zorgen en daar ben ik zeker van dat zij dat gaat doen, daar twijfel ik gene second aan, geen second, en dat er dan nog genoeg is en dat zij alles, zich alles kan veroorloven wat zij wilt als ik er niet meer ben.

Dus rusthuis zou echt zo "last case"...

Ja...

... allee, als 't nodig is.

Als 't niet anders kan he.

En anders zou het XXX (naam partner) zijn.

Als het kan he, 't zal XXX (naam partner) wel zijn normaal gezien he. Maar dat weet ik ook, zij zou niet anders willen maar... als 't zo is, is 't zo he.

Ja, het appartement is er al goed op voorbereid he, met het liftje en zo, dus euh...

Alles is voorbereid he. En we kunnen nog altijd..., als het echt echt echt..., dan gaan we terug naar het vierde he.

Ah ja, voila.

Dan gaan we terug naar het vierde he, da's geen enkel probleem.

Dus ge denkt er toch op een bepaalde manier over na dan?

Euh, daar begint ge over na te denken vanaf uw 70 he, denk ik.

Ja, ça va.

En weet ge wie daarover doet nadenken? De banken.

Ah ja...

Want die doen u roepen, en zeggen "mmm, zou ge ne keer terug niet investeren? Zou ge niet mmm...?", ja, oké he, dat heb ik gedaan voor vijf en tien, want ik kon lang genoeg nadenken he.

Ja...

Er was tijd genoeg he? Als ge nu een belegging doet, ge moet toch zien he, het blijft toch een jaar of... acht moet ik toch altijd pakken voor eh? Ja ja... Ik ben er wel 71 he? 8 jaar, he? En iets anders kunnen ze niet geven, want dan sparen we daarmee niks niet meer op. En dan denkt ge na hoe oud ge geworden zijt.

Ja... En wanneer is voor u iemand oud dan? Want sommige mensen zeggen van "ah, ik heb kleinkinderen, dus ik voel mij oud nu"...

Euh...

En wanneer is voor u iemand...

Nee nee nee.

... dat ge zegt, dat is nen ouwe mens?

Ge wordt niet oud, nooit, nee. Er zijn zeker mensen die op hun, op hun tachtig jonger zijn als anderen op hun 65 he. Da's ook moeilijk in te schatten he? Ik heb mij, ik heb tot..., XXX (naam partner) nog nooit, nu ook niet, ik nog nooit, tot voor m'n 70 heb ik nooit genen enkele dag op mijn ouderdom gedacht. Vanaf m'n 70 wel. Van..., want dan zijn we er met die 20 jaar he. Ik kan geen 20 jaar niet meer voorop denken! En daar zit ik met problemen he... Ik heb mijn heel leven...

Met plus 20?

Met plus gedaan, plus 20, en op uw 65 plus 15, wat maakt die plus 15 uit of wat maakt die..., maar nu niet meer he? Nu zijt ge 71 he? Nu is 't niet meer plus 20, ook niet plus 15 he, als ge een bekke geluk hebt plus 10 he? En dan zeggen ze "en wat zou ge nu nog doen...", laten staan he, want ik kan het misschien nodig hebben, laten staan. Ik bedoel maar, niet dat wij massa's geld hebben he, ge

begrijpt van uw eigen, als ge moeten werken hebt, als ge moeten werken hebt, zijt ge gene rijke, dan hebde..., ge moet begrijpen hoe het gaat. Als ge een appartement hebt en hier dees, en we hebben genoeg he, ik zeg het nog he, XXX (naam metekind partner) is met mijnen tweede auto nu weg, prachtige tweede auto, met nen Jaguar alstublieft.

Ja, straf he, dat kan niet iedereen zeggen he?

Eigenlijk, nee, en dan heb ik, weet ge wat ik wel ben? Ik ben eigenlijk wel, ik ben zo fier op mijn eigen, dat ben ik wel.

Ja, oké...

Tegenover mijn eigen nu efkes, want nu zijn we toch over, nu, nu, nu, nu is het een beetje anders geworden he, nu ben ik hier nog alleen eigenlijk he voor de moment, ik ben eigenlijk wel fier op mijn eigen.

Ja, op wat ge bereikt hebt en...

Van niks he?

Ja, da's waar.

Van niks he! Als ik begonnen ben op m'n 20 had ik euh, pakken onder nul, ik had niks he, ik moest bij drie mensen afbetalen! Ik had niks. En nu, als ik op deze manier blijf verderleven, dat krijg ik in verre al niet op.

Nee, ja da's waar. Dat ge zo hard gewerkt hebt toen...

Dan ben ik...

... tot...

Curieus he? En gespaard, want het gaat niet alleen maar over werken, toen ik, toen ik ging als halftime, want voor m'n brugpensioen ben ik al halftime gegaan he, ah ja, ik ging halftime he, ik was den eerste, den eerste in de suikerfabriek he, ik heb geprocest, ik heb een advocaat genomen tegen het suikerfabriek, omdat ik geen euh, halftime kreeg, omdat ik geen tijdskrediet kreeg, want dat bestond bij ons niet, zoveel jaren terug zijn we, heb ik een advocaat genomen he. Ik heb tijdskrediet gekregen, heel het bedrijf heeft tijdskrediet gekregen, de hele groep heeft tijdskrediet gekregen, want ze hebben hun, euh, interne dinges moeten aanpassen, door mij. Den directeur heeft wel een maand tegen mij niet meer gepraat, maar hij heeft wel teruggekomen. Dus dat is 't, en dan vroegen ze aan mij "ja maar XXX (naam respondent), wat hebde nu minder?". Dat weet ik niet, ik zeg "ik weet wat ik nog heb, en ik weet wat ik kan opdoen, en als dat goed is...". Want het gaat dikwijls in het leven niet alleen over wat ge verdient, het gaat ook dikwijls over wat dat ge opdoet. En dat moet ge in het kopke steken.

Ja, want da's belangrijk.

Als ik één les, of, ik heb hier geen lessen te geven, want ik zeg dikwijls, mensen van nu gelijk als gij, onze XXX (naam metekind partner) ook, wij hebben hen geen les te geven, want eigenlijk zijn die veel slimmer dan ik ben, misschien niet de levenservaring, maar slim. Maar het is niet altijd

omdat ge slim zijn, omdat ge universiteit gedaan hebt, dat ge echt hogere studies..., dat ge ook in het leven "slim" zijn he. Er zijn heel veel mensen die echt gestudeerd hebben, die in het leven niet zo slim zijn. En het leven gaat niet alleen, en daarom zien ge ook veel zelfstandigen, veel mensen die pakken geld verdienen en die failliet gaan. Dus het gaat niet alleen over..., en steekt dat goed in uw kopke voor uw gans leven, het gaan niet over hetgeen dat ge verdient, het gaat over hetgeen dat ge opdoet!

Ja, naar een balans...

Ik kan, ik kan, ik kan bijvoorbeeld, in dees normen nu, vroeger was dat, ging dat over 1500 euro, ik zeg nu maar iets, ik kan 2000 euro verdienen en ik kan er 1500 opdoen, ik heb 500 euro. Als gij er 3000 verdient, en ge doet er 3100 op, hebt ge 100 te kort. 600 verschil. Ik heb genoeg he, met mijn 1500, gij ook he. Maar die van u zijn wel op. Het gaat niet alleen over "wat verdienen ik?", ge moet ook, ge moet kunnen leven, ge moet kunnen alles hebben, ge kunt niet zeggen, ik heb mijn 1000 euro, en ik heb daar 1500..., dat gaat dus niet! Maar als ge, als ge, ge moogt niet opdoen wat ge verdient. Nooit.

Da's gevaarlijk?

Da's gevaarlijk. Ge moet een appeltje voor den dorst, liefst een kas, vroeger zeiden we "een appelken voor den...", nee nee, ik heb nooit niet content geweest met een appelke voor m'n dorst, ik moest een kas hebben.

Nee ja, genoeg reserve.

En aan die kas kwam ik niet. En dat ben ik in het leven geweest, dat ben ik op de voetbal geweest, ik ben voorzitter geweest in de voetbal, en daar werden transfers gedaan, ik kocht spelers, limiet in dienen tijd, 200.000 Belgische frank boven nul, dat was nul, nul, dat was nul, daar stond niks onder! Dan kunt ge niet failliet gaan he.

Nee, nee, da's waar.

Als ge op nul werkt, hebt ge den dagprijs. Als ik één, als ik eentje, eentje, als ge eentje moet onthouden als ge hier buiten gaat, 't is misschien dat. Da's toch iets...

Oké. Dus maar mensen zijn eigenlijk pas oud van zodra dat ze zelf zeggen...

Zelf zeggen dat ze oud zijn. We hebben, en dat is ook, want het is toch allemaal een beetje privé, euh, bijvoorbeeld, de... XXX (naam partner) haar tweede oudste zus..., die heeft al oudere principes van als ze 30 jaar is. En haar oudste zus, die is nog altijd jong. Dus de oudste zus is veel jonger als de tweede zus.

Ah ja, mentaal meer gezien dan?

Het zijn eerst 2 zussen en dan 4 jongens en dan 3 meisjes. De tweede, die is nog altijd jong. Maar die is ook al een pak over de 75 he, de tweede. En de oudste, euh averecht, dus de tweede, de tweede oudste is nog jong, en de oudste, die is... onwaarschijnlijk. Dus die hebben gewoon... Zeg ik het nu juist? De oudste is nog jong, en de tweede oudste is veel ouder. En daar zitten we in dinges, wie is jong en wie is oud?

't Is waar, ja...

Het belangrijkste is dat de gezondheid een beetje mee moet. Als die een beetje mee moet, dan wordt ge niet oud.

Nee... Dus die gezondheid staat wel echt voorop?

Die gezondheid staat voor oud worden. Het kan nog, of het kan niet meer.

Ja... Als ge fysiek mogelijk zijt...

Fysiek.

Ja, voila...

Daar gaat het volgens mij over.

Ça va. Oké, ik denk dat wij ver aan het einde gekomen zijn, ik zou u gewoon nog willen vragen wat dat ge daarvan vond om zo een keer uw leven op een rijtje te zetten en zo terug te blikken en... Want ik kan mij voorstellen dat ge dat misschien nog nooit gedaan hebt, dus dat wilde ik wel eens vragen hoe dat dat was.

Euhm... Zo ver als nu ga ik niet zeggen dat ik dat regelmatig doe he, ge gaat niet terug van... wat gij mij gevraagd hebt. Dus, de, de, de, de dingetjes nu van nul tot 71, da's van tijd wel eens slikken, doet u wel eens nadenken he. Maar wat ik wel soms d-, wel doe, als ik alleen thuis ben, het licht dempen en dan wel zelf nadenken.

Ah ja.

Ik denk wel zelf na, over wat is er geweest en wat gaat er nog komen, daar ga ik het proberen aan te pakken, dat doe ik wel. Ik leef er niet meer op los, en zie maar, ik ben niet iemand die zegt "we zullen wel zien wat komt", nee nee nee, er moet een planning zijn, er moet een beetje planning in zijn. Ik heb mijn leven altijd gepland, en ik blijf planningen maken. Ik heb graag dat ik weet waar ik aan toe ben. Dus dat doe ik wel eens, natuurlijk niet op deze schaal dat we nu gedaan hebben he. Dus 't is wel ne keer..., nu moet ik wel eerlijk toegeven, het heeft veel langer geduurd dan ik dacht, ik dacht ja, dat meisje komt naar hier en ja, op 10 minuten zeggen we mekaar goeiendag, ik zeg hier rap tsjok tsjok tsjok.

Nee...

Nee. Nee nee, akkoord, maar ik ben content dat ik het meegemaakt heb, ik ben content! Maar ik wist natuurlijk niet wat mij te verwachten stond.

Nee voila.

Da's ook weer zoiets he. Ge weet niet wat dat ge... Nu, nu, nu wel natuurlijk he, ik ben content dat ik het meegemaakt heb, zo zijn wij ook, wij maken zaken mee. Wij zijn bijvoorbeeld samen, onder ons getweën zijn wij dagen geweest naar XXX (stad), naar XXX (naam ziekenhuis) om testen op ons laten te doen voor Alzheimer, als jonge gezonde mens. Hebben wij gaan doen he?

Straf he? Ja...

Niet onderschatten he? Daar moet ge ook *uren* aan de papieren zitten he, en dan nog onder die scanner zien he, niet onderschatten he? Dat hebben wij gedaan omdat we wouden helpen. Omdat het erg is, die ziekte, hebben we alletwee samen gedaan.

Ja, voila.

Dus dees vonden wij ook, vond ik ook interessant, ge wilt vanalles meemaken, en ja...

Ja, ik wist dat het ongeveer twee uur ging duren zoiets, dus 't was...

Ah, toch wel, ik heb er geen gedacht van.

Ja, ja. Dus we hebben twee uren euh...

Ja, gij hebt zo ongeveer dat gedaan, gij weet over wat ge praat maar wij wisten niet over wat we gingen praten he. Dus euh, ik vind het, ik... Nu dat ik weet wat er gebeurd is, zou ik het terug herdoen.

Ja, voila, ah da's fijn om te horen.

Ik zou het zeker terug herdoen, ja.

Oké, keigoed.

Absoluut.

Ça va. Ik heb just nog iets mee, maar niet zeggen aan XXX (naam partner) dat ik iets meeheb, want ik heb voor haar ook...

Nikske, dat moet niet, eigenlijk willen we dat niet.

Jawel, jawel, ah jawel jawel, ik geef dat eigenlijk overal euh, waar dat ik ga, omdat ik dat wel enorm apprecieer dat ik bij de mensen, 't is niet veel hoor, 't is iets kleins...

Ja maar ja, da's fantastisch.

Maar ik heb dat voor XXX (naam partner) ook, maar niet aan haar zeggen.

Nee nee nee, da's fantastisch. Nu ga ik u zeggen, weet ge wat ik ook fantastisch vind? Da's nu terug weer zoiets, hieronder, op het ander verdiep, vroeger hebben wij veel geholpen bij XXX (onderbuurvrouw 1) en nu terug opnieuw bij XXX (onderbuurvrouw 2), hare man is pas overleden, XXX (onderbuurman, partner van onderbuurvrouw 2), en zo vanalles he, en als die ons nodig hadden, die hadden ene zoon, maar die was niet altijd hier als hij moest hier zijn he, kent ge het? En die vielen op ons terug. En die waren, die wouden ook... ik zeg, "we gaan dat niet moeilijk maken, als gij mij iets wilt geven, geld geven, dan kom ik niet meer, ik wil geen geld", maar wat dan? Wat deed XXX (onderbuurman, partner van onderbuurvrouw 2), als hij ging koffie drinken, die was meer dan 80, 85 en 86, hij is gestorven nu, hij is gestorven. Wat gingen die, als die, he, koekskes.

Koekskes...

Of wafelkes. Die hadden een plastieken zakske gezet en die werden aan ons deur... En wat doet (onderbuurvrouw 2)? Om de zoveel tijd geeft XXX (onderbuurvrouw 2) ons een dingske chocolat.

Ja... Maar ja, da's omdat... iedereen eet dat wel he, dus... Hahaha.

Nee, maar ik bedoel maar, omdat dees nu just dat is als dinges, als ik zou zeggen nu, als gij mij zou zeggen, zou ik zeggen "ja, een stuk chocolat he?" zou ik zeggen.

Ja voila, awel...

Hahaha.

Ik wist dat zo op voorhand.

Hahaha.

Ik ga u just nog vragen...

Ik ga ze rap wegsteken...

Da's goe, ik ga u juist nog vragen om dat één papier hier in te vullen...

... dat ze dees niet ziet.

Nee, 't is dat. Euh, da's het papier dat ik vroeger in het begin deed, maar ik doe dat tegenwoordig op het einde, zodat de mensen daar niet door beïnvloed worden, da's gewoon zo met uw persoonsgegevens en zo, dus.

Nog efkes, geboortejaar, hier he?

Ja.

Het jaar vragen ze maar gewoon?

Ja, gewoon het jaar.

Euh... <vult papier in> Wereldoorlog II meegemaakt..., justekes niet he?

Nee, justekes niet, twee jaar...

Ah nee, want eh, mijne pa dus nog wel he? Die teruggekomen is met ne schrik en ne schrik, weet ge hoe dat ze dat vroeger noemden? Maar dat kent gij niet meer, ge zijt daar te jong voor he, in dienen tijd noemden ze..., 'de schrik in het bloed' noemden ze dat.

Ah ja, oké.

Dat is dus de schrik die dus, ik weet niet hoe ze dat nu noemen, wat nu de term daarvoor is, maar dus, de mensen zeggen dat diene schrik die ge hebt, die zit in dat bloed, dat kan daar niet uit! En dat noemen ze 'de schrik in het bloed'. Dat is echt van trauma's die ge meemaakt, trauma's meemaken, en dan, vroegere jaren in dienen tijd, noemden ze dat 'schrik in het bloed'.

'Schrik in het bloed', dat wist ik niet.

<vult verder papier in> Daar ben ik dus zeker van. XXX (postcode)...

... Ja, da's twee keer hetzelfde <bij nationaliteit bij geboorte en huidige nationaliteit>

Gewoonlijk blijft ge dat he? Euhm, wat is de hoogste opleiding, geen, jawel, lager, euh, lager secundair, hoger secundair... Secundair, maar dat was bij ons toen euhm, euhm, ja secundair, dus euhm...

Humaniora misschien?

Ja, ik heb het daarstraks gezegd, ik zal er seffens wel op komen. Wat is uw burgerlijke staat, kruis aan... Er zijn nog wel twee verschillende vormen van samenwonen he, ge hebt samenwonend en wettelijk samenwonend.

Ah ja.

Da's wel nog een groot verschil he eigenlijk.

Ja...

Dus wij zijn wettelijk samenwonend. Dus wettelijk samenwonend betekent dat ge op het stadhuis gaan bevestigen zijt dat ge samenwoont.

... samenwoont, oké.

<vult verder in>

Er is nog een achterkantje ook, haha.

Oh!

Sorry he. Maar dan is 't echt gedaan.

Nee nee, da's geen probleem! Maar ja, ik dacht...

't Is niet veel niet meer.

Wat is... Wat was... <vult verder in> woonstatus... Staat er nog iets, privéhuurder, sociaal...

Ja, het kan zijn dat dat niks is, dan moet ge niks aanduiden <over Van wie krijgt u hulp?>

Niemand, van XXX (naam partner), niemand. Ja, partner wel he?

Ja, ja.

Ik heb hem nog wel niet nodig.

Nee nee, maar da's ook hulp in het dagelijkse leven gewoon.

Ah natuurlijk he, euh, wij doen alles samen, maar nodig hebben we het niet he?

Nee... En da's naar eigen aanvoelen <over In welke mate meent u rond te komen met het totale huishoudinkomen?>

Wacht een bekke he, ik moet goed lezen hier, want ik heb geen pauze gehad, ik moet altijd wat...

Hihihi.

<leest> Gemakkelijk? Wij komen gemakkelijk rond.

Ja, ge zei het daarstraks ook al he.

Gemakkelijk he. Ja, eigenlijk... huisinkomen... zeer gemakkelijk zelfs?

Da's eigen aanvoelen he.

Eigenlijk hebben wij nog iets over eigenlijk.

Ja, voila.

Zelfs met dinge, maar dat komt ook doordat er iets apart binnenkomt he? We hebben ook alletwee gewerkt. Als 't zo is, is 't zo he.

Ah ja, ge moet gij daar niet over liegen he.

Da's <mompelend>..., da's niet overdrijven ook niet he, als 't zo is, is 't zo he.

Als 't zo is, is 't zo, da's waar. Ik ga dat ondertussen... Ik ga ondertussen mijn opname stopzetten, en zien of dat we niet helemaal opnieuw moeten beginnen, als 't niet opgenomen heeft, ja, dan euh...

Bijlage 8: Definitieve labellijst voor de analyse van de interviews

Label	Sub-label	Sub-sub-label
Levensverhaal		
Ervaringen	Overweging kinderen	
	Voordeel	
	Opluchting	
	Spijt	Geen spijt Wel spijt
	Acceptatie	
	Gemis	
Redenen	Maatschappijvisie	Milieu
		Negatief wereldbeeld
	Door omstandigheden	In jeugd (-18)
		Als volwassene (18+)
	Angst	Kinderen met handicap
		Scheiding
	Geen moeder- of vadergevoel	
	Partner	
	Verschil qua redenen met vroeger	
	Carrière	
	Vrijheid	
Medische omstandigheden		
Effecten	Micro	Dagelijks leven
		Woonst
		Mentaal welzijn
		Fysieke gezondheid
		Job
		Financiële mogelijkheden
		Vrijheid
	Meso	Reactie omgeving
		Sociale netwerken
		Verschil met leeftijdsgenoten met kinderen
		Steun/advies/raad
		Coping
		Vrijetijd
	Macro	Visie op overheid
		Visie op maatschappij
Visie op jeugd		

		Visie op geloof
Hypothetisch	Algemeen: wat zou anders geweest zijn?	
	Compensatie	
	Substitutie	
Toekomstvisie	Dromen/hoop/plannen	
	Sociale relaties	
	Visie op zorgbehoevendheid	
	Visie op ouder worden	
	Angst	